

Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi

Artuklu Kaime

e-ISSN: 2651-5296

www.dergipark.org.tr/tr/pub/artuklu

CİLT: 7 SAYI: 1

Mayıs 2024

Yayıncı

Mardin Artuklu Üniversitesi/MAÜ Press
<https://www.artuklu.edu.tr/mauyayinevi>
puplisher.maupress@artuklu.edu.tr
@mauyayinlari

Kapsam

İktisadi ve İdari Araştırmalar

Periyot

Artuklu Kaime Dergisi yılda iki kez (30 Mayıs-30 Kasım) yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.

Yayın Dili

Türkçe, İngilizce

Dergi Politikası

Artuklu Kaime Dergisi en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemini kullanır.

Açık Erişim - CC-BY-NC lisansı
Hakem kimlikleri gizli tutulur ve yayımlanmaz.

Yazarlar, çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Artuklu Kaime Dergisi [APA Atıf](#) sistemini benimser.

Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Artuklu Kaime Dergisi'nin tüm giderleri Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından karşılanır.

Hiçbir ad altında yazarlardan ücret talep edilmez. Dergide makalesi yayımlanan yazarlara da herhangi bir ücret ödenmez.

İletişim

Birim/Fakülte adresi MARDİN / TÜRKİYE
kaime@artuklu.edu.tr
+90 482 213 1091

VOLUME: 7 ISSUE: 1

May 2024

Publisher

Mardin Artuklu University /MAU Press
<https://www.artuklu.edu.tr/mauyayinevi>
puplisher.maupress@artuklu.edu.tr
@mauyayinlari

Scope

Economic and Administrative Studies

Period

Artuklu Kaime Journal is a peer-reviewed academic journal published biannually (30 May-30 November).

Publish Language

Turkish, English

Journal Policy

Artuklu Kaime Journal uses the model of double-anonymized peer review, which has the duty of at least two reviewers.

Open Access- CC-BY-NC. The identities of reviewers are hidden and not published.

Authors retain the copyright of their work.

Artuklu Akademi Journal adopts the [APA Style](#).

The legal responsibility of the articles belongs to the authors.

Mardin Artuklu University covers all expenses of the Artuklu Kaime Journal.

No fee is charged from the authors under any name. No fee is paid to the journal authors whose articles are published.

Contact

MARDİN / TÜRKİYE
kaime@artuklu.edu.tr
+90 482 213 1091

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

e-ISSN: 2651-5296

www.dergipark.org.tr/tr/pub/artuklu

Cilt- Sayı/ Volume-Issue: 7/1 (2024)

İmtiyaz Sahibi/ Owner

Prof. Dr. İbrahim Özcoşar
Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü
Mardin Artuklu University Rector, TÜRKİYE

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Arş. Gör. Memet Can PALANCI
<https://orcid.org/0000-0001-5447-7507>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
mcpalanci@artuklu.edu.tr

Editör/ Editor-in-Chief

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sadık AYDIN
<https://orcid.org/0000-0001-7587-5109>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
sadik.aydin@artuklu.edu.tr

Editör Yardımcısı/Editorial Assistant

Dr. Öğr. Üyesi Cumali KILIÇ
<https://orcid.org/0000-0003-1564-1938>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
cumalikilic@artuklu.edu.tr

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Öğr. Gör. Ferhan ARSLAN
<https://orcid.org/0000-0002-7623-1855>
Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Gaziosmanpaşa University, TÜRKİYE

Yazım Editörü / Redactor Editor

Arş. Gör. Burcu Ece ERKINAY
<https://orcid.org/0000-0002-2581-4663>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
beerkinay@artuklu.edu.tr

Arş. Gör. Ebru OSKALOĞLU
<https://orcid.org/0000-0001-9125-5110>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
ebruoskaloglu@artuklu.edu.tr

Dil Editörü / Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Halit ŞAHİN
<https://orcid.org/0000-0001-9303-7379>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
khaledshahin@artuklu.edu.tr

Sekreter / Secretary

Arş. Gör. Hüseyin KESKİN
<https://orcid.org/0000-0002-7204-3144>
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mardin Artuklu University, TÜRKİYE
huseyinkeskin@artuklu.edu.tr

Alan Editörleri / Section Editors

İşletme ve Yönetim / Business and Management

Dr. Öğr. Üyesi Erhan POLAT
<https://orcid.org/0000-0002-1478-637X>
Mardin Artuklu Ü / Univ,
İİBF / FEAS, TÜRKİYE
erhanpolat@artuklu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Didem DEMİR
<https://orcid.org/0000-0002-2977-2077>
İstanbul Okan Ü / Univ,
İşletme Fak. / Fac of Business, TÜRKİYE
didemdemir1@okan.edu.tr

Dr. Öğr. Gör. Gönül GÜL EKŞİ
<https://orcid.org/0000-0002-7757-0437>
Çankırı Karatekin Ü / Univ,
Meslek Y. / Vocational Sch, TÜRKİYE
gonulguleksi@karatekin.edu.tr

Dr. Nuh KELEŞ
<https://orcid.org/0000-0001-6768-728X>
Ticaret B. / Ministry of Commerce, TÜRKİYE
nhkls01@gmail.com

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler/ Political Science and International Relations

Prof. Dr. Erhan İÇENER
<https://orcid.org/0000-0003-2198-1883>
İstanbul Sabahattin Zaim Ü / Univ,
İnsan ve Toplum B. Fak. / Fac of Humanities and S.S.
erhan.icener@izu.edu.tr

Doç. Dr. Veysel ERAT
<https://orcid.org/0000-0002-0735-5432>
Bitlis Eren Ü / Univ,
İİBF / FEAS, TÜRKİYE
verat@beu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Necmettin ACAR
<https://orcid.org/0000-0002-6130-5145>
Mardin Artuklu Ü / Univ,
İİBF / FEAS, TÜRKİYE
necmettinacar@artuklu.edu.tr

İktisat / Economy

Doç Dr. Pınar ÇUHADAR
<https://orcid.org/0000-0001-6302-7735>
Mardin Artuklu Ü / Univ,
İİBF / FEAS, TÜRKİYE
pinarozdemircukadar@artuklu.edu.tr

AHLAK
BİLGİ
ÜRETİM

Dr. Hakan KAYA
<https://orcid.org/0000-0002-9084-6987>
Bitlis Eren Ü / Univ.,
İİBF / FEAS, TÜRKİYE
hkaya@beu.edu.tr

İdari Bilimler / Administration
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AĞAÇ
<https://orcid.org/0000-0002-4753-4689>
Sakarya Uygulamalı Bilimler Ü / Univ.,
Sağlık B. Fak. / Fac of Health, TÜRKİYE
gokhanagac@subu.edu.tr

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0003-3762-7387>

Prof. Dr. Ömer BOZKURT
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0001-5317-1012>

Prof. Dr. Yusuf DOĞAN
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-3557-3840>

Prof. Dr. Abuzer PINAR
Ankara Sosyal Bilimler Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0003-2208-1326>

Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ
İnönü Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-4031-0295>

Prof. Dr. İbrahim Halil SUGÖZÜ
Manas Ü / Univ., KYRGYZSTAN
<https://orcid.org/0000-0002-1861-3118>

Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR
İstanbul Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0001-6036-4197>

Prof. Dr. Fatma ZEREN
İnönü Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-1661-3587>

Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0003-2441-3603>

Prof. Dr. Jignasu YAGNIK
Entrepreneurship Development Institute., INDIA
<https://orcid.org/0000-0003-0776-4129>

Prof. Dr. Havva YAĞCI
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-3422-8594>

Prof. Dr. Mehmet BALCILAR
Doğu Akdeniz Ü / Univ., KKTC
<https://orcid.org/0000-0001-9694-5196>

Prof. Dr. Ömer ÇAHA
İstanbul Ticaret Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-0226-9543>

Prof. Dr. Mehmet Behzat EKİNCİ
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-8720-844X>

Prof. Dr. Yusuf ZEREN
Yıldız Teknik Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0001-8346-2208>

Prof. Dr. Melike ATAY POLAT
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0001-9507-5942>

Prof. Dr. Rıfat İRAZ
Selçuk Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-2774-8428>

Prof. Dr. Memet MEMETİ
South East European U / Üniv., MACEDONIA
<https://orcid.org/0009-0005-2549-7433>

Prof. Dr. Cemil İNAN
Mardin Artuklu Ü / Univ., TÜRKİYE
<https://orcid.org/0009-0008-3118-2851>

Doç. Dr. Bahodir BAYHONOV
Taşkent Devlet İktisat Ü / Univ., OZBEKHISTAN
<https://orcid.org/0000-0002-4421-6407>

Doç. Dr. Liliana BOŞCAN
University Of Bucharest / Univ., ROMANIA
<https://orcid.org/0000-0002-3272-4914>

Dr. Öğr. Üyesi Rubee SINGH
GLA University / Üniv., INDIA
<https://orcid.org/0000-0002-5406-2210>

Artuklu Kaime

e-ISSN: 2651-5296

www.dergipark.org.tr/tr/pub/artuklu

Cilt- Sayı/ Volume-Issue: 7/1 (2024)

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Alevi Kimliğinin İkircikliği: Azınlık mı Asli Unsur mu?

The Ambivalence of Alevi Identity: Minority or Fundamental Element?

Berkan GÜNGÖR1-19

Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi ve Muhasebe Derslerinin Etkisi: Batman Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

Determination of the Financial Literacy Levels of the University Students and the Effect of Accounting Courses: A Research on Batman University Students

Mehmet Nedim UYGUR, Hamza KAYA.....20-31

Türkiye’de Kadınların Siyasi Yaşamdaki Durumuna Genel Bir Bakış

A General Overview of the Situation of Women in Political Life in Turkey

Naime BEKMEZCİ.....32-46

Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Afetler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

The Relationship Between Disasters and Economic Growth: The Case of Emerging Market Economies

Esra CEBECİ MAZLUM.....47-58

Sanat ve Kültür Piyasalarında Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlerin İncelenmesi: Dicle Üniversitesi Örneği

Examining Artistic and Cultural Activities in Art and Culture Markets: Dicle University Example

Hatip YURGİDEN, Nurullah ÇELİK.....59-77

Derleme Makaleler/Review Articles

Örgütlerde Bilgi Paylaşımı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme

A Conceptual Study on Information Sharing in Organizations

Gaye ATİLLA, Öznur PARMAKSIZ.....78-98

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

Alevi Kimliğinin İkircikliği: Azınlık mı Asli Unsur mu?

Berkan GÜNGÖR | <https://orcid.org/0000-0002-6135-2793> | berkangungor@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Geliş Tarihi 20.02.2024
Kabul Tarihi 17.05.2024
Yayın Tarihi 31.05.2024

Atıf Bilgisi

Güngör, B. (2024), "Alevi Kimliğinin İkircikliği: Azınlık Mı Asli Unsur Mu". Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi 7(1): 1-19. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1440342>

Öz

Bu çalışma, kozmopolit bir imparatorluğun ardından kurulan Türk Ulus Devleti Türkiye Cumhuriyeti'nde, Alevilerin bir azınlık mı olduğunu yoksa devletin doğal kabul gören asli bir unsuru mu olduğunu tartışmaya açmaktadır. Bu amaçla, öncelikle 'kimlik', 'yurttaş' ve 'azınlık' kavramları irdelenmiş, akabinde ulus devletlerin sahneye çıkışlarında ulusları ile nasıl kavuştukları ya da uluslarını nasıl oluşturdukları incelenmiştir. Kavramsal tartışmaların ardından Türkiye Cumhuriyeti devletinde Alevilerin 'kendi kimlikleri' ile ne kadar var olabildikleri tartışılmıştır. Dini kimlikleri, etnik kökenleri ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde verdikleri mücadele ile değerlendirildiğinde Aleviler bu toprakların ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsurlarıdır. Bu açıdan ele alındığında, Alevi toplumunun asli unsur olarak değerlendirilmesi, aynı zamanda toplum içindeki birlik ve beraberliği pekiştirmek adına önemli bir gerçekliktir. Bir diğer taraftan ise kendi inançlarını, ritüellerini, yaşam tarzlarını özgürce yaşayamama ve kimliklerini özgürce ifade edememe gibi problemler yaşadıkları için ise Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'nde azınlık konumdadırlar. Bu bağlamda, Alevilerin hem asli unsur hem de azınlık olarak değerlendirilmesi Türkiye'nin karmaşık sosyal yapısındaki çeşitli gerçekliklere işaret etmektedir. Bu gerçeklikleri anlamak ve çözümlenmek, toplumsal birliği güçlendirmek, hoşgörüyü arttırmak ve eşitliği sağlamak adına kapsamlı bir toplumsal diyalog ve çaba gerektirmektedir. Bu noktada, Alevi topluluğunun kendine özgü kültürünü, inançlarını ve yaşam tarzlarını özgürce sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla daha kapsayıcı bir politika ve hukuki çerçeveye oluşturulması önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Siyaset Bilimi ve kamu yönetimi, alevi, yurttaşlık, kimlik, azınlık, ulus devlet.

The Ambivalence of Alevi Identity: Minority or Fundamental Element?

Berkan GÜNGÖR | <https://orcid.org/0000-0002-6135-2793> | berkangungorr@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Political Sciences and Public Administration, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Date of Submission 20.02.2024
Date of Acceptance 17.05.2024
Date of Publication 31.05.2024

Citation

Güngör, B. (2024), "Alevi Kimliğinin İkcirkikliği: Azınlık mı Asli Unsur mu?". Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi 7(1): 1-19. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1440342>

Abstract

This study discusses whether Alevi are a minority in the Republic of Turkey, a Turkish nation-state founded after a cosmopolitan empire, or they are a fundamental element of the state that is accepted as natural. For this purpose, first of all, the concepts of 'identity', 'citizen' and 'minority' were examined, and then how nation-states reunited with their nations or formed their nations when they entered the scene were examined. Following the conceptual discussions, it was discussed how Alevi could exist with their 'own identity' in the Republic of Turkey. Considering their religious identity, ethnic origins and the struggle they gave during the establishment of the Republic, Alevi are the fundamental elements of the Anatolian lands and the Republic of Turkey. Considered from this perspective, considering the Alevi community as a fundamental element is also an important reality in terms of reinforcing unity and solidarity within the society. On the other hand, Alevi are a minority in the Republic of Turkey because they experience problems such as not being able to live their own beliefs, rituals, and lifestyles freely and not being able to express their identities freely. In this context, the evaluation of Alevi as both a fundamental element and a minority points to various realities in Turkey's complex social structure. Understanding and analyzing these realities requires comprehensive social dialogue and effort to strengthen social unity, increase tolerance and ensure equality. At this point, it is important to establish a more inclusive policy and legal framework in order to ensure that the Alevi community can freely maintain their unique culture, beliefs and lifestyle.

Keywords

Political science and public administration, alevi, citizenship, identity, minority, nation state.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde yaşayan ve kendisini bu devletin vatandaşı olarak gören, dini kimliğini Müslüman, etnik kimliğini Türk olarak tanımlayan ve yüz yıllardır bu coğrafyada yaşamakta olan Alevilerin azınlık olup olmadığı aslına bakılırsa tartışmalı bir konudur. Bu noktadan bakıldığında Alevi vatandaşlar, kendilerini tanımladıkları kimlik ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğal bir üyesi olarak görmektedir ve bu nedenle de azınlık olarak tanımlanmaları pek doğru olmayacaktır. Ancak "kimlik" denilen olgu sadece etnik ya da dini unsurların oluşturduğu bir olgu mudur?

Günümüzde hala daha Aleviliğin bir din mi, mezhep mi, kültür mü, yaşam tarzı mı ya da ideoloji mi olduğuna dair tartışmalar devam etmektedir. Aleviliğin içerisinde barındırdığı nüanslar ve oldukça parçalı yapısı onu tek bir tanıma sığdırabilmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca Alevilik için yapılacak herhangi bir tanımlama yani onu tek bir kalıba sıkıştırma çabası onun zengin doğasını kısırlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Günümüze kadar büyük ölçüde sözlü aktarım geleneğiyle ulaşan Aleviliğin demografik olarak da birbirlerinden uzak coğrafyalarda hayat bulması onu farklı bağlamlarda kimi zaman zenginleştirmiş kimi zaman erozyona uğratmıştır. Yakın döneme kadar kendisi için herhangi bir kimlik arayışında olmayan Alevilik, özellikle 1960'lı yıllarda yaşanan kentleşme furyası sonucu kamusal alanda var olmaya başlamıştır. O yıllara değin genelde dağlık alanlarda ve merkezlere uzak coğrafyalarda yaşayan Aleviler için mücadele alanı kimlik tanımlaması yapmak değil var olma mücadelesini sürdürmek olmuştur.

Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda başlayan kentlere göç furyası ile birlikte kamusal alana giren Aleviler, kendileri için 'öteki' olan diğer vatandaşlar ile aynı mekânı paylaşmak durumunda kalmışlardır. Hal böyle olunca var olma mücadelesine bir de görünür olma mücadelesi eklenmiş ve artık Aleviler için bir kimlik mücadelesi dönemi başlamıştır. İşte bu noktada artık Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşlarına tanıdığı haklardan eşit şekilde faydalanabilmek ve bu cumhuriyetin 'öz çocuklarının' yaşatabildiği gibi inançlarını, kültürlerini ve ritüellerini yaşatabilmek istemiyle mücadeleye girişmişlerdir.

Yüzeysel açıdan bakıldığında, Müslüman ve Türk kimlikleri ile ideal bir vatandaş olarak görülen Aleviler, kültürel ya da inançsal farklılıklarıyla da kamusal alanda görülmeye başladığında hala daha ideal vatandaş olarak kabul edilebilmişler midir? Yoksa kentlerde var olabilmek için bazı değerlerinden vazgeçerek çeşitli fedakârlıklar yapmaları mı gerekmiştir? Devletin tüm vatandaşlarına eşit olarak sunduğu tüm imkânlardan tüm sıradan vatandaşlar gibi sorunsuzca faydalanabilmişler midir?

İşte tam da bu noktada, bu çalışma, büyük bir imparatorluğun ardından kurulan Türk Ulus Devleti Türkiye Cumhuriyeti'nde Alevilerin bir azınlık mı olduğunu yoksa devletin doğal kabul gören bir unsuru mu olduğunu tartışmaya açmaktadır. Bu amaçla öncelikle ulus devletlerin sahneye çıkışlarında ulusları ile nasıl kavuştukları ya da uluslarını nasıl oluşturdukları incelenecektir. Bunun akabinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Alevilerin kendi kimlikleri ile ne kadar var olabildikleri tartışılacaktır.

1. Kimlik Nedir? Yurttaş Kimdir? Azınlık Kimdir?

Öncelikle her toplumun muhtelif düzeyde de olsa heterojen olduğu unutulmamalıdır. Farklı unsurlar içeren toplumda bu unsurlar kendi içlerinde belirli bir şekilde düzenlendikleri takdirde uyumlu hale gelebilirler. İşte siyaset de bu noktada devreye girer ve bu unsurları bir arada tutabilmek için bir düzen dayatır. Siyasal iktidar, her toplumda mevcuttur ve iktidarın olduğu her toplumda da bir şekilde eşitsiz ilkeler ve hiyerarşiler bulunur (Balandier, 2016:

78). Sosyal sınıflar, ırk ya da etnik yapı, cinsiyet, kültür ve din en önemli sosyal ayrışma hatlarıdır. Bu hatlar insanlara farklılıkların tanınması ekseninde bireysel ya da toplumsal bir kimlik verir. İşte bu noktada bir toplumun betimlenmesi ve siyasi hayatının biçimlendirilmesi sürecinde bölünme, kırılma ve sosyal ayrışmalar oluşur (Heywood, 2019: 61). Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulurken de siyasal iktidar bu devletin yurttaşları için ‘giyilmesi gereken bir gömlek’ tasarlamıştır. Ülkenin kurulduğu topraklarda yaşayan çoğunluk nüfusun kimliği ideal kimlik olarak belirlenmiştir. Bu ideal kimlik en genel manada Türk ve Sünni (Hanefi) Müslüman olmayı içermiştir. Bunun dışında heteroseksüel olmak, seküler bir hayat yaşamak gibi birçok nüans da ülkenin kuruluş dinamiklerine yedirilmiş ve tüm anayasal düzen bu ideal kimliğe göre kurulmuştur. Cumhuriyetin bu ideal kimliğinin dışında kalan gruplar ise bu kimliği kabul ettikleri takdirde var olabilmişlerdir. Bunun dışındaki tüm farklılıklar zaman zaman yok sayılmış, zaman zaman asimile edilmişlerdir.

Farklılıkları içermesi, farklılıklara olan duyarlılığın kimlik duygusunu netleştirmesi ve keskinleştirmesi bakımından kimlik “ayrı ve biricik benlik” anlamı taşır. Farklılığın kabullenilmesi, kucaklanması ve hatta kutlanması gerektiği düşüncesi de tanınma siyasetini ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2019: 56). Kimlik, insanların kendi varlıklarını anlamlandırdıkları ve hayatlarındaki anlamı belirledikleri temel kavramlarla bağlantılıdır (Erdem, 2020: 177). Bu ifade, kimliğin sadece dışsal özelliklerle değil, aynı zamanda bireyin kendi anlayışları, değerleri ve yaşam anlamlarıyla da şekillendiğini vurgular. Kimlik, sadece bir kişinin fiziksel görünümü değil aynı zamanda duygusal, kültürel ve bilişsel boyutları da içeren derin ve karmaşık bir konsepttir. Bireylerin kimliklerini oluştururken kendi değerleri, inançları ve yaşam perspektifleri önemli rol oynar ve bu süreç, kişinin kendini anlama ve ifade etme şeklini etkiler.

Ulusal bir kimlik kuramı için ise iki temel kavram vardır: İrade ve kültür. Kuşkusuz ki irade, ölçüğü fark etmeksizin toplumsal grupların oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar her zaman bir şekilde gruplaşmışlardır. Bu gruplaşmalar bazen gevşek bazen keskin olarak veya bazen üst üste bazen iç içe kümelenerek gerçekleşmiştir. Grupların oluşması ve hayatta kalmaları içinse kolaylaştırıcı veya gerekli unsurlar vardır: Dayanışma, sadakat, bağlılık, özdeşleşme yahut da baskı, zorlama, korku. İrade bağlılık, bir ulusun temelini oluştursa da ulusların açıklanması birçok iç ve dış etmene dayanmaktadır (Gellner, 2010: 135). Gellner’in milliyetçiliği sahtekârlık ve uydurma şeklinde tanımlamasını vahşice bulan Anderson, antropolojik bir ruh ile ulusu şöyle tanımlamıştır: “*Ulus kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.*” (Anderson, 2014: 20). Gellner’e göre ulusçuluk, sanayileşmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Eskiden yazılı anadil, belirgin bir din ve toprağı olan devletler bazı ulus biçimlerinin temelini oluşturuyor olsalar da bu koşullar ulusçuluk öncesindeki ulusları oluşturmamaktadır (Breuilly, 2018: 32). Nitekim Anadolu’da, Cumhuriyet öncesi günlerde aynı dine inanan, aynı dili konuşan ve aynı topraklarda yaşayan ancak aynı etnik kökenden gelmeyen, aynı kültüre sahip olmayan gruplar bir arada yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun tebaasındaki tüm bireyler için bir ‘Osmanlı ulusu’ ifadesinin kullanılabilirliği ise tartışmalı olacaktır.

Çoğu zaman ulus kavramı belirsiz şekillerde ülke, ırk, etnik grup gibi kavramların yerine kullanılmaktadır. Hatta bir devletler birliği olmasına rağmen sanki halkların birliğiymiş gibi bir ismi olan “Birleşmiş Milletler” bunun en bariz örneğidir. Ulus kavramı çok kompleks bir kavramdır. Kültürel olarak ele alındığında ortak bir dil, din, tarih ve gelenekler paylaşımı ile bir arada tutulan gruplardır. Siyasal olarak ele alındığında kendisini siyasal bir topluluk olarak gören yani ya devlet olmayı amaçlayan ya da kurduğu devleti sürdürmeyi amaçlayan gruplardır. Psikolojik olarak ele alındığında paylaşılan bir sadakat ya da yurtseverlik duyguları ile ayırt edilen gruplardır (Heywood, 2012: 150). Ulus, devletler tarafından gözetilen, açıkça belirlenmiş sınırlar içerisinde bulunan ve üniter bir yönetime konu olmuş olan bir ortaklıktır. Modern bir devletin en belirgin özellikleri ulus ve ulusçuluktur. Ulusçuluk ise bireylerin politik bir düzen içerisindeki toplumsallığa işaret eden inanç ve semboller dizisi,

yani psikolojik bir olaydır (Giddens, 2008: 159). Hatta kimi zaman bir ulus inşası süreci geçmişe dair birtakım süreçlerin, kahramanların, dinlerin, dillerin ya da kültürün unutulmuş onun yerine yeni olgu ve sembollerin inşa edilmesi sürecini gerektirir (Yılmaz ve Erdem, 2020: 2566). Görüldüğü gibi Cumhuriyet öncesi süreçte Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan insanlara bir ‘Osmanlı Ulusu’ diyebilmek oldukça güçtür. Nitekim Arnavutlar, Rumlar, Ermeniler, Kürtler, Türkler, Çerkesler, Araplar, Boşnaklar, Sırlar, Bulgarlar, Macarlar gibi birçok farklı etnik kökenin yanı sıra Musevilik, Hristiyanlık ya da Müslümanlık gibi birçok dini inanca da ev sahipliği yapan Osmanlıda insanlar arasındaki farklılıklar oldukça fazladır. Ancak Osmanlı döneminde tebaa Müslümanlar ve Gayrimüslimler olarak gruplandırıldığı için bu denli çeşitliliğin pek bir önemi olmamıştır. Daha derinden bakılacak olursa devlet nezdinde her ne kadar toplum iki gruba ayrılrsa da bu toplumlar içerisinde konumlanan insanların da kendi aralarında çeşitli farklılıklar gösterdiği aşikârdır. Türkiye Cumhuriyet kurulduğunda ise Anadolu topraklarında Gayrimüslim unsurlar oldukça azalmıştır. Birçok Gayrimüslim millet bağımsızlığını kazanmıştır. Elde kalan tebaada ise artık çoğunluğu Sünni Müslümanlar ve Türkler oluşturmuşlardır. Çoğunluğun dışında kalan unsurlar ise Kürtler, Araplar, Zazalar, Çerkesler ve Gürcüler gibi etnik unsurların yanı sıra Hristiyanlar, Museviler ve Sünni olmayan Müslümanlar olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti bu kozmopolit demografik yapıya istinaden, 1924 Anayasası’nın 88. maddesinde yurttaşlık tanımını “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur.” ifadesiyle yapmıştır. Aynı Anayasa’nın 2. maddesinde de devletin dini İslam olarak tanımlanmıştır. Yani genç Cumhuriyet bu Anayasa ile sınırları içerisinde yaşayan herkesi bir Türk yurttaşı olarak kabul etmiştir.

En genel manada “sosyopolitik bir kimlik biçimi olan” (Heater, 2007: 9) yurttaşlık, kökenleri Eski Yunan’a dayanan bir kavramdır. O günlerden bugünlere birçok forma girmiş, birçok kez düzenlenmiş ve sadece belirli gruplara verilen özel bir statü olmaktan çıkarak bir devlet sınırları içerisinde yaşayan herkese tanımlanan bir olguya dönüşmüştür. Modern anlamda yurttaşlık ise bireylerin devletle ilişkileri içerisinde sadakati, hak ve ödevleri ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde ve bilhassa da ulus devletlerin inşa sürecinde yurttaşlık olgusu yönetici bir sınıfın halk yığınları üzerinde kurduğu baskının bir aracı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda modern anlamda yurttaşlık, milliyetçi ideolojiye destek sağlayan bir unsur olarak da değerlendirilmiştir. “benzerlik” temelinde tek bir ulusal kültüre aidiyetlerini ve farklı olanların dışlanmalarını belirleyen bir kurum olmuştur (Kaya, 2000: 137). Bu tanımlamalar üzerinden yeniden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş günlerine dönülecek olursa yurttaşlığın milliyetçi ideolojiye destek sağlayan bir unsur olarak kullanıldığı gözlemlenecektir. Her ne kadar din ve ırk ayırt edilmeksizin herkes eşit yurttaş olarak kabul edilse de işin arka planında herkes Türk ve Sünni İslam kimliğini kabul etmeye zorlanmıştır. Çoğunluğun kimliğine benzerlik temelinde bir üst kimlik oluşturulmuş ve tüm farklılıklar bu kimlik içerisinde eritmeye çalışılmıştır. Eritilemeyen farklılıklar ise gerek resmi elle gerek gayriresmi elle bir şekilde toplumsal hayatta dışlanmışlardır.

İnsanları sosyopolitik bir hayvan olarak değerlendiren Heater, insanlığın deneyimlediği beş kimlik biçimini aşağıdaki şekilde tanımlamıştır (Heater, 2007: 10):

i. Feodalite: Bu dönemlerde ilişki uşak ile efendi arasındaki bağlar ile belirlenmektedir. Kısaca astın hizmeti, üstün himayesidir.

ii. Monarşi: Bu dönemde monark ve onun uyruğu statüsünde bulunan diğerleri vardır. Bu uyruktan monarkın şahsına ve tacına bağlı olması beklenmiştir. Uyruğa yüklenen tek görev sessizce itaat etmektir.

iii. Tiranlık: Monark sistemlerdeki uyruğun statüsünün çok daha aşağıda olduğu bir sistemdir. Bireyler tiran rejimini bütün imkanları ile desteklemek zorundadır. Beslenecek tek siyasal duygu tiranın kişiliğine beslenen coşkun sevgidir.

iv. *Ulus*: Bireyler kendilerini kültürel bir grubun üyeleri olarak kabul etmeye, yani bir ulusa ait hissetmeye başlamışlardır. Buradaki aidiyet duygusu ulusa ve ulusun geleneklerine dairdir. Bireyler uluslarını geçmişte ve gelecekte “büyük” kılanı bilmekte ve istemektedirler.

v. *Yurttaş*: Bireylerin bir bireyle veya grupla değil doğrudan devlet ile bağı tanımlamaktadır. İyi bir yurttaş devlete sadık olan ve görevlerini yerine getiren kişidir. Devlet de yurttaşlarına eşit statüde haklar tanımlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki kimlik hareketlerine bakılacak olursa her zaman güçlü bir merkezden yönetilen Osmanlı toplumunda tam anlamıyla bir feodalite sisteminin geliştiğini söylemek çok zordur. Bu nedenle Osmanlı toplumu geçmişte Monarşi sistemindeki kimliği deneyimlemişlerdir. Yani Osmanlıda padişahın tebaası olan, onun şahsına ve tacına bağlı olan herkes yurttaş kabul edilmiştir. Bu dönemde insanların etnik ya da dini kimlikleri herhangi bir belirleyici unsur olmamış, padişaha sadakat en belirleyici unsur olmuştur. Yani padişahın otoritesini kabul eden, ona vergisini ödeyen ve gerektiğinde asker gönderen herkes yurttaştır. Cumhuriyet dönemine geldiğinde ise bir Türk Ulusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Burada yurttaşların uluslarına ait hissetmeleri için birçok toplum mühendisliği gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde farklı kimlikler görmezden gelinerek baştan belirlenen ideal kimliğe uyum sağlayan herkes yurttaş kabul edilmiştir. Ancak sosyal ve duygusal bir varlık olan insanın mekanik bir şekilde kendisi için biçilen kimliği sorunsuzca benimseyebilmesi elbette her zaman çok kolay olmamıştır. Nitekim kendisine biçilen gömleği zar zor giymekten usanan Fransız halkı nihayetinde tüm dünyanın kaderini değiştirecek olan Fransız Devrimi’ni gerçekleştirmişlerdir.

Fransız Devrimi, tarihsel bir dönüm noktası olarak sadece Fransa’nın iç siyasi yapısını değil, aynı zamanda dünya genelinde siyasi düşünce ve toplumsal organizasyon üzerinde de derin etkiler bırakan önemli bir olaydır. Devrim, tebaadan yurttaşa geçişi simgelerken aynı zamanda demokratik değerlerin, eşitlik ilkesinin ve hukukun üstünlüğünün önemini vurgulayan bir anahtar rol oynamıştır. Yurttaşlık üzerinde daha yüksek statüde hiç kimsenin olmadığı kabul edilmiştir (Wallerstein, 2018: 96). Fransız Devrimi’nin getirdiği bu temel değişimler, sadece Fransa’nın sınırları içinde değil, aynı zamanda diğer Avrupa ülkelerinde ve hatta dünya genelinde demokratik düşüncenin yayılmasına yol açmıştır. Bu devrim, birey hakları, özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerlerin savunucusu olarak tarihe geçmiş ve modern demokrasinin temellerini atmıştır. Bu bağlamda, Fransız Devrimi, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda büyük bir dönüşümü simgelerken, yurttaşlık kavramını güçlendirmiş ve demokratik ideallerin yayılmasına öncülük etmiştir.

Yurttaşlığın üç eksenindeki oluşum evresinin gelişimi 1832 yılındaki Reform Yasası’nın yürürlüğe girmesi sonucu medeni hakların gündeme gelmesi ile başlamıştır. Akabinde gündeme gelen siyasal haklar 19. yüzyıl içerisinde önemli bir mesafe kat etmiştir. Sosyal haklar ise 18. ve 19. yüzyıllarda tamamen yok olma aşamasına gelmiştir. Ancak 1918 yılında evrensel siyasal yurttaşlık gerçekleşmeye başlamış ve 20. yüzyılın ortalarına doğru girilirken yok olmaya yüz tutmuş sosyal haklar yeniden yükselişe geçmiştir. Böylece de hem medeni hem siyasal hem de sosyal haklar ile ilk defa eşit oranda modern anlamdaki yurttaşlık kurumu şekillenmeye başlamıştır. Yurttaşlık, bir toplumdaki üyelere bağışlanmış bir statüdür. Bu statüdeki bütün bireylerin hak ve ödevleri, evrensel olarak bir ilkeye bağlı olmasa da tam bir eşitlik çerçevesinde düzenlenmeye çalışılmıştır. Bilhassa yurttaşlık kavramının yeni yeni girdiği toplumlarda “ideal bir yurttaşlık” tanımlaması yapılmaktadır. Bu ideal yurttaşlık kültür, inanç ve değerler üzerine de inşa edilmektedir (Marshall, 2000: 37). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük bir imparatorluğun mirasını devralan Türkiye Cumhuriyeti de kendi ideal yurttaşını tanımlarken çoğunluğu oluşturan Sünni Müslüman, Türk nüfusunun kültürünü, inançlarını ve değerlerini baz almıştır. Bu süreç, modern Türk Ulus Devleti’nin temellerini atarken toplumsal kimliğin şekillenmesinde de oldukça önemli bir rol oynamıştır. Ancak

dünyanın diğer noktalarında yurttaşlık tanımı sadece etnik köken veya dini inançlarla sınırlı kalmayıp çok kültürlü bir yaklaşımı da içermiş ve ulusal kimlik anlayışını zenginleştirmiştir.

20. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya doğru ilerleyen bir göç dalgası ve yurttaşlık kavramı bağlamlarında yeni yurttaşlık siyaseti yani milliyetçilik, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermiştir. Örneğin Kanada ve ABD gibi ülkelerin ulusal söylemlerinde göç olgusu önemli bir yer tutarken daha evrenselci devlet merkezli ve asimilasyona dayalı Fransa'daki yurttaşlık ve milliyet kavramları hala da ilk günkü devrimci karakterini muhafaza etmektedir. Ulusal duyguların ulus devletten önce çıktığı Almanya'da ise gelenek daha organik, tikelci ve halk merkezli olarak seyretmiştir. Kendini hiçbir zaman ulus devlet olarak tanımayan Britanya'da ise ülkeye göçle gelenler bile yabancı sayılmamışlardır (Bottomore, 2000: 102). Bu örnekler ele alındığında Türkiye'deki yurttaşlığın da uzun bir süre devrimci karakterini koruduğu ve devlet merkezli bir toplumsal mühendislik sonucu oluşturulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tartışmaya değer bir diğer konu da gerek hızla yükselen göç dalgası sonucunda gerek halihazırda bölgede bulunan azınlıklar ile resmi ya da tözel yurttaşlık bakımından bazı sınıklar yaratmış olan dini ve etno-kültürel çeşitlilik konusudur. Örneğin Fransa, Almanya ve İngiltere'de yaşayan azınlıklar resmi olarak yurttaş kabul edilmişlerse de tözel anlamda yurttaşlık haklarına sahip olamamışlardır. Özellikle de sosyal hakların eşit dağılmaması sonucu etnik ve kültürel grupları dezavantajlı konuma düşmüştür. İspanya'daki ETA¹ ve ANC², Kanada'daki FLQ³, İrlanda'daki IRA⁴, Sri Lanka'daki Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları⁵, Çin'deki Türkistan İslam Partisi⁶, Rusya'daki Birleşik Çerkesya Konseyi⁷ ve bunlara benzer şekilde birçok ülkede meydana gelen bazı ayrılıkçı ve özerkçi hareketler bu eşitsizliğin bir yansımasıdır (Bottomore, 2000: 105). Türkiye'de de azınlık toplumlar resmi olarak yurttaş kabul edilmiş olsalar da çoğu noktada gerçek anlamda yurttaşlık haklarına tam olarak sahip olamamışlardır. Bu durum farklı etnik ve kültürel grupların yaşadığı bölgelerde sosyal hizmetlerin eşit dağılmamasına ve buna bağlı olarak da toplumsal eşitsizliklerin belirmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli bölgelerindeki dini ve etno-kültürel çeşitlilik, toplumsal uyum ve eşitlik konularında dikkatle ele alınması gereken bir konudur.

Türkiye'de resmi olarak tanınan din anlayışından farklı bir geleneği sürdürdükleri için çoğu zaman ayrımcılıkla karşılaşan Alevi topluluğu, ibadet yerleri, kültürel etkinlikleri ve dini uygulamaları konusunda birçok zorluk yaşamıştır ve yaşamaktadır. Toplum içinde bazen anlaşılabilen veya bilinmeyen bu özel inançlar, Alevi bireylerin sosyal hayatta farklı görülmelerine sebebiyet vermektedir. Her ne kadar kâğıt üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin

□ *Euskadi Ta Askatasuna (Bask Yurdu ve Özgürlüğü)*: İspanya ve Fransa bölgelerinde etkin olan ve Bask kökenli halk için bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan Bask Milliyetçisi, Marksist-Leninist hüviyette ayrılıkçı örgüt.

2 *Assemblea Nacional Catalana (Ulusal Katalan Birliği)*: İspanya'da bulunan özerk Katalonya bölgesinin tam bağımsızlığını kazanması gerektiğini savunan ayrılıkçı örgüt.

3 *Front de libération du Québec (Quebec Kurtuluş Cephesi)*: Fransız Katolik halkın baskın olarak yaşadığı Kanada'nın Quebec eyaletinin Kanada'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmasını amaçlayan Marksist-Leninist hüviyetteki ayrılıkçı örgüt.

4 *Irish Republican Army (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)*: Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan ayrılarak bağımsız olmasını savunan ayrılıkçı örgüt.

5 Sri Lanka topraklarında yaşayan Tamil etnik grubunun yaşadığı bölgenin bağımsızlığını kazanması gerektiğini savunan ayrılıkçı örgüt.

6 Çin topraklarında bulunan ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Doğu Türkistan bölgesinin Çin'den bağımsızlığını kazanmasını amaçlayan ayrılıkçı örgüt.

7 Rusya topraklarında bulunan Çerkesya bölgesinde bağımsız bir Çerkesya Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan örgüt.

ideal yurttaşı olan Türk ve Müslüman tanımına uygun görünüyorsa da Alevilik İslam inancı oldukça özgün bir yorum ve uygulama biçimine sahiptir. Tam da bu noktada Alevilerin azınlık mı yoksa asli unsur mu olduğu konusu oldukça tartışmaya değer görülmektedir.

Azınlık kavramını Türk Dil Kurumu “*Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar; azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı*” ya da “*Bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk; ekalliyet.*” olarak tanımlamaktadır. Azınlık kavramını açıklarken sayıdan, yerli olup olmamaktan, etnik kökenden, konuşulan dilden, dini inançlardan, kültürden, cinsel tercihlerden, ten renginden ve buna benzer birçok kriterden faydalanmak mümkün olsa da bu kriterlerin hiçbirisi azınlığı tanımlamak için yeterli değildir. Tarihsel süreç içerisinde azınlık kavramının önemi uluslararası ilişkiler bağlamında çeşitlenmiş ve bu kavrama gerek hukuki gerekse de sosyopolitik anlamda birçok farklı anlam yüklenmiştir. Ulus devletlerin “biz” olgusu içerisine hapsedilen kimliğe karşı oluşan tepkiler sadece etnik, dini ya da kültürel boyutta kalmayarak zamanla engellilik durumu, cinsiyet tercihleri, kadın-erkek olma durumu gibi birçok boyuta taşınmıştır. Az evvel de söylendiği gibi bu kriterlerden sadece bir tanesi azınlık kavramını açıklamakta yetersizdir. Nitekim sayı olarak azınlık kabul edilen bir grubun bulunduğu ülkede iktidarı ele geçirerek baskın grup konumuna geldiği örnekler ziyadesiyle gözlemlenmektedir. Bu noktada azınlık kavramını tanımlarken egemen konumda olmama ve kendi geleneklerini, göreneklerini, dillerini, kültürlerini ya da yaşam tarzlarını korumaya yönelik bir bilince sahip olma durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca bu topluluğun yaşadıkları devletin vatandaşı olması gereklidir. Nitekim ‘yabancı’ ve ‘azınlık’ kavramlarının arasındaki farklılık da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yani bir ülkede yaşayan ancak başka bir ülkenin yurttaşı olan gruplar ya da kişiler azınlık değil yabancı statüsündedirler. Bu noktada bir topluluğun azınlık olarak kabul edilebilmesi için buldukları konumda sosyal ya da siyasal açıdan dezavantajlı konumda olmaları ve egemen unsurun ayrımcı politikalarına maruz kalmaları da mühim bir kriterdir (Okutan, 2004: 62-65). Azınlık kavramı ile ilgili bu açıklamalar dikkate alındığında bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan Alevi topluluğu azınlık grup olarak kabul edilecektir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin ulus oluşturma sürecinde Alevilerin konumları tartışılacak ve bu iddianın altyapısı açıklanacaktır.

2. Ulus Oluşturma Süreci ve Azınlık Hakları Diyalektiği Bağlamında Alevilik

Bir siyasal rejimin ya da onun içindeki bir iktidarın meşruiyeti, doğrudan o coğrafyada yaygın olan kültüre bağlıdır. Yani coğrafyadaki toplumun büyük çoğunluğunun değerlerine uygun bir hüviyette olan iktidar doğal ve meşru kabul edilir. Bu ortak değerlerin dışında oluşan herhangi bir unsur olur ise devreye şiddet ya da baskı yöntemleri girer (Kışlalı, 2018: 128). Modern demokratik devletlerin en temel esaslarından biri olarak kabul edilen ‘eşitlik ilkesi’ ise çoğunluk/azınlık fark etmeksizin dil, din ya da ırk ayrımı gözetilmeden bütün bireylere birinci sınıf yurttaşlık muamelesi göstermeyi ifade eder. Ancak bu noktada eşitlik ilkesinin ‘gerçek manada’ tesisi ise yalnızca azınlıkların özgün ya da farklı kimliklerinin korunması ile gerçekleşebilir (Okutan, 2004: 66). Yani baskın grubun dışında kalan diğer grupların farklılıklarının görmezden gelinmesi, bu farklılıklara yaşam alanı tanınmaması ve eşit manada sosyal hizmet götürülmemesi eşitlik ilkesini yalnızca kağıt üstünde bırakır.

Fotoğraf 1: 2012-2019 Yılları Arasında İşaretlenen Alevi Evleri ve Tahrir Edilen Mezarları

Kaynak: PİRHA, 2019.

Fotoğraf 1’de görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti’nin ‘ideal’ ulusu dışında kalan bazı Alevi yerleşimlerine uygulanan şiddet günümüzde⁸ bile devam etmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemde, Dersim Katliamı hariç tutulursa, Alevilere yönelik uygulanan tüm katliamlar her ne kadar doğrudan devlet eliyle gerçekleştirilmemiş olsa da toplumun ötekileştirilmesi ve böylesine düşmanlaştırılmasında, devletin farklılıklara yaşam alanı tanımaması politikalarının etkisi vardır. Kahramanmaraş Katliamı, Çorum Katliamı, Malatya Katliamı, Madımak Katliamı ve Gazi Mahallesi Katliamı da tüm bu politikaların sonucudur. Her ne kadar devletin resmi eli bu olaylarda başrol oyuncusu olmasa da gayriresmi elinin (suçluların yakalanmaması, yakalananların cezalandırılmaması vs.) olaylardaki etkisi tartışmalıdır. Nitekim uluslar devletlerin standart bir kültüre ulaşma yolunda yaptıkları, bazen acımasız baskıların sonucu olarak yaratılan olgulardır (Breuilly, 2018: 31).

Özellikle sanayi toplumuna geçiş evresinde giderek müdahaleci olmaya başlayan devletler tebaalarında standart bir kültür yaymaya başlamışlardır. Eugen Weber’in “köylülerin Fransızlar haline dönüştürülmesi” ve D’Azeglio’nun “İtalya yaratıldıktan sonra İtalyanları yapmak” gözlemleri ulusçuluk sürecini temsil etmektedir (Breuilly, 2018: 31). Bunlara benzer şekilde Türkiye’de de Cumhuriyet kurulduktan sonra bu Cumhuriyet’in ideal ulusu aranmaya başlamıştır. İdeal ulusun tanımı yapıldıktan sonra ise bu tanımın dışında kalan gruplar kimi zaman yok sayılmış kimi zaman ise çeşitli siyasi ya da toplumsal baskılara ve hatta oldukça acımasız şiddet olaylarına maruz bırakılmışlardır. Elbette bu süreç çok kültürlü bir demografiye sahip Anadolu topraklarında kimi zaman zorluklar meydana getirmiştir.

Bazı devletler her ne kadar çok kültürlü yapıda olduklarını söyleseler ve bu durumdan kıvanç duyuyor gibi görünseler de bu devletler bile birleşik bir kimlik yaratma çabasına girişmektedirler. Sovyetler Birliği’nin yaratmaya çalıştığı Sovyet Halkı ve hatta İsviçre ve

8 Günümüzde Türkiye’de devam eden din veya inanç temelli nefret suçları için bkz: Tekin, Funda, Türay, Aras ve Yıldırım, Mine (2022). “Türkiye’de Din, İnanç veya İnançsızlık Temelli Nefret Suçları 2021 Raporu”, *Norveç Helsinki Komitesi İnanç Özgürlüğü Girişimi*, <https://inancozgurlugugirisimi.org/turkiyede-din-inanc-veya-inancsizlik-temelli-nefret-suclari-2021-raporu-yayimlandi/> (30.12.2023).

Kanada'nın uygulamaları bile buna örnek olarak gösterilebilecektir. Devletler ulus yaratma süreçlerinde genelde üç araç kullanmışlardır: Devlet okulları, zorunlu askerlik ve kamuya açık resmi törenler (Wallerstein, 2018: 102). Bu örneklere benzer bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti Devleti de her ne kadar bünyesindeki çok kültürlü yapı ile iftihar ediyor olsa da vatandaşları için belirlediği ideal ulus kimliğinin dışında kalan grupları Wallerstein'in bahsettiği bu üç araç ve bundan çok daha fazlasının içinden geçirek 'idealize' etmeye çalışmıştır.

Çok kültürlü topluluklarda ulusların inşası sürecinde yaşanan en büyük problemlerden birisi nüfusların aidiyet kimliklerini diğerlerine göre üstün kılma çabaları sonucunda toplumsal şiddete yok açılabilmesidir. Ulus inşası sürecinde, toplumda var olan bir kimliğin üzerinde bir ulusal kimlik oluşturulması ve toplumların bu kimlikle kendilerini tanımlaması da yaşanan bir diğer problemdir. Burada bireylerin etnik, dini, kültürel ya da cinsel kimliklerinden vazgeçmeleri ve oluşturulan ulusal kimliği benimsemeleri beklenmektedir. Sidainus'a göre bu üst ulusal kimliğin kabulü esnasında üç teorik model bulunmaktadır: Eritme Potası, Çoğulcu Model ve Baskın Grup Modeli (Sidainus, 2000):

i. Eritme Potası: Bu model toplumdaki farklı kültürlerin baskın kültür tarafından ortadan kaldırılması değil, bütün kültürlerin değişime uğrayarak yeni bir kültür ve üst kimlik oluşturması anlamına gelmektedir. Bireylerdeki etnik aidiyet duyguları sınırlandırılarak yeni kültüre adaptasyon sağlanmaya çalışılır. Ancak 20. yüzyıl sonrası iletişim imkanlarının hızla artması sonucu bireylerin doğdukları kültürlerinden ve geleneklerinden koparılması oldukça zorlaşmıştır.

ii. Çoğulcu Model: Bu modelde etnik, dini ve ırksal farklılıklar korunmakta, toplumdaki farklı kimlikler bir üst kimlikte toplanmaya çalışılmaktadır. Günümüzde etnik anlamda veya dini anlamda heterojen toplumlardan oluşan devletlerde kullanılmaktadır. Bu kültürel çoğulculuk yanında siyasi çoğulculuğu da getirmektedir ve bu nedenle üniter devletlerden ziyade daha esnek ve özgürlükçü olan federal sistemlerde uygundur. Zamanında Osmanlı, Roma ve Bizans gibi imparatorluklar tarafından kullanılan bir sistemdir.

iii. Baskın Grup Modeli: Bu model, toplum içerisinde yer alan baskın bir grubun diğerlerine oranla daima daha güçlü ve prestijli olarak ulusal kimliğin tasarlanmasında ve ulus devletin inşasında öncü bir rol üstleneceğini benimsemektedir. Bu modelde genellikle kendisi bir ulus oluşturma amacı gütmeyen ancak başka bir etnik grubun oluşturduğu kültür içerisinde de asimile olmak istemeyen azınlık grupları ile oluşturulan ulusal kimlik arasında oldukça zayıf ve kırılabilir bir aidiyet bağı kurulacaktır.

Bir ulus oluşturma sürecinde hiç kuşku yok ki çoğunluk kültürünün üyeleri kaçınılmaz olarak ayrıcalıklı kılınmaktadır. Azınlık kültürün üyeleri ise bu devletin sınırları içerisinde yaşamlarını sürdürebilmek için bir seçimle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu seçim başka bir devlete göç etmek, çoğunluğun kültürüne entegre olmak, kendi kültürlerini koruyabilmek adına öz yönetim haklarını ya da yetkilerini istemek, marjinalleşerek toplumun kıyısında tek başlarına bırakılmayı istemek şıkları arasında gerçekleşebilir (Kymlicka, 2006: 484). Türkiye'de gerçekleşen durum göz önüne alındığında 'Baskın Grup Modeli'nin kullanıldığı oldukça aşikârdır. Nitekim yeni Cumhuriyet'in siyasal sınırları içerisinde kalan ve demografik yapının çoğunu oluşturan Türk ve Sünni (Hanefi) Müslüman grup, aynı topraklar üzerindeki diğer gruplara (Kürtler, Hanefi mezhebi dışındaki Müslümanlar, gayrimüslimler vs.) oranla daha güçlü ve prestijlidir. Bu güç ve prestijden ötürü yeni ulusal kimliğin inşası sürecinde baz alınan bir kimlik olmuştur. Bu kimliğin dışında kalan grupların ise gerek resmi gerekse de gayri resmi yollardan aynı kimliği benimsemesi beklenmiştir. Bu da ilgili azınlık grupların üst kimlikle aralarındaki bağın oldukça zayıf ve kırılabilir olmasına sebebiyet vermiştir. Çoğunluğun kültürü olan ideal kimliğe entegre olamayan Alevi toplumu, 1960'lı yıllardaki kentleşme hareketlerine kadar toplumda bir kıyıya çekilmiş ve giderek

marjinalleşmişlerdir. 1960'lı yıllardan sonra ise hızla kentlere göç eden Aleviler için farklı bir kimlik mücadelesi başlayacaktır.

Uluslar, sadece toplumsal grupların uyanışı ve kendini kabul ettirmesi bağlamında gelişmemişlerdir. “Ulusçuluk çağı” bağlamında genel toplumsal koşullar ile tüm halka mal olan standartların türdeş ve merkezi bir destek ile yüksek kültüre elvermesi etkilidir. Bu da dikkatlice tanımlanmış bir eğitim sistemi ile denetlenen bütünleşmiş bir kültür ile insanların gönüllü olarak özdeşleşmesi ile oluşmuştur (Gellner, 2010: 137). Bu noktada Althusser'in bahsettiği devletin ideolojik aygıtları kamusalardan ziyade bilhassa özel alanda devreye girmektedir. Yani devletin zor kullanarak işlettiği ‘Devletin Baskı Aygıtları’ değil, ideoloji kullanarak işlettiği ‘Devletin İdeolojik Aygıtları’ önem kazanır. Devletin ideolojik aygıtları ise dini, eğitimsel, ailevi, hukuki, siyasal, sendikal, kültürel ve iletişimsel aygıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Althusser, 2002: 33). Althusser'in bahsettiği bu aygıtlar, toplumun hâkim ideolojinin ya da ideal kimliğin ekseninde şekillendirilmesi için oldukça önemlidir. Örneğin çok basit bir örnek verilecek olursa iletişimsel aygıt ekseninde Alevilerin dini ya da kültürel yaşamlarının Türk sinemasındaki temsiliyetleri oldukça düşük ya da yanlış bir şekilde gerçekleşmiştir. 1967 yılında gösterime giren Hacı Bektaş Veli filminde Sünni İslam inancının pratiklerine sıkça yer verilmesi bunun en bariz örneklerinden birisidir (Uyanık, 2014: 52). Benzer şekilde ilköğretimden itibaren okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin de yine Sünni (Hanefi) inancın değerlerine uygun olarak dizayn edilmesi de devletin eğitimsel ideolojik aygıtının bir kullanımudur. Tüm nüfusu Alevi inancına sahip köylere ya da diğer yerleşkelere Sünni inancın ibadet mekânı olan camilerin yapılması, devletin din alanında yetkili tek makamı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sadece Sünni inanca yönelik hizmet vermesi de yine devletin ideolojik aygıtlarının kullanımının bir yansımasıdır. Çok basit bir şekilde Ramazan Orucu ibadetinin gerçekleştiği günlerde geleneksel medyada bu ibadete ve bu ibadetin geleneklerine dair reklam, televizyon programları, diziler ya da filmler sıkça gösterilirken, Muharrem Orucu ibadetinin gerçekleştiği günlerde ise geleneksel medya bu ibadetin geleneklerine dair herhangi bir hususa yer vermemektedir. Bu da devletin iletişimsel aygıtının kullanımının bir neticesi olarak kabul edilebilir.

Gerek Wallerstein'in, gerek Sidanius'un gerekse de Althusser'in bahsettiği üzere devletler, ideal yurttaşını ya da ideal ulusunu oluşturabilmek için çeşitli araçlar kullanır. Hâlihazırda bu ideal kimliğe uygun olanlar için herhangi bir problem yoktur ancak bu kimliğin dışında kalan toplumlar için bazı problemler baş gösterebilmektedir. Azınlık olarak tanımlanabilecek bu grupların da yurttaşı oldukları devletlerden çeşitli talepleri olabilmektedir. Devletlerin ulus oluşturma süreçleri ile azınlık hakların diyalektiği aşağıdaki şekilde paylaşılmıştır. Kymlicka bu süreci devletlerin azınlıklardan istekleri ve azınlıkların devletlerden istekleri olarak belirlemiştir. Azınlık haklarının istemleri genelde çok uluslu federalizm, dini muafiyetler veya göçmenleri kapsayan birçok kültürlülük olarak kendini göstermektedir (Kymlicka, 2006: 507).

Şekil 1: Ulus oluşturma süreci ve azınlık haklarının diyalektiği

Kaynak: Kymlicka, 2006: 507.

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Anlaşması ile birlikte sınırları içerisinde bulunan Rumları, Ermenileri ve Yahudileri yani gayrimüslimleri azınlık olarak tanımış ve bu grupların dışında herhangi bir dil ya da din azınlığının bulunmadığını kabul etmiştir. Azınlık olarak kabul ettiği bu gruplara çeşitli haklar tanımış ve bu haklar için uluslararası garanti vermiştir (Duman, 2005: 307). Ancak kâğıt üzerinde devlet tarafından asli unsur olarak kabul edilen Alevi toplum yapısına uygun herhangi bir adım atılmaması sebebiyle de Aleviler azınlık olmak ya da asli unsur olmak arasında ikircikli bir yurttaşlık konumunda sıkışıp kalmışlardır (Mutluer, 2015: 352). Hâlbuki bu antlaşmada yapılan azınlık tanımı aslında bir şekilde Cumhuriyet döneminde de Osmanlı Millet Sistemi'nin⁹ devam ettiğini göstermektedir. Toplumun Müslümanlar ve Gayrimüslimler olarak belirlendikten sonra yalnızca Gayrimüslimlerin azınlık kabul edilmesi bile laiklik anlayışına aykırı bir uygulamadır (Ova ve Kubilay, 2011: 113). Örneğin Lozan Anlaşması'nın 40. maddesinde gayrimüslim uyruklara giderlerini kendilerinin karşılaması şartıyla her türlü kurum kurabilme, yönetebilme, denetleme, kendi dillerini konuşabilme ve kendi ibadetlerini gerçekleştirebilme özgürlüğü tanınmıştır. Ancak yine bu süreçte tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte tüm inanç gruplarına ait dergâhlar gibi Alevi dergâhları da kapatılmış ve dini eğitim yasaklanarak devletin tekeline alınmıştır. Bir başka örnek olarak ise 12 Nisan 2002'de çıkarılan 222/4100 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde ibadethane olarak tanınan camii, mescit, kilise, havra ve sinagoglar elektrik faturasından muaf tutulmuşlar ancak Aleviler için bir ibadethane konumunda olan Cemevleri bu statüde değerlendirilmemiştir.

Şekil 1'de görülen devletin ulus oluşturma araçları bağlamında ele alınacak olursa Türkiye Cumhuriyeti bu araçların tümünü kullanarak üst bir kimlik oluşturmaya hedeflemiştir. Bu üst kimlik Hanefi Müslüman ve Türk olma ekseninde şekillendirilmiş ve eğitim politikaları, ulusal basın, ulusal simgeler, ulusal din, ulusal dil, dini ve milli bayramlar bu kimliğin ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiştir. Bu noktada başlarda zaten kırsal ve dağlık

⁹ Etnik kökenlerin bir kenara bırakılarak aynı dine bağlı olanları kategorize eden sistem (Yılmaz ve Erdem, 2020: 2565).

alanlarda kendi hallerinde yaşamakta olan Alevi toplumu gerek iktidar ile gerekse de çoğunluk nüfus ile fazla temasta bulunmadığı ve buna da ihtiyaç duymadığı için devletten herhangi bir talepte bulunmamışlardır. Ancak özellikle 1960'lı yıllardaki kentlere göç hareketlerinde, yoğun bir şekilde kentlere göç etmeye başlayan Aleviler artık hem çoğunluk nüfus ile hem de devlet ile temaslarda bulunmaya başlamış ve toplumda da giderek görünür olmuşlardır. Bunun bir neticesi olarak da Alevi toplumunun farklılıkları artık toplumun tümü tarafından görünmeye başlamıştır. Büyük kent merkezlerinde azınlık durumuna düşen Aleviler ise toplumda gerek daha da görünür olmak gerekse de kendi kimlikleri ile olabilmek için çeşitli arayışlara girişmişlerdir.

Artık kentlerde yaşamaya başlayan Aleviler, devlet ve çoğunluk nüfus ile yaşayabilmek için devletten çeşitli taleplerini dillendirmeye başlamışlardır. Bu da Şekil 1'de görülen azınlık haklarının istemleri bağlamında özellikle dini muafiyetler başlığı altında şekillenmiştir. Özellikle ibadet özgürlüğü, zorunlu din derslerinden muafiyet ya da dini devletin tekelinde tutan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması gibi başlıklar Alevilerin devletten temel talepleri olmuştur. Ayrıca metiklerin topluma dâhil edilmesi ekseninde ise özellikle kamu kaynaklarının kullanımında Aleviler aleyhine sürdürülen negatif ayrımcılığın kaldırılması, el konulan ya da kapatılan Alevi mekânlarının yeniden hizmete açılması, Alevi inanç önderlerinin devlet tarafından tanınması gibi talepler ele alınabilecektir. Alevi dini bayramlarının tanınması, Alevi kültürüne de ana akım medyada temsil hakkı verilmesi ya da Alevilik ile ilgili bazı mekânların müze-kültür evi statüsüne çevrilmesi de çokkültürlülük talebi olarak değerlendirilebilecektir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra genelde yok sayılan ve görmezden gelinen Alevilerin tüm farklılıkları reddedilmiş ve Alevi toplumu da yaratılmaya çalışılan üst kimlik potasında eritilmek istenmiştir. Her ne kadar laiklik ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin temel tuğlarından birisi olsa da bu ilke din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak değil "dinin devlete bağlanması" olarak uygulanmıştır (Özipek, 2011: 83). Dinin devlete bağlanması sonucunda da devletin resmi ideolojisi "doğru İslam" anlayışını İslamiyet'in Hanefi yorumu eksenine oturttuğundan dolayı bu yorumun dışında kalan diğer toplumların yanlış yolda olduklarına dair bir algı oluşturulmuştur. Bu algı da gerek iktidar kadrolarına gerekse de toplumun tüm kesimlerine hızla sirayet etmekte ve bu nedenle Alevilik toplum içerisinde "sapkın" bir yorum olarak değerlendirilmektedir. "Ekmekleri yenmez, onlarla evlenilmez, mum söndü" (Solgun, 2008: 27), "abdest almazlar, ana-bacı tanımazlar" ya da "onları öldüren cennete gider, katli vaciptir" gibi söylemler de ne yazık ki bu çirkin algılara hizmet eden yapay söylemlerdir. Yani bu noktada Türkiye Cumhuriyeti gerek devletin baskı aygıtlarını gerekse de devletin ideolojik aygıtlarını kullanarak Alevi toplumunu da idealize etmeye çalışmaktadır. "Eğer Müslümanlarsa Aleviler de camiye gitsin" tarzı söylemler ya da Aleviliğin zengin kültürel dünyasını sadece Hz. Ali sevgisi ekseninde daraltmaya yönelik söylemler bu çabanın en somut göstergelerindedir. Hiç kuşku yok ki Alevilik neredeyse bin yıllık köklü bir kültürün tezahürüdür ve oldukça zengin bir kültürel yapıya sahiptir.

Aleviliği görmezden gelen ve asimile etmeyi amaçlayan tüm bu girişimler ve çabalar günümüzde Aleviliğin muhalif bir blok olarak hareket etmesine zemin hazırlamıştır. Aleviler tarihsel süreç içinde yasal taleplerine cevap bulamamış ve özellikle din ve vicdan özgürlükleri kapsamında birçok hak ihlaline maruz kalmışlardır (Demir ve İpek, 2015: 13). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra sesi ve yankıları giderek gürleşen Alevi talepleri sonucunda ilk defa Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı döneminde Alevilerin yaşadıkları sorunlar devlet otoritesi tarafından tanınmıştır. Bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi adına düzenlenen açılımlar ve çalıştaylar da Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir devlet otoritesinin Alevileri tanınması ve kabul etmesi olarak okunabilir. Yine AK Parti iktidarı döneminde 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulan Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı da bu noktada atılan olumlu bir adım olarak kabul edilebilir.

AK Parti iktidarı döneminde yani oldukça yakın zamanda atılan bu tür adımlar, bazı Alevi kanaat önderleri tarafından sert bir şekilde eleştiriyeye maruz kalmıştır. Özellikle Alevi-Bektaşlı Kültür ve Cemevi Başkanlığı'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulması, Aleviliğin bir inanç olarak değil kültür olarak görölmesinin bir ifadesi olarak yorumlanırken, bu başkanlık da Cemevlerine atanan bir 'kayyım' olarak değerlendirilmektedir (Geçmez, 2022). Hatta bu ve benzeri girişimlerin alternatif bir Diyanet oluşturulma ve Aleviliğin dizayn edilmesi çabalarına bağlayan görüşler de mevcuttur (Erçe, 2023). Her ne olursa olsun bu girişimlerin Türkiye'de Alevi varlığının ilk defa devlet otoritesi tarafından resmen tanındığı anlamına geldiği gözden kaçırılmamalıdır.

Alevilerin bir azınlık olarak tanımlanması ya da haklarının talep edilmesi/korunması devletin bütünlüğüne yönelik bir komplo ya da ihanet olarak ya da batı emperyalizmine bir iş birlikçilik (Tunç, 2004 - Altun, 2004 - Doğan, 2004 - Kaleli, 2004 - Erden, 2004 - Duman, 2005 - Sezer, 2006 - Baykal, 2008 - Perinçek, 2013) olarak algılanmaktadır. Hal böyle olunca da Alevi grubu zaman zaman çeşitli haklar talep etse de bir "güvenlik tehdidi" olarak algılanmaktan çekinmekte ve bu nedenle de azınlık olma durumunu reddetmektedirler (Uluslararası Azınlık Hakları Grubu, 2007: 8). Aslında bu durumun bir diğer sebebi de azınlık olmanın ikinci sınıf yurttaşlık ile bağdaştırılmış olmasıdır. Bu algıdan dolayı birçok Alevi kendisini azınlık olarak tanımlarsa yurttaşlık hiyerarşisinde daha alt kademeyi kabulleneceğini düşünmektedir. Ancak bu yaklaşım gerek azınlıklara dair önyargıları yeniden üretmekte gerekse de sorunların çözümlerini ötelemektedir (Oya ve Kubilay, 2011: 118). Bu nedenle burada tartışılması gereken asıl konu azınlık olmanın prestij düzeyi değil, bir inanç grubunun haklarına ne düzeyde kavuşabildiği ve bu hakları koruyup koruyamadığı olmalıdır.

Tartışma ve Sonuç

Ulus devletler, standart bir kültüre ulaşabilmek adına genelde homojenleştirici politikalara başvururlar. Modern yurttaşlık kavramı ile de ulus devletin inşasında kullanılan bu homojenleştirici milliyetçi ideoloji desteklenir. Bireylerin devletle ilişkilerini düzenleyen bir kavram olarak referans alınan yurttaşlık ile bir coğrafyadaki insanların "benzerlik" temelinde tek bir ulusal kültüre aidiyetin zorlanması, toplum içerisindeki farklılıklarının göz ardı edilmesine neden olur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte başlayan ulus oluşturma süreci ve ulusçuluk fikri de Anadolu topraklarında yaşayan toplumsal grupların ve kimliklerin konumunu derinden etkilemiştir. İdeal ulusun tanımı yapılmış ve bu tanımın dışında kalan gruplar çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Bu baskılara maruz kalan birçok grup ise ya asimile olma yolunu ya da marjinalleşme yolunu tercih etmiştir. Alevilerin, kendi kültürel ve dini kimliklerini koruma çabası, onları bazen devletle bazense "ideal yurttaş" ile karşı karşıya getirmiştir. Bu tarihsel ve sosyolojik arka plan, Alevi toplumunun Cumhuriyet dönemindeki konumunu anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmada Aleviliğin bir mezhep mi, ideoloji mi, kültür mü, yaşam biçimi mi, din mi ya da tarikat mı olduğu tartışılmamaktadır. Yahut Alevilerin sayısal anlamda bir azınlık nüfus mu yoksa asli unsur mu oldukları da tartışma konusu değildir. Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Alevilerin sağladığı destekler ve katkılar elbette göz ardı edilmemekte ve bu kuruluş sürecinde Alevilerin en sağlam yapı taşlarından biri olduğu kabul edilmektedir. Gerek geçmişte gerekse de günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğü ve birliği açısından da Alevilerin büyük rol oynadığı ve Cumhuriyetimizin muasır medeniyetler hedefine ulaşma gayesinin yılmaz neferleri oldukları hususları tartışmaya kapalıdır. Bir başka deyişle Türkiye'de yaşanan ulus oluşturma süreci, ulusçuluk ve yurttaşlık ideolojisi, Alevilerin kimlik mücadelesini zorlaştırmış olsa da, Alevi toplumu geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye'nin ayrılmaz bir parçasıdır.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu günlerinde gerekse de Türkiye Cumhuriyeti günlerinde Anadolu topraklarında asli unsur olarak yaşayan ve bu toprakların mayası olan Alevi toplumu yüzyıllar boyunca bir var olma problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Merkezi iktidarlar ile genelde yıldızı barışmayan Aleviler, ihtiyaç duyulmadığı günlerde ne merkez ile ne de merkeze yakın nüfus ile temasa geçmemiş ve kendi iç dünyasında kendi pratiklerini yaşatarak günümüze değin ulaşmıştır. Sanayileşmenin giderek şiddetlendiği ve göçlerin köylerden kentlere doğru aktığı dönemlerde ise artık merkeze yakın noktalara göç etmek durumunda kalan Aleviler için var olma problemi artık farklı bir boyutta kendini göstermeye başlamıştır.

Yüzyıllar boyunca gerek devlet otoriteleri gerekse de toplum tarafından çeşitli haksızlıklara, iftiralara, dışlanmalara, şiddet olaylarına ve baskılara maruz kalan Aleviler, tüm bu olumsuzluklara rağmen devletin ve milletin bölünmez bütünlüğüne muhalefet edecek herhangi bir eylemde asla bulunmamışlardır. Hatta bunun tam aksine tecrübe ettikleri tüm olumsuz olaylar onları Cumhuriyet'e daha da sıkı bir şekilde bağlamıştır. Bu direniş ve sadakat, Alevilerin sadece geçmişine değil, geleceğine de ışık tutmaktadır. Gelişen zaman içinde, Alevi bireylerin karşılaştığı zorluklara rağmen kültürel zenginliklerini ve hoşgörü anlayışlarını sürdürmekteki kararlılıkları, Türkiye'nin çok kültürlü yapısına önemli bir katkı sağlamaktadır. Alevilik, bu zorlukların üstesinden gelerek toplumsal barışa, eşitliğe ve hoşgörüye duyulan ihtiyacı vurgulayan bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, Alevi topluluğu, tarih boyunca yaşadığı deneyimlerle şekillenen özgün kimliğiyle, birlik ve beraberlik adına önemli bir köprü işlevi görmeye devam etmektedir.

Alevilerin bir azınlık mı yoksa asli unsur mu oldukları tartışması ise tüm bu nüanslardan bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Yani Alevileri azınlık olarak kabul etmek ne Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünü zedeleyecek bir yaklaşım olacak ne de Alevileri bu toplumda ikinci sınıf yurttaş konumuna düşürmeyecektir. Tam tersine bu toplumdaki Alevi varlığının kabulü ile birlikte (adı ister azınlık olsun ister çoğunluk olsun) farklılıklar artık görmezden gelinmeyecek ve benzerlik/homojenlik eksenindeki tek tip kimlik içerisinde asimilasyonu ya da erozyonu engelleyecektir.

Türk etnik kökeninden ve Müslüman dini kimliklerinden beslenmeleri dolayısıyla Aleviler elbette bu ülkenin doğal kurucu asli unsurlarıdır. Ancak bu noktada yukarıda da değinildiği gibi egemen konumda olmama, kendi geleneklerini, kültürlerini veya hayat tarzlarını yaşayamama, yaşatamama ve koruyamama noktası göz önüne alındığında Aleviler yıllarca mağduriyete uğramış bir azınlık grup olarak kabul edilmelidir. Buna benzer şekilde geçmişte ülke gündemini sıkça meşgul eden başörtüsü tartışmaları sürecinde de bilhassa 28 Şubat sürecinde başörtülü kadınlar azınlık konumunda değerlendirilebilir. Yine burada başörtülü kadınların sayıca azınlık mı çoğunluk mu oldukları değil, kendi hayat tarzlarını yaşayamama açısından değerlendirilmesi gerekliliği unutulmamalıdır.

Bir başka deyişle, oldukça kozmopolit bir mirası devralan Türkiye Cumhuriyeti, kendi ideal ulusunu yaratmaya çalışırken bu idealin dışında kalan farklı gruplar zaman zaman çeşitli mağduriyetler yaşamışlardır. Bu gruplar Aleviler, Kürtler, Dindarlar, Başörtülüler, Sekülerler, Komünistler, Milliyetçiler, Eşcinseller olarak uzar gider. Ancak burada değişen iktidarlar ve egemen güç ekseninde bazı gruplar bir şekilde kendisini azınlık konumundan çıkarmayı başarabilmişken Aleviler hiçbir zaman bu ülkede egemen unsur olamamışlar ve kendi yaşam tarzlarını rahatça sürdürebilme noktasında hiçbir zaman kendilerini rahat hissedememişlerdir. Bunun neticesinde de bazıları çoğu zaman kimliği saklama ya da asimile olma gibi yolları tercih etmek durumunda kalmışlardır çünkü var olmak ve varlıklarını sürdürmek zorundadırlar.

Aleviler ve iktidar ilişkileri özelinde atılan tüm olumlu adımlara rağmen Althusser'in bahsettiği "devletin ideolojik aygıtları" bağlamında hala Alevilerin yok sayıldığı gerçeğini inkâr etmek yanlış olacaktır. Örneğin ana akım medyada bir zamanlar yasaklı konumda olan

başörtüsü günümüzde artık reklamlarda, dizilerde, televizyon programlarında ya da filmlerde kendisine temsil alanı bulabilmiştir. Ancak Alevi kültürü hala daha böyle bir temsil alanı bulamamaktadır. Dini, eğitimsel ve siyasal aygıtlar da hala daha baskın grubun inanç ve değerlerine yönelik öğeleri yeniden üretirken topluma ideolojik olarak bunlar sürekli servis edilmektedir. Bu da Alevi çocuklarının ailelerinde ya da kendi çevrelerinde farklı bir kültüre, toplumsal hayata girdiklerinde ise farklı bir kültüre maruz kalmalarını beraberinde getirmektedir.

Sünni (Hanefi) ve Türk çoğunluk nüfusu baskın grup olarak belirleyen Türk ulus devletinde Alevilerin azınlık olarak kabul edilmemesi pratikte doğru bir uygulamadır. Çünkü Aleviler bu topraklarda yüzyıllar boyunca yaşamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da aktif olarak görev almışlardır. Özellikle yeni Cumhuriyet'in laiklik vaadine fazlasıyla bel bağlayan Alevi toplumu Cumhuriyet'i kendileri için yeni bir yaşam alanı olarak görmüşlerdir. Ancak doğal olarak "Müslüman" kabul edilmeleri ve hatta "yanlış yolda yürüyen ve ıslah edilmesi gereken müslüman" olarak görülmeleri neticesinde yıllar boyunca farklı şekillerde baskıya, şiddete, asimilasyona ve yok sayılmaya maruz bırakılmışlardır.

Tüm bu tartışmalar ışığında dini kimlikleri, etnik kökenleri ve cumhuriyetin kuruluş sürecinde verdikleri mücadele ile değerlendirildiğinde Aleviler bu toprakların ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsurlarıdır. Bu açıdan ele alındığında, Alevi toplumunun asli unsur olarak değerlendirilmesi, aynı zamanda toplum içindeki birlik ve beraberliği pekiştirmek adına önemli bir gerçekliktir. Alevilerin kültürel çeşitlilikleri, farklı inanç ve ritüelleri bünyesinde barındırması, Türkiye'nin genel kucaklayıcı yapısını zenginleştirmelidir. Eğer bu yaklaşımlar gerçek manada pratiğe dökülürse hiç kuşku yok ki toplumun farklı kesimlerinin birbirini anlama ve saygı gösterme yeteneğini artıracaktır. Dolayısıyla Alevilerin asli unsur olarak değerlendirilmesi, sadece tarihsel bir gerçeği ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda Türkiye'nin sosyal dokusunu güçlendirecek bir birliktelik fırsatını da simgeler.

Bir diğer taraftan ise kendi inançlarını, ritüellerini, yaşam tarzlarını özgürce yaşayamama ve kimliklerini özgürce ifade edememe gibi problemler yaşadıkları için ise Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'nde azınlık konumundadırlar (Tekrarlamakta fayda var: bu noktada Alevilerin azınlık olması sayısal bakımdan değerlendirilmemiştir). Alevilerin kimliklerini özgürce ifade etme çabaları, zaman zaman toplumsal, zaman zaman bürokratik ve zaman zaman siyasal zorluklarla karşılaşmaktadır. Alevi toplumu, kendi kültürel değerleri ve inançları etrafında bir araya gelirken bu birlikteliği sürdürme çabalarında toplumsal normlar ve resmi politikalarla çatışma yaşayabilmektedir. Alevi toplumu, bu zorluklara rağmen kendi değerlerinden vazgeçmeksizin daha kapsayıcı ve özgür bir toplum için mücadele etmeye devam etmektedir. Bu mücadele, sadece Aleviler için değil, tüm Türkiye için daha adil ve eşit bir gelecek inşa etme amacını taşımaktadır.

Dolayısıyla, Alevilerin hem asli unsur olarak değerlendirilmeleri hem de azınlık konumundaki mücadeleleri eksenindeki ikircikli yapısı, Türkiye'nin çok katmanlı sosyal yapısındaki çeşitli gerçeklikleri yansıtmaktadır. Bu denge noktasında, toplumun daha fazla hoşgörü, anlayış ve eşitlik temelli bir yaklaşım benimsemesi önem arz etmektedir. Bu süreçte toplumsal diyalog, karşılıklı hoşgörü ve demokratik değerlere vurgu, Alevilerin ya da diğer toplumsal grupların kimliklerini özgürce yaşama haklarına saygı gösterilmesini ve toplumun çeşitliliğini zenginleştirmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sosyal entegrasyonunu güçlendirmek için atılacak adımlar, toplumun her kesimi için daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerlemeyi destekleyecektir.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Yazar Katkısı	Çalışma tek yazar tarafından yapılmıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	The authors declare that ethical rules were followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Artuklu Kaime Journal has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study.
Similarity Scan	Done – iThenticate
Author	The article was written by one person.
Contributions	
Conflict of Interest	No conflict of interest was declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Althusser, Louis. *Devletin İdeolojik Aygıtları* (5. Baskı). Çev. Yusuf A. ve M. Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Altun, Feri. "Bir Dışlanma Vardır Ama Aleviler Azınlık Değildir." *Yeni Şafak*, 13 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/altun-bir-dislanma-vardir-ama-aleviler-azinlik-degildir-2684217>.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler* (7. Baskı). Çev. İ. Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Balandier, Georges. *Siyasal Antropoloji* (2. Baskı). Çev. D. Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016.
- Baykal, Doğan. "Aleviler Azınlık Değil, Toplumun Özüdür." *Dünya*, 20 Temmuz 2008. Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/gundem/quotaleviler-039azinlik039-degil-toplumun-ozudurquot-haberi-49609>.
- Bottomore, Tom. "Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar." *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde. Ed. Marshall ve T.M. Bottomore. Çev. A. Kaya. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, 83-134.
- Breuilly, John. "Sunuş." *Uluslar ve Ulusçuluk* (3. Baskı) içinde. Yaz. E. Gellner. Çev. B. Ersanlı ve G.G. Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2018, 13-82.
- Demir, Fatma Betül ve İpek, Zehra. *Alevilere Yönelik Ayrımcılık Bir Saha Çalışması*: İstanbul. *İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği*, 2015.
- Doğan, İsmail. "Azınlık değil, asli unsuruz." *Hürriyet*, 8 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dehap-ve-aleviler-azinlik-degil-asli-unsuruz-38654401>.
- Duman, İlker Hasan. "Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 57 (2005): 307-321.
- Erçe, Cuma. "Talepler belli, sorun eşit yurttaşlık: Aleviliği asla bitiremeyeceksiniz." *Birgün*, 4 Şubat 2023. Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber/talepler-belli-sorun-esit-yurttaslik-aleviligi-asla-bitiremeyeceksiniz-420094>.
- Erdem, Tevfik. *Sosyoloji Notları* (5. Baskı). Antalya: Otorite Kitap, 2020.
- Erden, Atilla. "Azınlık değil, asli unsuruz." *Hürriyet*, 8 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dehap-ve-aleviler-azinlik-degil-asli-unsuruz-38654401>.
- Geçmez, Ercan. "Kayyım atandı." *Euronews*, 8 Ekim 2022. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2022/10/08/erdoganin-acikladigi-alevi-cemevleri-baskanligi-projesine-tepki-kayyim-atandi>.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk* (3. Baskı). Çev. B. Ersanlı ve G. G. Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2018.
- Giddens, Anthony. *Ulus Devlet ve Şiddet* (2. Baskı). Çev. C. Atay. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.
- Heater, Derek. *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. Çev. M. Delikara Üst. Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Heywood, Andrew. *Siyaset* (6. Baskı). Çev. B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu ve A. Yayla. İstanbul: Adres Yayınları, 2012.
- Heywood, Andrew. *Siyaset Teorisine Giriş* (10. Baskı). Çev. Hızır Murat Köse. İstanbul: Küre Yayınları, 2019.
- Kaleli, Lüfi. "Azınlık değil, asli unsuruz." *Hürriyet*, 8 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dehap-ve-aleviler-azinlik-degil-asli-unsuruz-38654401>.
- Kaya, Ayhan. "Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük." *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde. Ed. A. Kaya. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, 135-181.
- Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Kymlicka, Will. *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş* (2. Baskı). Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul

- Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Marshall, Thomas Humphrey. "Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar." *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde. Ed. T.M. Marshall ve T. Bottomore. Çev. A. Kaya. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, 13-82.
- Mutluer, Nil. "Aleviler ve Yeni Merkezileştirme Politikaları." *Alternatif Politika* 7/2 (2015): 351-368.
- Okutan, Çağatay. "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59/2 (2004): 59-75.
- Ova, Nalan ve Kubilay, Çağla. "Köşe Yazılarında Azınlık Tartışmaları: 2004 Yılı Avrupa Birliği İlerleme Raporu ve Aleviler." *Kültür ve İletişim* 14/2 (2011): 99-132.
- Özipek, Bekir Berat. "Alevî Sorunu: İmkânlar ve Engeller." *Liberal Düşünce* 16, no. 63 (2011): 73-85.
- Perinçek, Doğu. "Aleviler Azınlık mı?." *Aydınlık*, 10 Kasım 2013. Erişim Adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/aleviler-azinlik-mi-5857>.
- PİRHA. "İzmir'de 7 yılda 16 Alevi ailenin evi işaretlendi, 62 mezar tahrip edildi." *Pirha*, 18 Aralık 2019. Erişim Adresi: <https://pirha.org/izmirde-7-yilda-16-alevi-ailenin-evi-isaretlendi-62-mezar-tahrip-edildi-199974.html/18/12/2019>.
- Sezer, Zeki. "Aleviler Azınlık Değildir." *Milliyet*, 4 Eylül 2006. Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/sezer-aleviler-azinlik-degildir-170260>.
- Sidanius, Jim. "Ethnicity of National Identity: A Comparison of Three Perspectives." *Re-Thinking Democracy in the New Millenium* konferansında sunulan bildiri. Houston, Texas, 16-19 Şubat 2000, 1-45.
- Solgun, Cafer. *Alevilerin Kemalizmle İmtihanı*. İstanbul: Hayykitap, 2008.
- Tekin, Funda, Türay, Aras ve Yıldırım, Mine. *Türkiye'de Din, İnanç veya İnançsızlık Temelli Nefret Suçları (2021 Raporu)*. İnanç Özgürlüğü Girişimi, 2022. Erişim adresi: <https://inancozgurlugugirisimi.org/turkiyede-din-inanc-veya-inancsizlik-temelli-nefret-suclari-2021-raporu-yayimlandi/>.
- Tunç, Hasan. "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/2 (2004).
- Uluslararası Azınlık Hakları Grubu. *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar*. Londra: Kavita Graphics, 2007.
- Uyanık, Zeki. "Son Dönem Türk Sinemasında Alevi Kimliğinin Görünümü." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 21 (2014): 42-60.
- Wallerstein, Immanuel. *Dünya Sistemleri Analizi* (3. Baskı). Çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy. İstanbul: BGST Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Ahmet Yusuf ve Erdem, Tevfik "Osmanlı Millet Sistemi ve Milliyetçilik ile İlişkisi." *Turkish Studies-Economy* 15/4 (2020): 2563-2577.

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi ve Muhasebe Derslerinin Etkisi: Batman Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Nedim UYGUR | <https://orcid.org/0000-0003-1148-754X>
mnedimuygur@sirnak.edu.tr

Şırnak Üniversitesi, Silopi Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Şırnak,
Türkiye

Dr, Hamza KAYA, | <https://orcid.org/0000-0002-3432-3356> | hkayacan72@gmail.com

Bağımsız Araştırmacı

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Geliş Tarihi 20.02.2024
Kabul Tarihi 07.05.2024
Yayın Tarihi 31.05.2024

Atıf Bilgisi

Uygur, M. N. & Kaya, H. (2024). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve muhasebe derslerinin etkisi: Batman üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 20-31. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1440342>.

Öz

Dünya genelinde yaşanan ekonomik sorunlar ve buna bağlı olarak enflasyonda yaşanan artış, bireylerin tasarruflarını doğru bir şekilde değerlendirmesinin önemini oldukça arttırmıştır. Bireylerin aldıkları finansal kararların etkinliği ve verimliliği, sahip oldukları finansal bilgi düzeyine bağlıdır. Bu bağlamda günümüzde finansal okuryazarlık kavramı oldukça önem kazanmıştır. Bu çalışmada Batman Üniversitesi'nin ön lisans programlarında eğitim gören 398 öğrencinin finansal okuryazarlık düzeylerinin (FOD) ölçülmesi ve FOD'larının demografik özelliklere bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar FOD'larının cinsiyet, bulunulan bölüm/program, internet bankacılığı ve kredi kartı kullanıp kullanmama, bulunulan sınıf ve daha önce muhasebe dersi alıp almama açısından anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada en yüksek finansal okuryazarlık puanını alan programın Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programı olduğu, bu programı Bankacılık ve Sigortacılık programının takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada en düşük FOD puanı alan programın ise Çocuk Gelişimi programı olduğu tespit edilmiştir. En yüksek puan alan bölümler ile diğer bölümlerin ders içerikleri incelendiğinde, yüksek puan alan bölümlerin muhasebe, vergi, finans, bankacılık ve sigortacılık dersleri alan bölümler olduğu, bununla birlikte düşük puan alan diğer bölümlerin bu

derslerdenhiçbirini almadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Finansal okuryazarlık, tasarruf, finansal karar, üniversite öğrencileri, muhasebe dersi.

Determination of The Financial Literacy Levels of The University Students and The Effect of Accounting Courses: A Research on Batman University Students

Lect. Dr. Mehmet Nedim UYGUR | <https://orcid.org/0000-0003-1148-754X>
mnedimuygur@sirnak.edu.tr

Şırnak University, Silopi Vocational School, Department of Finance, Banking and Insurance,
Şırnak, Türkiye

Dr, Hamza KAYA, | <https://orcid.org/0000-0002-3432-3356> | hkayacan72@gmail.com

Independent Researcher

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Date of Submission	21.02.2024
Date of Acceptance	07.05.2024
Date of Publication	31.05.2024

Citation

Uygun, M. N. & Kaya, H. (2024). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve muhasebe derslerinin etkisi: Batman üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 20-31. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1440342>.

Abstract

The economic problems experienced around the world and the resulting increase in inflation have greatly increased the importance of individuals evaluating their savings correctly. The effectiveness and efficiency of financial decisions made by individuals depend on the level of financial knowledge they have. In this context, the concept of financial literacy has become very important today. This study aimed to measure the financial literacy levels of 398 students studying in associate degree programs at Batman University and to determine whether financial literacy levels show a significant difference depending on demographic characteristics. The results obtained in the study revealed that there is a significant difference in financial literacy levels in terms of gender, department/program, use of internet banking and credit card, current grade and whether or not they have taken accounting courses before. It was concluded in the study that the program with the highest financial literacy score was the Accounting and Tax Applications program, followed by the Banking and Insurance program. In the study, it was determined that the program with the lowest financial literacy level score was the Child Development program. When the course contents of the departments with the highest scores and other departments were examined, it was determined that the departments with the highest scores were the ones that took accounting, tax, finance, banking and insurance courses, while

the other departments with the lowest scores did not take any of these courses.

Keywords

Financial literacy, savings, financial decision, university students, accounting class.

Giriş

Ülkemiz ve dünya genelinde yaşanan ekonomik sorunların beraberinde getirdiği enflasyonist durum, bireyleri finansal durumlarını enflasyon karşısında korumaya yönlendirmiştir. İnternet ve iletişim teknolojilerinin gün geçtikçe gelişmesi bireylerin çeşitli finansal yatırımlara erişimini kolaylaştırmıştır. Bu durum bireylerin tasarruflarını daha kolay bir şekilde yatırıma dönüştürmesini sağlamakla birlikte tasarruflarında istenmeyen kayıplar yaşamalarına da sebep olabilmektedir. Bireylerin tasarruflarını mümkün olduğu kadar doğru yatırımlara yönlendirmeleri bilgiye dayalı finansal kararlar almalarına bağlıdır. Finansal bilgisizlik bireyler için önemli finansal maliyetler taşımaktadır (Lusardi ve Tufano, 2015: 329). Temel düzeyde finansal okuryazarlık bilgisine sahip olmayan insanlar finansal kararlar alma konusunda yeterli donanımına sahip olmazlar. Finansal okuryazar olmayan bireyler tasarruf yapma ya da tasarruflarını doğru yatırımlara yönlendirme gibi doğru finansal kararlar alamazlar, bu durum hane halkı ve bireylerin ekonomik bilgilerin işlenişi ve finansal okuryazarlık konusunda yetkin olmasını gerektirmektedir (Poterba vd. 2008: 18). Schagen ve Lines (1996) yaptıkları çalışmada finansal okuryazarlığı “Para kullanımı ve yönetiminde etkin ve doğru kararlar alabilme kabiliyeti” olarak tanımlamışlardır. Finansal okuryazar olan bireyler tasarruf, yatırım, borçlanma ve buna benzer pek çok konuda bilinçli finansal seçimler yapma becerisine sahip olurlar (Abreu ve Mendes, 2010: 516). Bireylerde finansal okuryazarlığın artırılması, finansal piyasalar, tasarruf ve yatırımlara olan bakış açısının geliştirilmesine ve finansal piyasaların etkinliğinin artırılmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır (Kindle, 2010: 475 - Widdowson ve Hailwood, 2007: 40).

1. Literatür Araştırması

Finansal okuryazarlık literatürü incelendiğinde, Türkiye ve dünyada konu ile ilgili birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. ABD’de üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada kadınların erkeklere oranla daha düşük bir finansal bilgi düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Çalışmada, üst sınıflarda, FOD’un alt sınıflara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Danes ve Hira 1987). Üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir diğer çalışmada, kadın öğrencilerin FOD’larının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Markovich ve DeVaney, 1997). Chen ve Volpe 1998 yılında üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmalarında, kadınların erkeklere oranla FOD’larının daha düşük olduğu sonucuna varmışlardır. Çalışmada ayrıca üniversite öğrenimine yeni başlayan öğrencilerin daha önce başlayanlara oranla daha düşük bir FOD sahip oldukları görülmüştür (Chen ve Volpe, 1998). Lusardi ve Mitchell (2007) yaptıkları çalışmada, erkeklerin kadınlara oranla FOD’larının daha yüksek olduğu, genç bireylerin kendilerinden daha yaşlı olan bireylerle oranla daha düşük bir finansal okuryazarlık seviyesine sahip oldukları ve FOD’un eğitim düzeyi ile doğru orantılı bir şekilde arttığı sonucuna varmışlardır. Çalışmada ayrıca finans ile ilgili dersleri alan öğrencilerin almayan öğrencilere oranla daha yüksek bir FOD’a sahip oldukları belirlenmiştir. İsveç’te, 2011 yılında Almenberg ve Soderbergh tarafından yapılan çalışmada kadınların erkeklere oranla daha düşük bir finansal düzeye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca düşük gelirli olan yüksek gelirli olanlara göre, yaşlıların orta yaş grubuna göre daha düşük bir FOD’a sahip oldukları ortaya konulmuştur (Almenberg ve Soderbergh, 2011). Kılıç ve arkadaşları tarafından 2015 yılında Gaziantep Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla FOD’larının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kılıç vd., 2015). Yılmaz ve Aslan’ın

(2020) yaptıkları çalışmada öğrencilerin FOD'un yaşla oranlı olarak arttığı, yaşlı büyük öğrencilerin daha yüksek bir FOD'a sahip oldukları görülmüştür. Çalışmada ayrıca daha üst sınıflarda olan öğrencilerin FOD'larının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma Batman Üniversitesi'nde okuyan ön lisans öğrencilerinin FOD'larının ölçülmesine yönelik tasarlanmıştır. Araştırma Batman Üniversitesi'nde 8 farklı programda okuyan toplam 398 ön lisans öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Araştırma ölçeği Kılıç ve arkadaşları tarafından literatür temel alınarak düzenlenen anketten uyarlanmıştır. Ölçek toplamda on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Temel Düzeyde Ekonomi ve Finans Bilgisini (TDEFB) ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde Bireysel Bankacılık Bilgisini (BBB), üçüncü bölümde Emeklilik ve Sigortacılık Bilgisini (ESB), dördüncü bölümde Finansal Tablo Bilgisini (FTB), beşinci bölümde Yatırım Bilgisini (YB), altıncı bölümde Vergi ve Mevzuat Bilgisini (VMB) ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Yedinci bölümde ise Matematik ve Faiz Hesaplama Bilgisini ölçmeye yönelik sorular sorulmakla birlikte katılımcıların büyük çoğunluğunun bu bölümdeki soruları cevaplamadığı cevaplayanların ise genel olarak 'fikrim yok' seçeneğini işaretlediği görülmüştür. Bu çerçevede yedinci bölüm analiz aşamasında değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sekizinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerinin tespit edilmesine yönelik sorular sorulmuştur. Dokuzuncu bölümde ise katılımcıların ebeveynleri ile ilgili bilgi almaya yönelik sorularla birlikte, katılımcıların kredi kartı, bireysel emeklilik sistemi ve internet bankacılığı kullanıp kullanmadıklarına yönelik sorular sorulmuştur. Son olarak onuncu bölümde ise katılımcıların daha önce muhasebe dersi alıp almadıklarına yönelik tek bir soru sorulmuştur.

Buna bağlı olarak araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

H1: Katılımcıların cinsiyeti ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Katılımcıların okuduğu bölüm ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Katılımcıların buldukları sınıf ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Kredi kartı kullananlar ile kullanmayanlar arasında finansal okuryazarlık düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H5: İnternet bankacılığı kullananlar ile kullanmayanlar arasında finansal okuryazarlık düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Muhasebe dersi alanlar ile almayanlar arasında finansal okuryazarlık düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır.

Çalışmada verilerin analizinde SPSS paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Çalışmada H2 hipotezi ANOVA testi kullanılarak, geriye kalan hipotezler ise bağımsız gruplar arası t-testi kullanılarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Araştırma Batman Üniversitesi merkez kampüste bulunan Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokullarında okuyan ön lisans öğrencilerine yönelik yapılmıştır. Araştırmaya yönelik yapılan anket çalışmasına 470 öğrenci cevap vermiştir. Yapılan ön değerlendirme sonucunda cevaplanan anketlerin 72 tanesi çeşitli sebeplerden dolayı (Bölüm program bazında katılan öğrencilerin az olması, cevapların çok eksik olması vb.) elenmiştir. Geriye kalan 398

öğrenciden, 248'inin kadın 150'sinin ise erkek olduğu tespit edilmiştir. Bankacılık ve Sigortacılık programından 64 kişi, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı programından 32 kişi Çocuk Gelişimi programından 65 kişi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım programından 24 kişi, Makine programından 36 kişi, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik programından 36 kişi, Yaşlı Bakımı programından 60 kişi ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programından 81 öğrenci katılım göstermiştir. Bu öğrencilerden 156'sının 1. sınıf, 242'sinin ise 2. sınıf olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun (208) 21-23 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Demografik özelliklere ilişkin özet bilgiler Tablo 1'de verildiği gibidir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Cinsiyet	Frekans	%
Kadın	248	62,31
Erkek	150	37,69
Bölüm/Program	Frekans	%
Bankacılık ve Sigortacılık (BS)	64	16,10
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı (BYYA)	32	8
Çocuk Gelişimi (ÇG)	65	16,50
Halkla İlişkiler ve Tanıtım (HİT)	24	6
Makine (MK)	36	9
Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik (TDS)	36	9
Yaşlı Bakımı (YB)	60	15,10
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (MVU)	81	20,30
Sınıf	Frekans	%
1.Sınıf	156	39,20
2.Sınıf	242	60,80
Yaş	Frekans	%
18-20	82	20,62
21-23	208	52,27
24-26	56	14,30
27-29	17	4,27
30 ve üstü	34	8,54

Bölümler bazında finansal okuryazarlık sorularının alt kategorilerinin ve toplamlarının ortalama başarı puanları Tablo 2'de verildiği gibidir.

Tablo 2: Finansal Okuryazarlık Ortalama Başarı Puanları

Bölüm	TDEFBOBP ¹	BBBOBP ²	ESBOBP ³	FTBOBP ⁴	YBOBP ⁵	VMBOBP ⁶	FOOB ⁷
ÇG	32,8846	46,6672	41,5384	25,7692	25,2307	25,3846	32,9124
BYA	40,4166	48,888	39,3333	26,6666	25,3333	27,5	34,6896
YB	35,2083	44,9996	50,3333	25,8333	26	26,6666	34,8402
TDS	38,1944	50,4622	48,3333	27,0833	23,8888	27,0833	35,8409
MK	45,8333	54,1669	41,1111	29,1666	26,1111	24,3055	36,7824
HİT	43,75	51,3895	45,8333	28,125	25,8333	30,2083	37,5232
BS	60,2777	73,4845	69,7777	53,3333	33,3333	38,8888	54,8492
MVU	68,0693	65,5122	61,5841	66,8316	58,6186	54,9505	62,5443

Tablo 2’de görüldüğü gibi finansal okuryazarlık puanı en yüksek olan bölüm 62,5443 puan ile Muhasebe ve Vergi Uygulamaları olduğu görülmektedir. Bu bölümü sırasıyla 54,8492 puanla Bankacılık ve Sigortacılık programı, 37,5232 puan ile Halkla İlişkiler programı izlemektedir. En düşük ortalama finansal okuryazarlık puanı elde eden programın ise Çocuk Gelişimi programı olduğu görülmektedir.

Alt kategori açısından bakıldığında, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları ile Yaşlı Bakımı programları hariç, diğer bütün programların en yüksek puanlarını BBB kategorisinden aldığı görülmektedir. Bu kategoride en yüksek puanı alan programın ise 73,4845 puan ile Bankacılık ve Sigortacılık programı olduğu görülmektedir. Yaşlı Bakımı programı en yüksek puanını ESB kategorisinden elde etmiştir. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programı ise en yüksek puanını 68,0693 puan ile TDEFB alt kategorisinden elde etmiştir. Bu bölüm ayrıca BBB ve ESB alt kategorileri hariç diğer bütün alt kategorilerde en yüksek puanı almıştır. BBB ve ESB alt kategorilerinde en yüksek puanı alan programın ise Bankacılık ve Sigortacılık programı olduğu görülmektedir.

Demografik özellikler açısından finansal okuryazarlık başarı puanları Tablo 3’te verildiği gibidir.

1 Temel Düzey Ekonomi ve Finans Bilgisi Ortalama Başarı Puanı

2 Bireysel Bankacılık Bilgisi Ortalama Başarı Puanı

3 Emeklilik ve Sigortacılık Bilgisi Ortalama Başarı Puanı

4 Finansal Tablo Bilgisi Ortalama Başarı Puanı

5 Yatırım Bilgisi Ortalama Başarı Puanı

6 Vergi ve Mevzuat Bilgisi Ortalama Başarı Puanı

7 Finansal Okuryazarlık Ortalama Başarı Puanı

Tablo 3: Demografik Faktörler Başarı Puanları

	TDEFBOP	BBBOP	ESBOP	FTBOP	YBOP	VMBOB	FOOB
Kadın	45,16129	55,37657	50,8871	40,12097	34,1129	36,89516	43,759
Erkek	54,44631	61,82412	56,77852	51,84564	41,87919	50	52,77066
Kredi Kartı Kullananlar	55,73864	65,22736	60,90909	58,29545	46,18182	51,36364	56,286
Kredi Kartı Kullanmayanlar	39,83051	48,48489	43,38983	27,40113	25,64972	29,94435	35,7748
İnternet Bankacılığı Kullananlar	55,11168	63,68859	58,83162	54,38144	43,02405	49,05498	54,0154
İnternet Bankacılığı Kullanmayanlar	30,89623	41,42838	37,35849	17,45283	20,56604	21,93396	28,26962
Sınıf	36,77885	46,45161	38,20513	27,08333	27,5641	25,32051	33,55983
Sınıf	56,3278	65,07618	62,73859	55,80913	43,15353	52,48963	55,93248
Muhasebe Dersi Alanlar	62,5	67,93145	62,60274	62,67123	50,82192	50	59,38877
Muhasebe Dersi Almayanlar	40,58765	51,9255	47,56972	33,96414	29,00398	37,05179	40,01713

Tablo 3'te görüldüğü gibi hem kadınlar hem erkekler en yüksek başarı puanlarını BBB alt kategorisinden elde etmişlerdir. BBB alt kategorisi haricinde diğer bütün kategorilerde erkekler kadınlardan daha yüksek bir başarı puanı elde etmişlerdir. Sonuç olarak toplam finansal okuryazarlık puanı bazında bakıldığında, erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek bir puan elde ettikleri görülmektedir.

Kredi kartı kullanan ve kullanmayanlar açısından bakıldığında, kredi kartı kullananların, kullanmayanlara oranla bütün kategorilerde daha yüksek bir başarı puanı elde ettikleri görülmektedir.

Benzer şekilde internet bankacılığı kullanan ve kullanmayanlar açısından bakıldığında, internet bankacılığı kullananların, kullanmayanlara oranla bütün kategorilerde daha yüksek bir başarı puanı elde ettikleri görülmektedir.

Eğitim gördükleri sınıf açısından bakıldığında 2. sınıfların 1. sınıflara oranla bütün kategorilerde daha yüksek bir başarı puanı elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Muhasebe dersi alıp almamaları açısından bakıldığında muhasebe dersi alanların bütün kategorilerde almayanlara oranla daha yüksek bir başarı puanı elde ettikleri görülmektedir.

Tablo 3 incelendiğinde demografik faktörlerin tümünün en yüksek başarı puanlarını BBB alt kategorisinden elde ettikleri görülmektedir.

Muhasebe dersi alan kadın ve erkek öğrencilerin alt kategori ve toplam başarı puanı incelemesinin sonuçları Tablo 4'te verildiği gibidir.

Tablo 4: Muhasebe Dersi Alan Kadın ve Erkek Öğrencilerin Başarı Puanları

	TDEFBOBP	BBBOBP	ESBOBP	FTBOBP	YBOBP	VMBOBP	FOOB (Toplam)
Kadın	59,67742	66,48796	62,36559	59,4086	49,24731	47,58065	57,46125
Erkek	67,45283	70,51308	63,01887	68,39623	53,58491	54,24528	62,77101

Tablo 4 incelendiğinde, finansal okuryazarlık bilgisi toplam ortalama başarı puanı açısından, muhasebe dersi alan erkeklerin daha yüksek bir puan elde ettikleri görülmüştür. Ancak aradaki farkın Tablo 3'te muhasebe dersi alıp almamasına bakılmaksızın bütün kadın ve erkeklerin dahil edildiği puan farkından daha düşük olduğu görülmüştür. Bu verilere dayanılarak muhasebe, finans, bankacılık ya da vergi mevzuat bilgisi eğitimi almayan erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla bu konulara daha çok eğilimli olduğu düşünülebilir. Bunun dayanağı olarak finansal okuryazarlığa yönelik eğitim alan kadın (K) ve erkekler (E) arasındaki puan farkının (K: 57,46125 - E: 62,77101), bu eğitimi almayanlara (K: 43,759 - E: 52,77066), oranla neredeyse %50 düşmesi olarak gösterilebilmektedir. Tablo 4'teki veriler Tablo 3'teki verilerle karşılaştırıldığında, muhasebe dersi alan kadın ve erkeklerin alt kategorilerdeki puanları ve genel FOP'larının almayanlara göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu farkın kadınlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların cinsiyeti ile FOD arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için verilere bağımsız örneklem t testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te verildiği gibidir.

Tablo 5: Katılımcıların Cinsiyeti ile Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Arasında Anlamlı Farklılık Bağımsız Örneklem t Testi

	N	Ortalama	t	Anlamlılık (p)
Erkek	150	52,83	5,167	,000
Kadın	248	43,76	5,303	,000

Tablo 5 incelendiğinde, erkek ve kadın öğrenciler açısından bakıldığında, bu iki grup arasında finansal okuryazarlık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda H1: hipotezi kabul edilir.

Katılımcıların okuduğu bölüm/program ile FOD arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için verilere ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6'da verildiği gibidir.

Tablo 6: Katılımcıların Okuduğu Bölüm/Program ile Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Arasında Anlamlı Farklılık ANOVA Testi

	n	F	Anlamlılık (p)
Ortalama Genel Başarı Puanı	398	33,209	,000

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların okuduğu bölüm/program ile FOD arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “H₂: Katılımcıların okuduğu bölüm/program ile FOD’ları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi kabul edilir.

Katılımcıların bulunduğu sınıf açısından incelemek için verilere bağımsız örneklem t testi analizi yapılmıştır. Bunun sebebi araştırmanın ön lisans düzeyinde yapılmasından dolayı 1. Sınıf ve 2. Sınıf olmak üzere iki kategorinin bulunmasıdır. Test sonuçları Tablo 7’de verildiği gibidir.

Tablo 7: Katılımcıların Bulunduğu Sınıf ile Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Arasında Anlamlı Bir Farklılık Bağımsız Örneklem t Testi

	N	Ortalama	t	Anlamlılık (p)
1. Sınıf	156	33,24	-16,113	,000
2. Sınıf	242	54,95	-15,488	,000

Tablo 7’de görüldüğü gibi katılımcıların bulunduğu sınıf ile FOD’ları arasında anlamlı bir farklılık vardır ve buna bağlı olarak H₃ hipotezi kabul edilir.

Katılımcılardan, kredi kartı kullananlar ile kullanmayanlar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla bağımsız örneklem t testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 8’de görüldüğü gibidir.

Tablo 8: Katılımcılardan Kredi Kartı Kullananlar ile Kullanmayanlar Arasında Finansal Okuryazarlık Düzeyi Açısından Anlamlı Farklılık Bağımsız Örneklem t Testi

	N	Ortalama	t	Anlamlılık (p)
Kredi Kartı Kullanıyorum	214	56,46	13,997	,000
Kredi Kartı Kullanmıyorum	184	36,34	13,857	,000

Tabloda kredi kartı kullanan katılımcılar ile kullanmayan katılımcılar arasında FOD’ları açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu durumda H₄ hipotezi kabul edilir.

Katılımcılardan internet bankacılığı kullananlar ile kullanmayanlar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla bağımsız örneklem t testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 9’da verildiği gibidir.

Tablo 9: Katılımcılardan İnternet Bankacılığı Kullananlar ile Kullanmayanlar Arasında Finansal Okuryazarlık Düzeyi Açısından Anlamlı Farklılık Bağımsız Örneklem t Testi

	N	Ortalama	T	Anlamlılık (p)
İnternet Bankacılığı Kullanıyorum	292	54,00	17,155	,000
İnternet Bankacılığı Kullanmıyorum	106	28,22	16,157	,000

Tabloda görüldüğü gibi internet bankacılığı kullanan katılımcılar ile kullanmayan katılımcılar arasında FOD'ları açısından anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda H_3 hipotezi kabul edilir.

Katılımcılardan muhasebe dersi alanlar ile almayanlar arasında FOD'ları açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını ölçmek için verilere bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 10'da verildiği gibidir.

Tablo 10: Katılımcılardan Muhasebe Dersi Alanlar ile Almayanlar Arasında Finansal Okuryazarlık Düzeyi Açısından Anlamlı Farklılık Bağımsız Örneklem t Testi

	N	Ortalama	T	Anlamlılık (p)
Daha Önce Muhasebe Dersi Aldım	147	59,39	12,654	,000
Daha Önce Muhasebe Dersi Almadım	251	40,02	13,382	,000

Tabloda görüldüğü gibi daha önce muhasebe dersi alan katılımcılar ile almayan katılımcılar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda H_6 Kabul edilir.

Sonuç

Günümüz ekonomik şartları bireylerin ve toplumun FOD'larının gelişmesini önemli hale getirmiştir. Bu bağlamda çalışmada, üniversite öğrencilerinin FOD'larının ölçülmesine yönelik Batman Üniversitesi'nde bulunan ön lisans programları üzerine bir araştırma yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında cinsiyete göre FOD'da anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Literatür incelendiğinde, Danes ve Hira (1987), Markovich ve DeVaney (1997), Chen ve Volpe (1998) ve Lusardi ve Mitchell (2007) çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Bölüm/program bazlı bakıldığında benzer şekilde FOD'da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kılıç ve arkadaşları (2015) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Bulunulan sınıf açısından bakıldığında, üst sınıflar ile alt sınıflar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Danes ve Hira (1987) çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Kredi kartı kullanıp kullanmama açısından bakıldığında, kredi kartı kullananlar ile kullanmayanlar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Kılıç ve arkadaşları (2015) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

İnternet bankacılığı kullanıp kullanmama açısından bakıldığında, internet bankacılığı kullananlar ile kullanmayanlar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Kılıç ve arkadaşları (2015) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Daha önce muhasebe dersi alıp almama açısından bakıldığında ise daha öne muhasebe dersi alanlar ile almayanlar arasında FOD açısından anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Program bazlı yapılan incelemede Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programının FOD açısından en yüksek finansal okuryazarlık puanına sahip olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programında çoğunlukla muhasebe, vergi ve finans derslerinin okutulmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Başarı düzeyi açısından en yüksek başarı puanının elde eden ikinci programın ise Bankacılık ve Sigortacılık programı olduğu görülmektedir. Bu programda okutulan dersler incelendiğinde, çoğunlukla bankacılık, sigortacılık, finans ve muhasebe derslerinin okutulduğu görülmektedir.

En yüksek puanı alan iki program ile diğer programlar arasındaki puan farkının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmaya dahil edilen diğer programların ders içerikleri incelendiğinde muhasebe, vergi, finans, bankacılık ve sigortacılık derslerinden hiçbirini almadıkları görülmüştür.

Sonuç olarak bireylerin FOD'larının artırılmasının, önemli ölçüde finansal okuryazarlığa yönelik eğitimin verilmesine bağlı olduğu söylenebilmektedir. Muhasebe, finans, vergi, bankacılık ve sigortacılık dersi almayan bölümlerde okuyan öğrencilere bu derslerin verilmesi ve sonrasında FOD'un tekrar ölçülmesi, bu derslerin FOD'larının artışında ne ölçüde etkili olduğunu daha net bir şekilde ortaya çıkaracaktır.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın tüm hazırlama süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için Şırnak Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu'nun 01.03.2024 tarih ve 2024/91979 sayılı kararınca "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Yazar Katkıları	Bu çalışmada yazarların katkı oranı birinci yazar için %50, ikinci yazar için %50'dir.
Çıkar Çatışması	Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	The authors declare that ethical rules were followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Artuklu Kaime Journal has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study. "Ethics Committee Approval" was received for this study by the Şırnak University Scientific Research and Ethics Committee, dated 01.03.2024 and numbered 2024/91979.
Similarity Scan	Done – iThenticate
Author Contributions	The contribution rate of the authors in this study is 50% for the first author and 50% for the second author.
Conflict of Interest	No conflict of interest was declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Abreu, M. & Mendes, V., (2010). "Financial Literacy and Portfolio Diversification," *Quantitative Finance*, Vol. 10(5), pp. 515-528.
- Almenberg, Johan & Soderberg, Jenny (2011). "Financial Literacy and Retirement Planning in Sweden, Network for Studies on Pensions, Ageing and Retirement Discussion Papers," V: 112, pp.1-28.
- Chen, H., & Volpe, R. P., (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial Services Review*, 7, 107–128.
- Danes, S. M., & Hira, T. K., (1987). "Money Management Knowledge of College Students", *The Journal of Student Financial Aid*, V:17, pp. 4–16.
- Kılıç, Y., Ata, H. A., & Seyrek, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (66), 129-150. <https://doi.org/10.25095/mufad.396535>
- Kindle, P. A. (2010). Student Perceptions Of Financial Literacy: Relevance To Practice, *Journal Of Social Service Research*, 36(5), 470-481.
- Lusardi, A. & Tufano, P., (2015). "Debt Literacy, Financial Experiences, and Over Indebtedness," *Journal of Pension Economics and Finance*, Vol. 14, special issue 4, pp. 328-332, October.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). "Baby Boomer Retirement Security: The Roles of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth", *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 205-224.
- Markovich, C. A. & DeVaney, S. A. (1997). "College Seniors' Personal Finance Knowledge and Practices", *Journal of Family and Consumer Sciences*, 21-28.
- Poterba, J., Venti, S. & Wise D., (2008). "The Changing Landscape of Pensions in The United States." In *Overcoming the Saving Slump: How to Increase the Effectiveness of Financial Education and Saving Programs*. Ed. A Lusardi. Chicago: University of Chicago Press: 17-46.
- Schagen, S. & Lines, A. (1996). *Financial Literacy in Adult Life: A Report to the Natwest Group Charitable Trust*, NFER, 36-45.
- Widdowson, D. & Hailwood, K. (2007). Financial literacy and its role in promoting a sound financial system. *Bulletin Reserve Bank of New Zealand*, 70(2), 37-47.
- Yılmaz, E., & Aslan, T. (2020). Finansal Okuryazarlık ve Siirt Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (87), 181-202. <https://doi.org/10.25095/mufad.756280>.

MAU
PRESS

Artuklu Akademi

Türkiye’de Kadınların Siyasi Yaşamdaki Durumuna Genel Bir Bakış

Naime BEKMEZCİ | <https://orcid.org/0009-0007-9986-1677> | ngunduzun@gmail.com

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

Geliş Tarihi 13/03/2024
Kabul Tarihi 25/05/2024
Yayın Tarihi 31.05.2024

Atıf Bilgisi

Bekmezci, N. (2024). Türkiye’de kadınların siyasi yaşamdaki durumuna genel bir bakış. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 32-46. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1452136>

Öz

Kadınların siyasi haklarına erişimi, bir toplumun demokratik ve eşitlikçi yapısının önemli bir göstergesidir. Türkiye, kadınların siyasi katılımı ve hakları konusunda önemli adımlar atmış olsa da bu alanda kadınlar hala bazı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. 1930’lu yıllarda kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması önemli bir dönüm noktasıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kadınların siyasi katılımı teşvik edilmiş ve kadınların toplumsal yaşamın her alanında aktif rol alması desteklenmiştir. Türkiye’de kadınların siyasi haklarına ilişkin genel bir bakış, ülkedeki demokratik gelişmelerin ve toplumsal dönüşümün ayrılmaz bir parçasıdır. Kadınların siyasi katılımı ve temsiliyeti, ülkenin demokratik yapısının ve toplumsal adaletin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Araştırmada literatür taraması yapılmış ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu makalede, Türkiye’de kadınların siyasi haklarına yönelik bir perspektif sunulmaktadır. Bu çalışma, kadınların siyasetteki rolüne ve Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde genel bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların siyasi alanda daha etkin bir şekilde yer alması için çeşitli politika ve programların hayata geçirilmesi elzemdir. Kadınların siyasi katılımını artırmak için yapılacak çalışmaların multidisipliner bir yaklaşımla ele alınması, sürdürülebilir ve kapsayıcı sonuçlar elde etmede kritik bir öneme sahiptir. Bu çabaların sonucunda, geçmiş dönemlere kıyasla Türkiye’de kadınların siyasi haklarına ve katılımına dair daha adil ve eşitlikçi bir ortamın oluşması mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler

Gazetecilik, siyasi yaşam, kadın, temsil.

A General Overview of the Situation of Women in Political Life in Türkiye

Naime BEKMEZCİ | <https://orcid.org/0009-0007-9986-1677> | ngunduzun@gmail.com

Selçuk University, Social Sciences Institute, Journalism Department, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

Date of Submission 13/03/2024
Date of Acceptance 25/05/2024
Date of Publication 31.05.2024

Citation

Bekmezci, N. (2024). Türkiye’de kadınların siyasi yaşamdaki durumuna genel bir bakış. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 32-46. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1452136>

Abstract

Women's access to political rights is an important indicator of the democratic and egalitarian structure of a society. Although Turkey has taken important steps regarding women's political participation and rights, women still face some difficulties in this area. The recognition of women's right to vote and to be elected in the 1930s was an important turning point. Since the establishment of the Republic, women's political participation has been encouraged and their active role in all areas of social life has been supported. An overview of women's political rights in Turkey is an integral part of democratic developments and social transformation in the country. Women's political participation and representation are considered a measure of the country's democratic structure and social justice. In the research, a literature review was conducted, and the document analysis method was used. This article presents a perspective on women's political rights in Turkey. This study aims to provide a general perspective on the role of women in politics and Turkey's democratization process. It is essential to implement various policies and programs to ensure gender equality and to ensure that women take a more active part in the political arena. Addressing the studies to increase women's political participation with a multidisciplinary approach is of critical importance in achieving sustainable and inclusive results. As a result of these efforts, it will be possible to create fairer and more egalitarian environment regarding women's political rights and participation in Turkey compared to previous periods.

Keywords

Journalism, political life, women, representation.

Giriş

Kadınların insan hakları mücadelesi, derin köklere sahip eski ve sosyolojik olarak toplum yapılarını etkileyen önemli bir konudur. Erkek egemenliği altındaki dünyada, kadınların insan haklarına sahip eşit bireyler olarak kabul edilmesi; tarihsel olarak uzun ve karmaşık bir savaşın sonucudur. Bu bağlamda, kadınların karşılaştığı sorunlar, kadın hakları hareketinin en temel önceliklerinden biridir ve siyasi temsil meselesi, bu sorunlardan sadece biridir.

Türkiye’de kadın haklarının evrimini doğru bir şekilde anlayabilmek için, Cumhuriyet öncesi dönemi incelemek ve o dönemdeki koşulları değerlendirmek önemlidir. Kadın hareketlerinin temel motivasyonu, kadın-erkek eşitsizliği ve adaletsizliğine karşı bir başkaldırıdır. Orta Çağ’da Avrupa’da, kadınlar genellikle kilise, ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel rollerle sınırlı kalmıştır ve toplumsal yaşamın kamusal alanından dışlanmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, kadınların karşılaştığı temel sorunlar, dünyanın diğer bölgelerindeki benzer sorunlarla paralellik göstermiştir ve bu da kadın hakları hareketinin hızla yayılmasına ve etkili olmasına olanak sağlamıştır. Bu çerçevede, Türkiye’deki kadın hakları mücadelesinin tarihini ve evrimini anlamak, toplumsal değişimin derinliklerine inmek ve kadınların kazanımlarını değerlendirmek açısından önemlidir. Geçmişten günümüze kadınların siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta yaşadığı dönüşümler, bugünkü kadın hareketinin temelini oluşturur. Kadınların siyasi temsiliyeti, bu hareketin sadece bir parçasıdır ve kadınların tam ve etkili bir şekilde insan haklarından yararlanmasını sağlamak için daha geniş bir dönüşüm ve eşitlik mücadelesi gerekmektedir.

Demokrasinin temel taşı olan siyasal katılım, oy verme davranışı ile başlar. Bu davranış siyaset bilimciler tarafından katılımda en üst seviyeyi temsil etmektedir. Günümüzün demokratik devletlerinde eşit oy gibi temel haklar bir mücadele alanı halinden uzaklaşmıştır. Bunun nedeni ırk, cinsiyet gibi kanuni sınırlamaların kaldırılmış olmasıdır. Fakat demokratik devletlerde bu hakların işlevselliği ve etkin kullanımına yönelik sorunlar devam etmektedir. Türkiye’de de kadınların siyasal katılımı ve temsiliyeti, asırlık bir geçmişe rağmen hala tam olarak gelişmemiştir (Değirmenci, 2022).

Literatür incelendiğinde, bu konuda daha önce de birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Kadınların siyasi yaşama katılımı ve siyasal alanda var olmalarına ilişkin bu çalışmalar arasında Gökçimen (2008) tarafından yapılan çalışma ön plana çıkmaktadır. Söz konusu çalışmada Osmanlı son dönemi kadın hareketleri, ardından dünyada siyasi alanda kadınların temsil oranları ve ülkemiz siyasetinde yeterince temsil edilmemeleri üzerinde durulmaktadır. Örtlek ve Tekelioğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada ise siyasal yaşamda kadınların

durumuna ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Yavuz tarafından (2022) yapılan çalışmada ise savaş dönemlerinde erkeklerin cephede bulunması sebebiyle kamusal alanda kadınların daha görünür hale gelmesi ve siyasi haklarını elde etme süreçlerinin gelişimi incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada siyasi alanda kadınların rolüne yönelik bir genel bakış sunarak, ülkemizde demokratikleşme sürecinde kadınların konumunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır, bu çalışma, ülkemizde kadınların kadın hakları bağlamında kadınların siyasi haklarına ilişkin bir yaklaşım ortaya konması bakımından önem taşımaktadır.

1. İnsan Hakları Bağlamında Kadın Hakları

Toplumların erkek ve kadın cinslerine yönelik yaklaşımları, onları yetiştirme tarzı, bireysel ve sosyal görevlerine dair algıları, güvenlik, beslenme, üretim ihtiyaçlarına ilişkin inançları, örf ve âdetleri doğrultusunda zaman içinde şekillenmiş ve kökleşmiştir. Bu uygulamalar, toplumların günlük yaşamlarına, diline, müziğine, eserlerine, tutum ve davranışlarına yansımıştır. Ancak, bu kalıpların oluşturduğu toplumsal cinsiyet algısı genellikle dışlayıcı ve ayrımcı olmuştur. Ataerkil toplumlarda, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik ve ayrımcılık, yaygın olarak inançlar, töreler, gelenekler ve göreneklerle pekiştirilmiştir. Kadınlar ve erkekler hakkındaki önyargılı söylemler, müzik, atasözleri ve anlatılan kıssalar gibi kültürel araçlar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılarak toplumsal cinsiyet eşitsizlik ve ayrımcılık sürdürülmüştür.

İnsan hakları kavramı, 20. yüzyılda önemli tartışmalara konu olmuş ve içeriği belirsiz kalmış bir söylem olarak ortaya çıkmıştır. Fransız devrimi sonrasında, özellikle burjuvazinin savunduğu bu söylem, belirli hak ve özgürlüklerden, özellikle yasal haklardan tüm insanların eşit bir şekilde yararlanması fikrine dayanmaktadır. Bu söylem, yurttaşlık idealini temel ilke olarak kabul eder ve siyasal, sosyal ve medeni haklar olmak üzere üç ana alanda hakları referans alır. İnsan hakları söylemi, BM'nin 10 Aralık 1948'de kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde somut bir şekilde ifadesini bulmuştur. Bu bildirge, özünü 1879'da kabul edilen İnsan ve Yurttaşlık Bildirgesi'nden almıştır. İnsan hakları kavramı, temel olarak tüm insanların yasalar önünde eşit olduğunu ve sosyal ortamda özgürlük, mülkiyet ve güvenlik haklarına saygı duyulması gerektiğini ifade eder. Ancak, insan haklarının gerektirdiği davranış örüntüleri dünya genelinde farklılık gösterebilir. Örneğin, tarih boyunca kadınlar, insan haklarından mahrum bırakılmış ve erkeklere göre düşük bir konumda görülmüştür. Bu durum, kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal alandaki eşitsizliğini vurgular ve insan hakları söyleminin uygulanmasındaki zorlukları ortaya koymaktadır (Kızılcelik, 2002).

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla Cemiyet-i Akvam’ın yerine 1945 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur. Bu örgüt, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın ve 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin temel ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bu belgeler, üye ülkelerin tüm insanlara, özellikle kadınlara, yaşama hakkı, ifade ve düşünce özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, seçme ve seçilme hakkı gibi ilk kuşak insan hakları bağlamında siyasi, finansal ve toplumsal eşitlik gibi ikincil kuşak insan haklarını tanıyarak kanuni açıdan güvenceye almıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin kabul edilmesi ile bütün devletlerde insan hakları ve özellikle de kadın hakları dikkat çekici hale gelmiştir. Bu bağlamda, beyanname, devletlere yasal düzenlemelerinde rehberlik etmiş ve kadın haklarına yönelik çeşitli önlemlerin alınmasını teşvik etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, kadına yönelik şiddet uluslararası kamuoyunun gündemine girmiştir. 1975 ve 1985 yılları arası dönem Birleşmiş Milletler tarafından “Kadın On Yılı” ilan edilmiş ve bu yıllar arasında uluslararası alanda kadın birliklerinin hareket ve eylemleri önem kazanmıştır. Süreç boyunca uluslararası örgütler kadın hakları, kadına şiddet gibi konularda daha hızlı standartlar belirlemesi gerektiğinin önemi de anlaşılmıştır. 1975’te bu çerçevede Meksika’da Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş ve bu konferansta bir eylem planı kabul edilmiştir. Söz konusu planda ailenin, aile bireylerinin güvenliğinin ve eşitliğinin sağlanmasına yönelik eğitim verilmesi önerilmiştir (Erbay, 2019).

Çağdaş demokratik hukuk devletlerinde, kanun önünde ayırım gözetilmeksizin eşitlik sağlanması, insan haklarına saygıda temel kriterlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak insan haklarının somut bir yansıması olarak kabul edilecek olan kadın haklarına yönelik çalışmalar yapılması, bir ülkede demokratikleşme ve sürdürülebilir kalkınma için önemli bir adımdır. Kadın haklarının hukuki boyutta ele alınması, insan haklarına dayalı bir yaklaşımı ifade eder (Moroğlu, 2018). Ancak dünya genelinde ve Türkiye’de hakların mevcudiyeti ve kullanılması arasında kadınların aleyhine belirgin bir ayırım söz konusudur. Kadınların eğitim, sağlık, ekonomi, sosyal, kültürel ve siyasi yaşam gibi alanlardaki sorunlarının varlığı, toplumun her kesimini olumsuz etkilemektedir. Özellikle ülkelerin, bölgelerin ve küresel düzeydeki istatistikleri incelendiğinde, kadınların bu sorunlardan daha yüksek oranda etkilendiği görülmektedir (Moroğlu, 2018).

2. Siyasal Katılım ve Kadınların Siyasal Katılımı

Siyasal katılma, demokratik yönetimin temel ilkesi olan katılımın genel amacıdır. Demokrasiyle katılma arasındaki bu benzerlik, katılımın ulus seviyesinde yaygın hale gelmesi ve temel olarak toplumu meydana getiren cinsiyetlerin arasında kanuni bir eşitlik

ilkesi olmasından kaynaklıdır (Uysal, 1984). Kadın ve erkek arasındaki eşitlik kadının siyasi katılımı ya da temsili gibi alanlardaki sorunlar, demokratik açıdan önemli göstergeler olarak değerlendirilebilmektedir. Geleneksel yaşam biçimlerinden modern yaşam biçimlerine geçilmesi sonucunda kadının toplum içindeki statüsünün netleştirilmesi için düzenlemelere gereksinim duyulmuştur. 1970'lerde feminizm bilincinin açığa çıkmasıyla beraber kadınlar eşitsizlikleri fark ederek, demokratik ve liberal eğilimler içerisine girmiştir. Özellikle seçme ve seçilme hakkına yönelik olarak gerçekleştirilen eşitlikçi düzenlemeler kadınların siyasi alandaki varlığını da teşvik etmiştir (Turan, 1996). Siyasal bilimlerde siyasete kimlerin, nasıl ve neden katıldığı, katılımı kolaylaştıran faktörler ve katılmayanların nedenleri araştırma konusu olarak ele alınmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar, kadınların siyasi alandaki rolüne odaklanarak kadınların siyasete katılımını incelemektedir. Özellikle Aristo, Campbell gibi birçok bilim insanı, kadınların siyasi katılımını ve siyasetteki yerini değerlendirmiştir. Bu tartışmalar genellikle kadınların erkeklerden farklı siyasi yapıya sahip olduğu ve katılımının sınırlı olduğu varsayımı üzerine yoğunlaşmıştır. Kadınların siyasete katılımının erkeklerden farklı olduğu ve bu katılımın şekli ve nedenlerinin de farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Siyaset ve siyasi konulara yaklaşımlarıyla ilgili olarak da kadınların tutumlarının erkeklerden farklı olduğu yorumlanmaktadır. Sadece oy vermek veya bir siyasi partiye üye olmak gibi geleneksel katılım biçimlerinin ötesinde, siyasi katılım, siyasi faaliyetlerin geniş bir yelpazesini kapsar. Bu, bir partinin sembolüne tepki göstermekten, profesyonel politikacı olarak çalışmaya kadar uzanan çeşitli faaliyetleri içermektedir (Tokgöz, 1979).

Kadınların siyasi alana dâhil olmasında etkili olan temel unsurlardan biri toplumsal cinsiyet algısıdır. Söz konusu algı kadın değerleri, kadın kimliğinin kamusal alanda ve siyasi yaşamda temsili yerine cinsiyetçi, erkek egemen ve eril normları özümsemiş bir yaklaşımı içerir. Bu yaklaşım ise ataerkil kültürden doğmuştur. Ataerkil kültür, kadının siyasi alanda var olmasına engel olan sosyal norm ve kalıplara sahiptir. Kadınların siyasete katılmasını ve liderlik rollerinde yer almasını sınırlayan bu normlar, toplumda yaygın olarak kabul görmekte ve kadınların siyasi katılımını engellemektedir (Demir, 2021).

Ataerkil toplumlarda siyasetin erkek işi olarak görülmesi, kadınları politik sistem içerisinde aktif rol almaktan alıkoyan önemli bir faktördür. Bu bakış açısı, rekabet, iktidar ve güç ilişkilerini erkeklerin onaylandığı bir alan olarak tanımlar, bu da kadınları sistem dışında bırakmaktadır. Ayrıca, kadınların evdeki toplumsal rolleri ve hane içi görevleri nedeniyle, siyasetin gerektirdiği beşerî ve ekonomik sermayeye sahip olmaları ve siyasete zaman ayırmaları engellenmektedir (Ayata, 2011).

Kadınların siyasal katılımını etkileyen diğer bir faktör ise sosyal ve ekonomik göstergelerdir. Toplumsal cinsiyet normlarının baskınlığı ve erkek egemen kamusal alanda kadınların ikincil konumda olmaları, eğitim ve ekonomik sermayeye sahip olmalarını zorlaştırır. Kadınlar genellikle hane içi emek harcayarak zamanlarını geçirdikleri için siyasi partilere adaylık veya yöneticilik gibi pozisyonlara başvurmak için gerekli zaman ve finansal kaynaklara erişimde zorluklar yaşamaktadırlar (Pınarcıoğlu, 2017). Ayrıca siyasal kurumlardan kaynaklanan sebepler de kadınların siyasal katılımını etkilemektedir. Siyasi parti kanunlarındaki kadın temsil kotasının tam olarak uygulanmaması, pozitif ayrımcılık politikalarının yetersiz kalması ve kadın adaylara gerekli finansal destek ve pozitif ayrımcılığın sağlanmaması kadınların siyasete katılımını sınırlamaktadır. Kadın adaylar genellikle sembolik olarak seçilemeyecek bölgelerden aday gösterilerek kota uygulamasının yüzeyde kalması sağlanmaktadır. Bu nedenle, siyasi kurumların politikaları, sosyal ve kültürel pratikler, yaşam biçimi, dünya görüşü ve finansal engeller gibi bir dizi dinamik, kadınların siyasal katılımını etkilemektedir (Demir, 1985).

Kadınların siyasi alanda temsili sorunu, esasında kadınların vatandaşlık tanımlamalarının dışında bırakılması ile başlamıştır. Buna göre vatandaşlık erildir ve bir cinsiyete sahiptir. Bu da kadın ve erkeğin eşit vatandaşlar olmasının önüne geçen temel unsurlardandır. Dünya genelinde ve ülkemizde erkek ve kadınların eşit vatandaş olmasını engelleyen gelişmeler ve yaklaşımlar, kültürel bir durumdur ve yinelenerek inşa edilmektedir. Buna bağlı olarak toplumlar arasında toplumsal cinsiyet algısı da değişmektedir. Toplumsal alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin algı ve farkındalık düzeyinin yükseldiği toplumlarda kadınların kamusal alanda daha fazla yer aldığı görülmektedir (Pınarcıoğlu, 2017). Ancak bu süreç her ülkede farklı hızlarda gerçekleşmektedir ve kadınların siyasal temsiliyeti için hala önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, toplumun genel algısını değiştirmek ve kadınların siyasette daha etkin bir rol oynamalarını sağlamak için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

2.1. Dünyada Kadınların Siyasi Yaşama Katılımı

Kadınların eşitlik mücadelesi, 1789 Fransız Devrimi’yle başlamıştır. Devrim sırasında, kadınlar baskıcı rejime karşı mücadele etmiş ve insan haklarına yönelik taleplerini dile getirmişlerdir. Ancak Fransız Devrimi’nin ‘İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nde kadınların yer almaması, kadınların kendi haklarını talep etmeleri için bir itici güç olmuştur. Devrimci kadınlar, bu eksikliği gidermek için 1791 yılında ‘Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’ni ilan etmişlerdir. Bu belge, tarihte yazılan ilk kadın hakları beyannamesi olma özelliğini taşımaktadır. Bu mücadelede yer alan kadınlar, sadece talepleriyle değil, aynı

zamanda yaşadıkları zorluklarla da karşı karşıya kalmışlardır (Moroğlu, 2018).

Kadınların hak mücadelesi, 20. yüzyılın başlarında da devam etmiş ve özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında ivme kazanmıştır. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler gibi küresel örgütlerin kurulmasıyla kadın haklarına yönelik uluslararası çabalar artmıştır. 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesi, kadın haklarının evrensel olarak tanınması ve korunması için önemli bir adım olmuştur. Birleşmiş Milletler bünyesinde kadın hakları konusunda yapılan çalışmalar, 1970'li yıllardan itibaren daha da ivme kazanmış ve kadınların eşitlik, kalkınma ve barış için mücadelesine destek olmuştur. Bu süreçte, kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal haklarına yönelik birçok uluslararası sözleşme ve belge kabul edilmiştir. Bu gelişmeler, kadınların hak mücadelesinde önemli bir ilerleme sağlamış ve dünya genelinde kadın haklarının daha fazla tanınmasına katkıda bulunmuştur (Moroğlu, 2018).

Kadın haklarının gündeme gelmesindeki en önemli etkenlerden biri, Amerikan ve Fransız devrimlerinin ardından Endüstri Devrimi'nin XVIII. yüzyılda gelişerek Avrupa başta olmak üzere dünyaya yayılmasıdır. Bu devrimler ve Endüstri Devrimi, toplumsal yapıda derin değişikliklere yol açmış ve kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta daha fazla yer almasını teşvik etmiştir. Endüstri Devrimi'nin etkisiyle yeni ve nitelikli iş gücü ihtiyacı doğmuş, bu da kadınların çalışma hayatına katılmasını ve ekonomik özgürlüklerini aramalarını sağlamıştır. 1868 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Wyoming Eyaleti'nde kadınlara siyasi eşitlik bağlamında seçme hakkı tanınması, kadın haklarının tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu adım, kadınların siyasi alanda daha aktif bir rol oynaması için bir başlangıç olmuştur. Wyoming Eyaleti'nin bu adımını, 1893'te Yeni Zelanda ve 1902'de Avustralya izlemiştir. Bu ülkelerde kadınlara seçme hakkı tanınması, kadın hakları mücadelesinin uluslararası alanda önemli bir ivme kazanmasına katkı sağlamıştır (Duroğlu, 2007). Bu gelişmeler, kadınların toplumda daha fazla görünürlüğe ve etkiye sahip olmalarını sağlamış, kadın haklarının savunulması ve ilerletilmesi için uluslararası platformlarda önemli bir dayanak oluşturmuştur. Endüstri Devrimi'nin doğurduğu ekonomik ve toplumsal değişimler, kadınların siyasi ve ekonomik haklarını aramalarını teşvik etmiş ve kadın hakları hareketinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu süreç, kadınların eşitlik ve adalet için mücadele etmelerinde önemli bir dönemeç olmuştur.

Sanayileşme, şehirleşme ve eğitimdeki yaygınlaşma gibi faktörler, kadının sosyal hayattaki rolünün evriminde önemli bir değişime yol açmıştır. Özellikle kadının çalışma hayatına katılımı, bu değişimin en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Eski çağlarda, pek çok toplumda kadına değer verilmezken, sosyal, biyolojik ve ekonomik açıdan ikinci plana atılması yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Kadının statüsü coğrafyaya, kültüre ve zamana

bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Bazı dönemlerde eşitlik sağlanmışken, bazı dönemlerde ise kadınlar haksızlık ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Kadın hakları, tarihsel süreç içinde toplumların en önemli sorunlarından biri olarak ele alınmış ve çözüm bekleyen bir konu olmuştur. İlk topluluklardan günümüze kadar kadın hakları sorunu, bireysel ve toplumsal düzeyde çözüm bekleyen bir problem olarak varlığını sürdürmektedir. Son yüzyılda kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi alanlardaki hak mücadelesi, önemli ilerlemelere ve değişimlere yol açmıştır. Kadınların eğitim almaları, çalışma hayatına katılmaları ve siyasi arenada yer almaları, kadın haklarının daha fazla tanınması ve korunmasına yönelik önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Bu süreçte, kadınların toplumdaki rolü ve değeri konusunda daha geniş bir farkındalık ve kabulün oluşması, kadın haklarının ilerlemesi açısından önemli bir adımdır (Kaplan, 1988).

2.2. Türkiye’de Kadınların Siyasi Alana Dahil Olması ve Günümüzdeki Durum

Tanzimat dönemi ile birlikte, eğitim olanaklarının artmasıyla yetişen kadınlar, Meşrutiyet döneminde dergi ve cemiyet faaliyetleriyle sosyal alanda kendilerine yer bulmuşlardır. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı döneminde ise kamusal alanda ekonomik faaliyetlerde ve yardım cemiyetlerinde aktif rol almışlardır. Millî Mücadele Dönemi’nde ise hem cephe gerisinde hem de cephede örgütlü faaliyetlerde bulundular ve savaş sonrasında siyasi hak taleplerini dile getirmişlerdir. Bu süreçte saltanatın kaldırılması, İstanbul hükümetinin istifası ve Halk Fırkası’nın henüz kurulmaması gibi faktörlerle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu henüz tamamlanmamıştı. Ayrıca, çift anayasalı bir dönemde, 1876 Kanun-i Esasi’nin henüz yürürlükten kaldırılmamış olması da dikkate değerdi ve bu kanunda kadınların seçme ve seçilme hakları bulunmamaktaydı. 1921 Anayasası’nda ise bireyin hak ve özgürlüklerine dair spesifik düzenlemeler olmasa da anayasanın ruhu milli egemenliğe dayandırılmıştır. Kadınlar, bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin gelişimine kendilerini dahil ederek öncelikle toplumsal ve ekonomik alanda etkin olmaya çalışmış, ardından da siyasi alanda varlık göstermeye çabalamıştır. Parti kuruluş dilekçeleri beklerken, kadınların girişimleri, Tanzimat’tan beri kadın hareketini destekleyen aydınların desteğine rağmen, bazı gazete ve dergilerde karşıt görüşlerle karşılaşmıştır (Yavuz, 2022). Örneğin 1923 yılı Nisan ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde milletvekili kanununa ilişkin görüşmeler esnasında Tunalı Hilmi Bey’in kadınların da milletvekili seçimlerine dahil edilmesi düşüncesi tartışmalara neden olmuştur. Ancak bu durum, kadınların siyasi haklarının tanınmasıyla ilgili ilk girişimlerden biri olarak kaydedilmiştir (Gökçimen, 2008).

Kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olması durumu, Türkiye’de dünya

genelindekinden daha farklı bir gelişim süreci izlemiştir. Cumhuriyet'in kurulması ile beraber yapılan reformlar ile toplumda bir yapılanma ve kadının vatandaşlık haklarının verilmesi gündeme gelmiş ve bu da köklü bir toplumsal değişimi beraberinde getirmiştir. Laik bir hukuk yaklaşımının uygulamaya alınması, kadının iş ve eğitim yaşamına, siyasi yaşama katılımını mümkün hale getirmiş, eşitlikçi kamusal politikalarla da teşvik edilmiştir (Çağlar, 2011). 3 Nisan 1930 tarihi itibarıyla yerel seçimlerde ve 5 Aralık 1934 tarihi itibarıyla kadınlar milletvekili seçimlerinde önemli siyasi kazanımlar sağlamıştır. Türk kanunlarında siyasi haklara ilişkin cinsiyetçi yaklaşıma sahip olan hükümler kaldırılmıştır. Fakat nüfusun %50'sini meydana getiren kadınların siyasi alanda temsili yine de oldukça sınırlı kalmıştır. Kadınların erkekler ile eşit olmasını sağlamak adına düzenlenen haklar birçok ülkede de Türkiye'de de teorik olarak hazırlanmış ancak pratikte olması gerektiği şekilde uygulanamamıştır (Çağlar, 2011).

20. yüzyılın içinde kadınların seçmen olarak dikkate alınması, siyasal sistemlerde köklü bir değişiklik yaratmamıştır. Siyasal partiler ve parlamentolar, kadınları sadece seçmen olarak dikkate alıp var olan yapıları büyük ölçüde değiştirmeden korumuştur. Siyasal kurumlar, toplumsal cinsiyetten çok toplumdaki diğer sosyal ve ideolojik farklılıkları temsil etme iddiasıyla varlıklarını sürdürmüştür. Ancak 1970'lerde kadın hareketinin yepyeni bir siyasal gündem ile dünyayı sarsmasının ardından siyasal kurumlar da kadınlardan gelen yoğun bir eleştiriye maruz kalmıştır. 1980'lerin başında siyasal kurumların karar mekanizmaları hala kadınlara sıkı sıkı kapalıdır. En az yüz yıldır ücretli işgücü olarak piyasada varlıklarını sürdüren kadınlar, bürokraside, siyasette ve iş yönetiminde hala "görünmez" olmaya devam etmektedir. Feminist hareket, siyasal kurumların hiyerarşik, merkezci, elitist ve erkek egemen yapıları çerçevesinde onları cinsiyetçi düzenin devamını sağlayan temel kurumlar olarak eleştirmektedir. Siyasal partiler ve parlamentolar, kadınlar açısından dönüştürülecek kurumlar olduğu kadar, zaman zaman da dışında kalınması gereken, özerkliğin gerekli olduğu kurumlar olarak nitelendirilmektedir (Sancar Üşür, 1997).

1980'lerde kadın hareketinin içindeki radikal eleştirilerin ses getirmesi erkek çoğunluklu yapılar olarak Parlamentoları ve çoğu siyasal kesimi rahatsız etmeye başlamıştır. Siyasal partilerin ve parlamentoların "erkek" imajını değiştirmek ve yeni gelişen kadın taleplerini içine almak için esnekleşmesi, bu yılların gözlenebilen bir eğilimi olmuştur. Bu durum, kadın hareketleri içinde de yeni gelişen kamusal alanı, cinsiyetçilikten arındırma ve dönüştürme isteklerine denk gelmiştir. 1980'lerde, kadın özgürlük hareketi ile siyasal kurumlar arasında yeni gelişmekte olan bu ilişkinin çok çatışmalı, tartışmalı ve sorunlu olduğunu tahmin etmek güç değildir. Kadın hareketi için en vazgeçilmez koşul, özerk ideolojik yapılarını koruyarak

cinsiyetçi sistemi eleştiri bombardımanına tutmaya devam etmektir. Siyasal kurumları dönüştürme tartışmaları içinde kadınların mı kurumları değiştireceği, yoksa bundan önce kurumların kadınları yutup, cinsiyetçi sistemin bir parçası haline mi getireceği sorusu uzunca bir süre tartışılmıştır (Sancar Üşür, 1997).

Türk kadını, siyasi haklarının kullanımında erkekler ile eşit konumuna üç aşamada ulaşabilmiştir. Bunların ilki 20 Mart 1930 tarihinde TBMM’de belediye kanununun görüşülmesi esnasında seçimlere kadınların da katılımının gündeme gelmesidir. Yapılan konuşmalar sonrasında bir tartışma yaşanmaksızın sunulan yasa tasarısı kabul edilmiş ve kadınların siyasi yaşamındaki mevcudiyetine yönelik ilk adım da böylelikle atılmıştır. İkinci aşama olarak Meclis kadınlara ihtiyar heyeti ve muhtar seçimlerine katılım hakkını 28 Ekim 1933’te 1924 Anayasasının 20. ve 25. maddelerinin değiştirilmesiyle resmen tanımıştır. Son aşama ise 4 Aralık 1934’te Meclis’e sunulan, kadınların milletvekili seçmesini ve seçilmesini sağlayan yasa tasarısının kabul edilmesidir. Bu haklar, 5 Aralık 1934 tarihli 2598 sayılı kanunla resmen uygulanmaya başlanmıştır (Kaya, 2010).

Kadın hakları ve kadının statüsü ile ilgili önemli bir başka gelişme de Türk Medeni Kanunu olmuştur. Söz konusu kanun 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilmiş olup kanunla birlikte ülkedeki vatandaşlar eşit haklara sahip olmuştur. Kanun çerçevesinde kadınlar önce anne ve eş, ardından evlilikte tek eşlilik esas alınmıştır. Kadına boşanma hakkı tanınmış ve tanıklık etmede cinsiyet farklılıkları da engellenmiştir (Kaya, 2010). Atatürk’ten güç alan Türk kadını, her alanda kendini yenilemiş ve geliştirmiştir. Kadın hakları ve statülerinin iyileştirilmesiyle birlikte Türk toplumunda kadının rolü ve değeri daha da önem kazanmıştır. Bu gelişmeler, Türk kadınının toplumsal ve siyasi hayatta daha etkin bir şekilde yer almasına olanak sağlamıştır. Kadınların siyasi hayata katılımının artırılması toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve demokratik değerlerin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Kadınların siyasi yaşamın karar alma süreçlerinde etkin temsili, demokrasinin temel ilkelerine bağlılığı güçlendirmektedir.

Cumhuriyet dönemi reformları, kadınların kamu alanına açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu reformlar, kadın-erkek eşitliği fikrini benimseyen yeni kuşaklar ve kadroların yetişmesine katkıda bulunmuştur. Toplumsal ve siyasi dönüşümler sonucunda toplumun dengelerinde değişiklikler yaşanmıştır. Cumhuriyet ideolojisini benimseyen kesimlerin siyasi etkinlikleri ve toplumsal görünürlükleri zaman zaman değişmiş, ancak laik devlet geleneğinin sağladığı altyapı ve eğitimli kadın kesiminin varlığı, ilerici ve eşitlikçi kadroların varlığını sürdürmesini sağlamıştır (Acar, 2010).

Günümüz Türkiye'sinde, bağımsız kadın hareketi küçük ancak etkili bir potansiyele sahiptir. Bu hareket, kadınların haklarının gelişmesinde önemli katkılar sağlamış ve siyasi-toplumsal değişimlerin gerçekleştiği bir dönemde kadınların kamusal alandaki varlığını artırmıştır. Özellikle Avrupa Birliği entegrasyon sürecini, kadın haklarının gelişimi için bir fırsat olarak değerlendiren bu hareket, Medeni Kanun'un değiştirilmesi gibi önemli adımlarda etkili olmuştur. Ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun değiştirilmesinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Bağımsız kadın hareketi, toplumda kadınların insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşması için sürekli çaba sarf etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların toplumsal ve siyasal alandaki haklarının güçlendirilmesi için yapılan çalışmalar, Türkiye'de kadınların daha aktif ve etkili bir rol oynamasını sağlamaktadır. Bu süreçte kadın hareketi, toplumsal değişim için önemli bir itici güç olarak kabul edilmektedir (Acar, 2010).

Günümüzde siyasal alana kadının katılımı teoride eşit gibi görünse de uygulamada halen önemli sorunlar söz konusudur. Uzunca bir süre boyunca pek çok toplumda yapılan yasal düzenlemeler olsa da siyasetin erkek işi olduğuna yönelik eksik algı tam anlamıyla terk edilememiştir. Siyasi alanda kadınların erkekler ile eşit olduğu fikri yayılmış olsa da birçok finansal ve sosyal unsur kadınların siyasi katılımı önünde engel teşkil etmeye devam etmiştir.

Günümüzde kadınların siyasal alanda var olma çekingenliği sürmektedir. Genel itibarıyla siyasi alanda kadınlar var olma ve adım atma cesaretini gösterememektedir. Toplumun kadınların siyasetteki rolünü daha fazla desteklemesi, eğitim ve fırsat eşitliği sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi ve cinsiyet eşitliğini teşvik eden yasal düzenlemelerin yapılması gibi önlemler bu süreci destekleyebilir. Bu çerçevede, kadınların siyasal katılımını artırmak ve toplumdaki cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek için kararlı bir çaba gerekmektedir.

Sonuç

Kadınların siyasal yaşama katılımı ve siyasal haklarını elde edişi, uzun bir süre boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu süreçte, kadınlar oy kullanma, seçme-seçilme hakkı gibi temel siyasal haklarını talep etmek için çeşitli mücadeleler vermişlerdir. 20. yüzyılın ikinci yarısında, kadın hakları hareketlerinin dünya çapında ivme kazanmasıyla birlikte, birçok ülke kadınlara siyasal katılım konusunda önemli adımlar atmış ve kadınların siyasal temsiliyetlerini artırmıştır. Ancak, kadınların siyasal yaşama katılımı ve haklarını elde edişi hala tam olarak eşitlikçi bir şekilde gerçekleşmemiştir. Birçok ülkede, kadınlar siyasal alanda hala erkeklerle eşit temsil edilmemekte ve siyasal karar alma süreçlerinde cinsiyet temelli ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, kadınların siyasal yaşama katılımını artırmak ve siyasal haklarını güvence altına almak için devam eden

çaba ve mücadeleler önemlidir. Sonuç olarak, kadınların siyasal yaşama katılımı ve siyasal haklarını elde edişi, sürekli bir mücadele ve çaba gerektiren bir süreçtir. Kadınların siyasal temsiliyetlerinin artırılması, demokratik bir toplumun sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Siyasal alanda kadınların varlığının ve etkinliğinin artırılması için farklı perspektiflerin ve deneyimlerin siyasal karar alma süreçlerine yansıtılmasını sağlamak ve daha kapsayıcı politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak gerekmektedir. Toplumların ilerlemesi, kadın haklarına verilen değer ve cinsiyet eşitliği konusundaki taahhütlerine bağlanmalıdır.

Türkiye’de kadınların siyasi katılımı, zaman içinde belirli düzeyde ilerleme kaydetmiş olsa da halen önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Ülkede kadınların siyasi temsiliyeti düşük düzeyde kalmakta ve siyasi karar alma süreçlerinde yeterince etkili olmaları engellenmektedir. Bu durum, çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, aile içi ve toplumsal beklentiler, siyasi partilerde ve kamu yönetiminde kadınların karşılaştığı ayrımcılık gibi etkenler, kadınların siyasi alandaki katılımlarını kısıtlayıcı etkiler göstermektedir. Özellikle kadına yönelik şiddet gibi sorunlar, kadınların siyasi katılımlarını ve etkinliklerini engelleyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Kadınların siyasi alanda yeterince desteklenmemesi, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yetersizliği ve mevcut siyasi yapıların kadınları yeterince temsil etmemesi gibi konular da kadınların siyasi katılımını zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktadır. Buna rağmen Türkiye’de son yıllarda kadın hakları konusundaki farkındalık arttığının ve kadınların siyasi katılımını teşvik etmeye yönelik çeşitli adımlar atılmaya da devam etmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadelede alınan önlemler, kadınların siyasi haklarını korumak ve desteklemek için yapılan yasal düzenlemeler ve kadınların siyasi alanda daha fazla temsil edilmelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen çeşitli projeler bu adımlar arasında değerlendirilmektedir.

Türkiye’de kadınların siyasi katılımı konusunda daha fazla ilerleme sağlanması için hala önemli çalışmalar yapılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların siyasi alanda daha fazla desteklenmesi ve siyasi yapıların kadınları daha etkin bir şekilde temsil etmeleri için kota uygulaması gibi çeşitli politika ve programların uygulanması önemlidir. Bu şekilde, Türkiye’de kadınların siyasi katılımı ve siyasal hakları konusunda daha adil ve eşitlikçi bir ortamın sağlanması mümkün olacaktır.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.
Yazar Katkıları	Makale tek kişi tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	The authors declare that ethical rules were followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Artuklu Kaime Journal has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study.
Similarity Scan	Done – iThenticate
Author Contributions	The article was written by one person.
Conflict of Interest	No conflict of interest was declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Acar, F. (2010). Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum. *İçinde: Kadın Hakları: Uluslararası Hukuk ve Uygulama. (Ed.). Yeşilada, B.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Ayata, A. (2011). Siyaset ve Katılım, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. *İçinde: Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. (Ed.). Ecevit, Y., Karkıner, N.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 65-78.
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 56-79.
- Değirmenci, N. (2022). Türkiye’de Kadının Siyasal Temsil Sorunu Üzerine Bir İnceleme. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 409-430.
- Demir, E. (2021). Çalkışu Romani: Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Kadın Kimliği İnşasının Toplumsal Cinsiyet Normları Bağlamında Yorumlanması. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 317-340.
- Demir, E. (1985). Kadın ve Siyasal Katılım İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Antalya Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Erişim Adresi: https://sbfdergi.ankara.edu.tr/dergi/erken_gorunum/1985-----Erdi-Demir.pdf (Erişim tarihi: 12.01.2024)
- Duroğlu, S. (2007). *Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Ankara Üniversitesi.
- Erbay, H. (2019). Tarihsel Süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1- 25.
- European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (Erişim tarihi: 14.01.2024)
- Gökçimen, S. (2008) Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 6-59.
- Kaplan, L. (1988). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kaya, G. (2010). *Kadın Derneklerinin Kadın Siyasal Yaşama Etkisi, KA-DER Örneği [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Kadir Has Üniversitesi.
- Kızılcık, S. (2002). *Sefaletin Sosyolojisi*. Ankara: Anı.
- Moroğlu, N. (2018). Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadının İnsan Hakları. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-30.
- Örtlek M. ve Tekelioğlu, S. (2013). Türkiye’de Siyaset ve Kadın. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 278-287.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili Mi?. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(1), 12-24.
- Sancar Üşür, S. (1997). Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://ekutuphane.aile.gov.tr/media/avijk4qj/siyasal-ya%C5%9Fam-ve-kad%C4%B1nlara-destek-politikalar%C4%B1.pdf> (Erişim tarihi: 11.01.2024)
- Tokgöz, O. (1979). *Siyasal Haberleşme ve Kadın*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Yayın No: 429.
- Turan, İ. (1996). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Der.
- Uysal, B. (1984). *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi*. Ankara: TODAŞE.
- Yavuz, A. (2022). Türkiye’de Kadın Siyasi Haklarına Genel Bir Bakış. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi*, 6(2), 67-102.

MAÜ
PRESS

Artuklu Akademi

Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Afetler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Esra CEBECİ MAZLUM | <https://orcid.org/0000-0001-5563-0681> | esracebeci@selcuk.edu.tr

Selçuk Üniversitesi, Silifke-Taşucu MYO, Dış Ticaret Bölümü, Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Geliş Tarihi 15.02.2024
Kabul Tarihi 20.05.2024
Yayın Tarihi 31.05.2024

Atıf Bilgisi

Cebeci Mazlum, E. (2024). Yükselen piyasa ekonomilerinde afetler ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 47-58. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1437653>

Öz

Bu çalışmada afetler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, yükselen piyasa ekonomileri özelinde uygulamalı olarak analiz edilmiştir. 1995-2021 yıllarına ait yıllık veriler kullanılarak kişi başına düşen GSYH üzerinde, afetlerden etkilenen kişi sayısı, brüt sabit sermaye oluşumu ve nüfusun etkileri araştırılmıştır. Araştırmada tahmin edilen model Cobb-Douglas fonksiyonu temel alınarak kurulmuştur. Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkilerin tespitinde Driscoll-Kraay (1998) sabit etkiler model tahmincisinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyüme üzerinde bağımsız değişkenlerden sermaye, nüfus ve afetlerden etkilenen kişi sayısı değişkenlerinin etkisi incelendiğinde tüm bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde arttırıcı etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, afetler, yükselen piyasa ekonomileri, sermaye, panel veri analizi.

The Relationship Between Disasters and Economic Growth in Emerging Market Economies

Esra Cebeci Mazlum | <https://orcid.org/0000-0001-5563-0681> | esracebeci@selcuk.edu.tr

Selcuk University, Silifke-Tasucu Vocational School, Foreign Trade Department, Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Date of Submission 15.02.2024
Date of Acceptance 20.05.2024
Date of Publication 31.05.2024

Citation

Cebeci Mazlum, E. (2024). Yükselen piyasa ekonomilerinde afetler ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 47-58. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1437653>

Abstract

In this study, the relationship between disasters and economic growth was analyzed practically in the context of emerging market economies. Using annual data for the years 1995-2021, the effects of the number of people affected by disasters, gross fixed capital formation and population on GDP per capita were investigated. The estimated model in the research was established based on the Cobb-Douglas function. Driscoll-Kraay (1998) fixed effects model estimator was used to determine the relationships between the variables used in the study. According to the findings; When the effects of the independent variables capital, population and the number of people affected by disasters on economic growth are examined; An increasing effect of all independent variables on the dependent variable was determined.

Keywords: Economic growth, disasters, emerging market economies, capital, panel data analysis.

Giriş

Afet, etkilenen toplumun ya da grubun kendi kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemediği, etkilediği toplumun mücadele kapasitesini aşan maddi, ekonomik ya da çevresel kayıplara yol açarak toplum yapısında ciddi anlamda tahribat meydana getiren, toplumun işleyişini ve düzenini sekteye uğratan süreçler şeklinde tanımlanabilmektedir (WHO, 2023). Bir başka ifadeye göre, ciddi maddi hasar, ölüm ya da birden fazla yaralanma ile sonuçlanan doğal bir olayın meydana gelmesini anlatmaktadır (FEMA, 2020).

Afetler, farklı yerlerde ve farklı sebeplerde meydana gelebilmektedir. Afetleri farklı şekillerde sınıflandırmak mümkündür ve genel olarak “doğal afetler” ve “teknolojik afetler” şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir. Doğal (jeolojik) afetler denildiğinde; deprem, fırtına, heyelan ve sel gibi olaylar akla gelmektedir. Teknolojik afetler ifade edildiğinde ise doğrudan ya da dolaylı insan müdahalesi şeklinde oluşan kimyasal sızıntılar, binaların yıkılması, gaz sızıntıları, yangın, patlama, ulaşım kazaları, nükleer savaş, elektrik kazaları vb. istenmeyen olaylar örnek verilebilmektedir (Sever, 2020).

Doğal ve teknolojik afetler dışında, iklimik afetlerden (aşırı soğuk dalgası, aşırı sıcak dalgası, kuraklık, hortum, dolu, kum fırtınası, fırtına, çığ, sel vb.) biyolojik afetlerden (erozyon ve çölleşme, orman yangınları, salgın, böcek istilası vb.) ve sosyal afetlerden (yangınlar, savaşlar, terör saldırıları ve göç vb.) bahsedilebilmektedir (Tanyaş vd., 2013: 2).

Ülkenin büyüklüğü ve doğal afetlerin büyüklüğü ve güçlü depremler, kasırgalar ve hortumlar bir ülkenin tüm sektörlerini etkileyebilmektedir. Doğal afetler ihracat kapasitesini azaltabilir, ithalatı arttırma eğiliminde olabilir ve bir ülkenin cari işlemler dengesi üzerinde olumsuz etkide bulunabilir. Doğal afetlerin dış dengeler üzerindeki etkisi, doğal afetin şiddeti, niteliği ve ölçeğine bağlı olmakla birlikte ülkenin ekonomik yapısı da oldukça önem taşımaktadır (Güneş, 2023: 159).

Çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin literatür sunulmuştur. Üçüncü bölümde çalışmanın modeli ve çalışmada kullanılan veri seti yer almaktadır. Dördüncü bölümde ekonometrik yöntem ve bulgular açıklanmış, son bölümde ise sonuçlar sunulmuştur.

1. Literatür

Afet ve ekonomik büyüme konusunu içeren literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde kapsadığı dönem, ülke/ülke grubu ve kullanılan yöntem açısından çalışmalar birbirinden farklılaşmaktadır. İlgili konuya dair literatür örnekleri sunacak olursak;

Bu çalışmaların önemli bir bölümü çok ülkeli analizlerdir. Bu kapsamda, Skidmore ve Toya (2002) çalışmasında, afet çeşidi olarak iklimsel ve jeolojik afetleri dikkate almıştır. 1960-1990 yılları için 89 ülke verisinin kullanıldığı çalışmada iklimsel afetler ile ekonomik büyüme arasında pozitif korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir, jeolojik afetler ile ekonomik büyüme arasında ise negatif korelasyon ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Fakat analizde elde edilen verilerin her zaman istatistiksel olarak anlamlı olmadığı da vurgulanmıştır. Fomby vd., (2009) 1960-2007 yılları için gelişmiş ve gelişmekte olan 84 ülke için ekonomik büyümenin etkilerini dört çeşit afet (sel, kuraklık, deprem ve kasırga) için incelemiştir. Doğal afetlerin etkilerinin gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olduğu görülmüştür. Doğal afetlerin çeşitlerinin ekonomik büyümeye etkisi farklılaşmıştır. Kuraklığın GSYH üzerindeki etkisi negatif iken, sellerin pozitif etkisi bulunmuştur. Depremlerin GSYH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi bulunamamıştır. Kasırgaların büyüme üzerindeki etkisi negatif bulunmuş, fakat bu etkinin kısa süreli ve az olduğu vurgulanmıştır. Loayza vd. (2012) 1961-2005 yılları için afet türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için dinamik genelleştirilmiş momentler panel tahmin yöntemi ile araştırmıştır.

Afetlerin ekonomik büyüme üzerinde farklı etkileri olduğunu ve bazılarının etkilerinin olumsuz olmadığı bulunmuştur. Ciddi felaketlerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu görülmüştür. Orta dereceli afetlerin bazı sektörlerde olumlu büyüme etkisinin olabileceği bulgusu da elde edilmiştir. Acevedo (2014) Karayipler için 1970-2009 yılları için panel veri yöntemi ile fırtına ve selin GSYH ve kamu borcu üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Her iki afet türünün de GSYH üzerindeki etkisi olumsuz bulunmuştur. Afetlerin kamu borcu üzerindeki etkilerinin ise net olarak açıklanamadığı görülmüştür. Ahlerup (2013) 1965-2008 yıllarını içeren analizinde 157 ülke verileri kullanılmış olup, afet ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre, doğal afetler sonrası kısa, orta ve uzun vadede afetler ve ekonomik performans arasında pozitif ilişki görülmüştür. Mevcut yılda gerçekleşen doğal afetlerin toplam gelir düzeyi üzerinde bir etkisi bulunamamış ve doğal afet için katsayının afetin gerçekleştiği sonraki yılda önemli hale geldiği bulgusu elde edilmiştir. Benzer şekilde uzun vadede Kim (2010) çalışmasında ekonomik büyüme ile felaketlerin sıklığı arasında pozitif bir korelasyon olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada afetlerin ekonomik büyümeyi hangi kanallarla etkilediği de açıklanmıştır. Felbermayr ve Grasl (2014) 108 ülke için 1979-2010 yıllarına ilişkin araştırmasında, bulguların doğal afetlerin kişi başına düşen GSYH'yi geçici olarak düşürdüğüne dair çok yaygın kanıtlar sunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; afet endeksi dağılımının en üst yüzde 1'lik diliminde yer alan bir afet, kişi başına düşen GSYH'yi en az % 6,83 azaltırken, en üst yüzde 5'lik dilimdeki afetler kişi başına düşen geliri en az % 0,33 azaltmaktadır, yüzde 25'lik dilimdeki en küçük afetler ise GSYH'yi en fazla % 0,01 oranında azaltmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin jeofizik afetlerden daha fazla etkilendiği de ifade edilmiştir. Hsiang ve Jina (2014) meteorolojik veriler kullanılarak 1950-2008 yılları arasında ülkelerin kasırgaya maruz kalmasının ekonomik kalkınma üzerinde nedeni olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kasırganın %1'lik artışının yılda %0,38'lik ekonomik büyümeyi düşüreceği görülmüştür. Kasırgaların uzun vadeli etkileri yavaş ortaya çıkmaktadır, fakat kasırgalara çok sık maruz kalan ülkelerde kayıplar birikmekte ve oluşturulan simülasyonda yıllık büyüme oranının %1-7,5 oranlarında düşeceği sonucu elde edilmiştir. Berlemen ve Wenzel (2015), 1960-2002 dönemi için 153 ülkede (yüksek gelirli 29 ülke içinde olmak üzere) kuraklık afetinin uzun dönemli büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Kuraklığın ekonomik büyüme üzerinde önemli ve uzun vadeli etkilerine dair çok güçlü kanıtlar elde edilmiştir. Kuraklığın hem yüksek gelirli hem düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyümeyi negatif etkileme eğiliminde olduğunu ve az gelişmiş düşük gelirli ülkelerde bu etkinin daha fazla hissedildiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, kuraklık göstergesinde bir standart sapma artışının ekonomik büyüme üzerine 1,5-8,5 puan negatif etkisi olduğu çalışmanın diğer sonuçları arasında yer almaktadır. Afrika'da doğal afetlerin ekonomik büyümeye etkisini araştıran Adjei-Mantey ve Adusah-Poku (2019) 1980-2015 döneminde doğal afetlerin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğunu göstermişlerdir. Lee vd. (2018) Pasifik Ada ülkelerinde doğal afetlerin 1980-2016 döneminde etkisini incelemiştir. Şiddetli afetlerin ekonomik büyüme üzerinde önemli ve negatif etkileri olduğu, mali ve ticaret dengesinin bozulmasıyla sonuçlandığı ifade edilmiştir. Araştırma sonuçları daha yoğun afetlerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisinin daha güçlü olacağını tespit etmiştir. Pasifik adalarını içeren bir başka analizde, Cabezon vd. (2019) 1970-2013 doğal afetlerin Fiji, Samoa, Solomon Adaları, Tonga ve Vanuatu üzerindeki etkilerini incelemiştir. Büyümenin felaket yıllarında yüzde 0,7 düştüğü tespit edilmiştir. Ülkelerin mali durumları doğal afetlerden olumsuz etkilenme eğiliminde olmaktadır. Kısa vadeli faaliyetlerin azalması nedeniyle vergi gelirleri azalmakta, yardım ve iyileştirme programları sebebiyle hükümet harcamalarında artış olmaktadır. Onuma vd. (2020) 1960-2010 yıllarına ait afet verileri ile doğal afetlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 173 ülke için incelemektedir. Afetlerin ekonomik büyümeye olan etkileri zaman dilimine, şiddetine, afet türüne ve gelir düzeyine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Genel olarak, yıkıcı felaketler zaman dilimine bakılmaksızın olumsuz etkilere sahipken, yıkıcı olmayan felaketler afet türüne bağlı olarak olumlu etkilere sahip olabilmektedir. Uzun dönemde gerçekleşen

şiddetli bir afetin büyüme oranını -% 0,17, kısa vadede yılda -% 0,09 ve orta vadede -%0,08 olumsuz etkileyeceği tespit edilmiştir. Akyol ve Batu Ağırkaya (2021) BRICS-T ülkeleri üzerine gerçekleştirdikleri analiz 1994-2019 arası dönemi kapsamaktadır. Sabit etkili Driscoll-Kraay tahmin sonuçları, doğal afetlerin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkili ve anlamsız olduğunu göstermiştir. Panel kantil analiz sonuçlarında, doğal afetlerin ekonomik büyüme üzerindeki pozitif yönlü etkisinin gücünün arttığı bulgusu söz konusudur.

Konuya ilişkin çalışmalardan tek ülkeli analizlere örnekler verecek olursak; Strobl (2011) ABD ekonomisi üzerine gerçekleştirdiği çalışmada 1970-2005 dönemi verileri kullanılmış olup, kasırgaların ekonomiye etkisini araştırmıştır. Bir yıl içinde ortalama hasar verme kapasitesine sahip bir kasırga yaşandığında ilçe düzeyinde bulunan bir yerleşim yerinin ekonomik büyümesini % 0,45 oranında düşürdüğü bulunmuştur. Ortalamanın üzerinde hasara sebep olabilecek bir kasırga gerçekleştiğinde bir yıllık büyüme oranını %0,93 azalttığı bulunmuştur. Herhangi bir yıl ve ilçe seviyesinde bulunan bir yerde yaşanan, büyük yıkıma sebep olan kasırgaların kişi başına düşen geliri en az %3,04 azalttığı bulgusu söz konusudur. ABD ekonomisine ilişkin bir başka analizde, Boustan vd. (2017) 1920-2010 dönemi için doğal afetlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmacılar şiddetli afetlerden sonra dış göç oranının yüzde 1,5 arttığını, konut kiralalarının yüzde 2,5-5,0 düştüğünü, ekonomik büyümenin yavaşladığını, yoksulluğun arttığını ifade etmiştir. Guo vd. (2015) 1985-2011 dönemi için Çin'in 30 bölgesinde yaşanan 577 afetin ekonomik büyümeye etkisini panel veri analizi ile araştırmıştır. 1985-2011 dönemi, 1985-1998 ve 1999-2011 dönemi şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir. 1999-2011 yıllarında jeolojik felaketler ekonomik büyümeyi etkilerken 1985-1998 yılları için jeolojik afetler ekonomik büyümeyi etkilememiştir. Meteorolojik afetlerin fiziksel sermaye yerine beşerî sermaye yoluyla büyümeyi teşvik edebileceği ifade edilmiştir.

Mevcut literatürden görüldüğü üzere, konuya ilişkin literatürde afetlerin ekonomik büyümeye etkisi farklı yöntem, ülke/ülke grubu ve kapsadığı dönem açısından farklı sonuçlar meydana getirmektedir.

2. Model ve Veri Seti

Çalışmada afetler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki seçilmiş yükselen piyasa ekonomileri (Türkiye, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Brezilya) için 1995-2021 dönemi yıllık verileri ile araştırılmıştır. Çalışmada dengeli panel veri analizi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan analizler STATA ekonometrik analiz paket programı ile yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veri setinin açıklaması, sembolleri ve veri kaynakları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlerin Tanımlanması ve Kaynakları

Çalışmada Yer Alan Değişkenler	Değişkenlerin Sembolleri	Değişkenlerin Elde Edildiği Veri Kaynağı
Afetlerden etkilenen toplam kişi sayısı	TA	EMDAT
Kişi başına düşen GSYH (cari ABD \$)	GDP	World Bank
Toplam nüfus sayısı	POP	World Bank
Brüt sabit sermaye oluşumu (cari ABD \$)	CAP	World Bank

Araştırmada tahmin edilen model Cobb-Douglas fonksiyonu temel alınarak kurulmuştur. Bu çalışmada izlenen yaklaşım Akyol ve Ağırkaya (2021)'nin çalışması olup kurulan model (1) nolu eşitlikteki gibidir:

$$GDP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 TA_{it} + \beta_2 POP_{it} + \beta_3 CAP_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Burada i ; çalışmanın yatay kesitlerini ve t ; zamanı ifade etmektedir.

3. Ekonometrik Yöntem ve Elde Edilen Bulgular

Panel veri analiz yönteminde ekonomik birimlerin iki veya daha fazla zaman dilimindeki gözlemleri kullanılmaktadır. Panel veri setleri birim heterojenlik kontrolü sağlaması ve dinamik süreçleri daha iyi yakalayabilmesi açısından ekonometrik çalışmalarda oldukça sık kullanılmaktadır (Pesaran, 2015: 633). Panel veri modeli, panel veri ile tahmin edilen regresyon modelidir. Bu yüzden regresyon modeli ile ifade edildiğinde söz konusu olan testler, fonksiyonel şekil, varsayımlar vb. durumlar panel veri modelleri için de ifade edilebilir (Güriş, 2015: 4). Panel veri setinin her bir yatay kesit için eşit uzunlukta zaman serisi içermesi halinde dengeli panel, zaman serisi uzunlukları yatay kesitten yatay kesite değişmesi durumunda ise dengesiz panel olarak söz konusudur (Wooldridge, 2003: 250).

3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi, Panel Birim Kök Testi ve Homojenite Testi

Panel veri analizi gerçekleştirilirken yatay kesit bağımlılığı içerip içermediği önemli olmaktadır. Öncelikle yatay kesit bağımlılığı modelimizde olup olmadığı tespit edilecektir. Daha sonra sahte regresyon problemi ile karşılaşmamak için serilerin durağan olması gerektiğinden dolayı serilerimize birim kök analizi yapılacaktır.

Yatay kesit analizi kontrol edilirken eğer zaman boyutu yatay kesit boyutundan fazla ise ($T > N$) Breusch-Pagan (1980) tarafından önerilen Lagrange Multiplier (LM) testi, tam tersi durumda ise ($N > T$) Pesaran (2004) Cross-section Dependence (CD) testi kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada yatay kesit bağımlılığının tespitinde Breusch Pagan (1980) (LM) testi kullanılmıştır.

Breusch Pagan (1980) (LM) testinde temel hipotez: $H_0: \text{cov}(u_{it}, u_{jt}) = \rho_{ij} = 0$ (tüm t 'ler için $i \neq j$) iken LM test istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 238).

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \cdot \sum_{j=i+1}^N p_{ij}^2 \quad (2)$$

Tablo 2'de görülen sonuçlara göre olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilmektedir ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 2. Modele İlişkin Yatay Kesit Bağımsızlığı Test Sonuçları

Test	İstatistik	Olasılık Değeri
Breusch-Pagan LM	65.09	0.0000

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel birim kök testleri incelenmiştir. Çalışmamızda serilerin durağanlığını test etmek için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan 2. nesil panel birim kök testlerinden Pesaran (2007) CADF (Crosssectional Augmented Dickey Fuller) testi ele alınmıştır.

Pesaran (2007) CADF testinde panel içerisinde yer alan birimlerin tamamı CADF test istatistiği ile hesaplanmaktadır. Hesaplanan CADF testlerinin aritmetik ortalamasıyla panel için CIPS (Cross Sectionally Augmented IPS) test istatistiğinin hesaplanması söz konusudur (Pesaran, 2007: 269-271). Pesaran (2007) tarafından önerilen CADF (Cross-sectional Augmented Dickey Fuller) testi için temel eşitliği ve hata terimini denklem 2 ve denklem 3 yardımıyla gösterebiliriz ve uit tek faktörlü bir yapıdadır:

$$y_{it} = (1 - \phi_i)\mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{it}, \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (3)$$

$$u_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Pesaran (2007) CADF testinde H_0 hipotezi “her bir birim birim köke sahiptir” ve H_a hipotezi “yatay kesit birimlerinin bir kısmı birim köke sahip değildir”, şeklinde ifade edilmiştir ve bahsedilen hipotezleri aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

$$H_0: \beta_i=0 \text{ (tüm } i\text{'ler için)} \quad (5)$$

$$H_a: \beta_i < 0, i=1,2, \dots, N_1, \beta_i = 0, i=N_1+1, N_1+2, \dots, N \quad (6)$$

CADF test istatistiklerinin aritmetik ortalamasının alınmasıyla tüm panele ait istatistik (CIPS) değeri bulunmaktadır. CADF veya CIPS istatistikleri mutlak değer olarak kritik tablo değerlerinden büyük ise paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin ya da tüm panelin durağan bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir (Pesaran, 2007: 265-303):

$$CIPS = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N p_i \quad (7)$$

Tablo 3. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmada Yer Alan Değişkenler	Düzy Değeri Test İstatistikleri	1. Farkında Test İstatistikleri
TA	-2.948***	-5.239***
GDP	-1.69	-2.451**
POP	-2.509***	-2.476**
CAP	-1.431	-2.484**

Not: *, **, *** sırasıyla yüzde 10, yüzde 5 ve yüzde 1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Kritik değerler şunlardır: Yüzde 1; -2.570, yüzde 5; -2.330, yüzde 10; -2.210.

Çalışmada yer alan değişkenlere ilişkin CADF panel birim kök testleri Tablo 3’te yer almaktadır. TA değişkeni ve POP değişkeni düzey değerinde durağan iken, GDP ve CAP değişkenleri 1. dereceden farkı alındığında durağan hale gelmiştir.

Afetler ve ekonomik büyüme ilişkisinin analiz edildiği çalışmada kurulan modele göre eğim katsayılarının birimler arasında değişip değişmediğinin tespiti için Delta homojenite testi kullanılmış olup bu teste dair sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Delta testine ait boş hipotez ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir (Pesaran & Yamagata, 2008: 57-58):

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_n = \beta \text{ (tüm } \beta_i\text{'ler için)} \quad (8)$$

$$H_1: \beta_1 = \beta_2 = \dots \neq \beta_n = \beta \text{ (en az bir } i \text{ için)} \quad (9)$$

Tablo 4’ten elde edilen sonuçlar ışığında her iki test istatistiğinin olasılık değerinin 0.05’ten küçük olduğu için modeldeki değişkenler heterojendir.

Tablo 4. Eğim Homojenliği Testi Sonuçları

Testler	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Delta Tilde	-2.404*	0.016
Delta Tilde	-4.498*	0.000

Not: “*” % 5 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

3.2. Yatay Kesit Bağımlılığı

Panel veri regresyon modeli belirlenirken havuzlanmış EKK modeli, sabit etki modeli ve rassal etki modeli tahminicileri arasında seçim yapmak gerekmektedir. Bunun için de birtakım testler bulunmaktadır. Bu testler, F testi, Breusch Pagan Lagrange Çarpımı (LM) Testi ve Hausman testlerinden oluşmaktadır.

F testi klasik modelin geçerliliğini tespit etmek için kullanılmaktadır. Bu testte, verilerin birimlere göre farklılık gösterip göstermediği test edilmektedir. Veriler birimlere göre farklılık göstermiyorsa klasik model geçerli olmaktadır. F testinin temel hipotezi aşağıdaki gibidir (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 164):

$$H_0: \beta_i = \beta \text{ (Serilerde birim etkisi vardır)}$$

Breusch Pagan (1980) testi yaklaşımına göre, panel veri modelinde birim etkilerinin varyansının sıfır olması halinde, model en küçük kareler yöntemi ile çözülmektedir. Diğer durumda ise tesadüfi etkiler modeli yapısında geliştirilmiş en küçük kareler yöntemi kullanmak gerekmektedir (Ün, 2018: 71). Bu testin temel hipotezi aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \text{Rassal birim etkilerin varyansı sıfırdır.}$$

Sabit etkili ve rassal etkili modeller arasındaki seçim için Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Hausman testinde tesadüfi etkiler tahmincisinin geçerli olduğu biçimindeki temel hipotez, k serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uyan istatistik yardımıyla test edilmektedir. Hausman test istatistiği hesaplanırken, geliştirilmiş en küçük kareler tahmincisi ve grup içi tahmincinin varyans kovaryans matrislerinin farkından yararlanılmaktadır. Böylece H istatistiği elde edilmektedir. Hausman testi bahsedilen bu farkın (H) sıfıra eşitliğini test etmektedir. Parametreler arasındaki fark sistematik olmadığında tesadüfi etkiler modelinin uygunluğuna karar verilmektedir (Tatoğlu, 2012: 180).

Tablo 5: F Testi, Breusch Pagan LM Testi ve Hausman Testi Sonuçları

Test	İstatistik	Olasılık Değeri
F Testi	28.65	0.0000
Breusch Pagan LM	65.09	0.0000
Hausman Testi	6.25	0.0439

Tablo 5'te havuzlanmış EKK, sabit etki ve rassal etki regresyon modellerinden hangisinin uygun olduğunu belirlemek için yapılan tahminci sonuçları bulunmaktadır. Klasik modeli sabit etkiler modeline karşı test eden F testinin tüm bireysel etkilerin sıfıra eşit olduğu şeklindeki sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyine reddedildiği sonucuna varılmaktadır. Klasik modelin geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Hausman test istatistiği olasılık değerlerinin (0.0439) olduğu görülmektedir. Bu durumda sabit etkiler regresyon modelinin uygun olduğuna karar verilmiştir. Hausman testi sonucunda sabit etkili model ile devam edilmesi kararı verildiğinden bu modelin ekonometrik varsayımlara uygunluğuna ilişkin birtakım testler uygulanmaktadır. Çalışmada sabit etkiler modeli tercih edildiğinden varsayım testleri bu model ile ilgili olacaktır.

Tablo 6: Varsayım Testlerine İlişkin Sonuçlar

Varsayım	Uygulanan Test	Test İstatistiği	Karar
Değişen Varyans	Değiştirilmiş Wald	17753.11***	Değişen varyans var
		0.2222	Otokorelasyon var
Otokorelasyon	Baltagi-Wu LBI	0.1375	
	Durbin-Watson		
Yatay Kesit Bağımlılığı	Frees	3.998***	Yatay kesit bağımlılığı var

Not: ***%1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 6'dan elde edilen bulgular incelendiğinde, Wald testi sonuçlarına göre %1 anlamlılık seviyesinde modelde değişen varyansın bulunduğu elde edilmiştir. Modelde otokorelasyonun tespiti için gerçekleştirilen Bhargava vd. (1982) ve Baltagi-Wu (1999) test sonuçlarına göre elde edilen sonuçlar 2 değerinden küçük olduğundan modelde otokorelasyon olduğu belirlenmiştir. Ayrıca modelde yatay kesit bağımlılığı da söz konusudur. Dolayısıyla dirençli standart hatalarla daha etkin, tutarlı olan tahminler gerçekleştiren Driscoll-Kraay (1998) tarafından ifade edilen sabit etkiler model tahmincisinden yararlanılmıştır.

Driscoll-Kraay dirençli tahmincisi ile elde edilen model tahminlerine Tablo 7'de yer verilmektedir. Ekonomik büyüme üzerinde bağımsız değişkenlerden sermaye, nüfus ve afetten etkilenen kişi sayısı değişkenlerinin etkisi incelendiğinde tüm bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde artırıcı etkisi söz konusudur.

Tablo 7: Dirençli Tahminci Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Driscoll-Kraay Standart Hata	t	Olasılık Değeri
Sabit	2883.4	611.0	4.72	0.003
TA	3.02 e	1.28e	2.35	0.057
POP	3.36e	6.15e	5.46	0.002
CAP	1.88e	1.25	16.15	0.000

Sonuç

Bu çalışmada seçilmiş yükselen piyasa ekonomileri (Türkiye, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya, Brezilya) için 1995-2021 dönemine dair verilerin tahmini için panel veri modellerinden sabit etkili modelin kullanılması gerektiği gerçekleştirilen testler neticesinde uygun bulunmuştur. Sabit etkili model tahmincisi değişen varyans, otokorelasyon ve korelasyonun sorunlarına karşı tahminler yapan Driscoll-Kraay (1998), sabit etkiler model tahmincisinden yararlanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, tüm değişkenlerin katsayıları anlamlı bulunmuştur. Ekonomik büyüme üzerinde bağımsız değişkenlerden sermaye, nüfus ve afetten etkilenen kişi sayısı değişkenlerinin etkisine bakıldığında, kişi başına düşen GSYH'nin, toplam nüfus sayısının, brüt sabit sermaye oluşumunun bağımlı değişken üzerinde artırıcı etkisi tespit edilmiştir. Afetlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitiftir. Elde edilen bulgular literatürde Fombly vd. (2013), Akyol ve Batu Ağırkaya (2021) çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Yazar Katkıları	Makale tek kişi tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	The authors declare that ethical rules were followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Artuklu Kaime Journal has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study.
Similarity Scan	Done – iThenticate
Author Contributions	The article was written by one person.
Conflict of Interest	No conflict of interest was declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Acevedo, S. (2014). Debt, Growth, and Natural Disasters: A Caribbean Trilogy, IMF Working.
- Adjei-Mantey, K. & Adusah-Poku, F. (2019). Natural Disasters and Economic Growth in Africa. MPRA, Working Paper, 95588, 1-15.
- Ahlerup, P. (2013). Are natural disasters good for economic growth?. Working paper in economic, 553. Sweden: University of Gothenburg, Gothenburg Centre of Globalization and Development.
- Akyol, H. ve Ağırkaya Batu, M. (2021). Doğal Afetlerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: NIC Ülkeleri Örneği. Ankara V. International Scientific Research Congress, October 10-12, 2021 / Ankara- Türkiye.
- Berlemann, M., & Wenzel, D. (2015). Long-term growth effects of natural disasters-empirical evidence for droughts. CESifo Working Paper Series No. 5598 <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2701762>
- Boustan, L. P., Kahn, M. E., Rhode, P. W. & Yanguas, M. L. (2017). The Effect of Natural Disasters on Economic Activity in Us Counties: A Century of Data. National Bureau of Economic Research, Working Paper, 23410, 1-59. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2020.103257>.
- Cabezón, E., Hunter, L., Tumbarello, P., Washimi, K., & Wu, Y. (2019). Enhancing macroeconomic resilience to natural disasters and climate change in the small states of the Pacific. *Asian-Pacific Economic Literature*, 33(1), 113-130. <https://doi.org/10.1111/apel.12255>
- FEMA (2020). National Risk Index. <https://hazards.fema.gov/nri/natural-hazards>
- Felbermayr, G. & Gröschl, J. (2014). Naturally negative: The growth effects of natural disasters. *Journal of Development Economics*, 111, 92-106. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2014.07.004>
- Fomby, T., Ikeda, Y. & Loayza, N. (2009). The Growth Aftermath of Natural Disasters. The World Bank Development Research Group & Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, Working Paper, 5002, 1-55.
- Guo, J., Liu, H., Wu, X., Gu, J., Song, S. & Tang, Y. (2015). Natural Disasters, Economic Growth and Sustainable Development in China-An Empirical Study Using Provincial Panel Data. *Sustainability*, 7, 16783-16800. <https://doi.org/10.3390/su71215847>
- Güneş, İ. (2023). Afetler ve Afet Ekonomisi: Teorik Bir İnceleme. (Editör: Sanem Berkün) Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Anlaşmalar XXII. Eğitim Yayınevi.
- Hsiang, S. M. & Jina, A. S. (2014). The causal effect of environmental catastrophe on long-run economic growth: Evidence from 6,700 cyclones. Nber Working paper series. No: 20352. United Kingdom: National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- Kim, C. K. (2010). The effects of natural disasters on long-run economic growth (Doctoral dissertation). University of Michigan, Ann Arbor.
- Lee, D., Zhang, H. & Nguyen, C. (2018). The Economic Impact of Natural Disasters in Pacific Island Countries: Adaptation and Preparedness. IMF, Working Papers, 108, 1-37.
- Loayza, N. V., Olaberria, E., Rigolini, J., & Christiaensen, L. (2012). Natural disasters and growth: Going beyond the averages. *World Development*, 40(7), 1317-1336. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.03.002>
- Onuma, H., Shin, K. J. & Managi, S. (2020). Short-, Medium-, and Long-Term Growth Impacts of Catastrophic and Non-catastrophic Natural Disasters. *Economics of Disasters and Climate Change*, 4, 1-18.
- Pesaran, H.M. & T. Yamagata (2008), "Testing Slope Homogeneity in Large Panels", *Journal of Econometrics*, 142, 50-93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>
- Pesaran, M., H., (2015), *Time Series and Panel Data Econometrics*, Oxford University Press.
- Reese, S., & Westerlund, J. (2016). Panicca: Panic on cross-section averages. *Journal of Applied*

- Econometrics, 31(6), 961-981. <https://doi.org/10.1002/jae.2487>
- Skidmore, M. & Toya, H. (2002). Do natural disasters promote long-run growth?. Western Economic Association International (Economic Inquiry), 40(4), 664-686. <https://doi.org/10.1093/ei/40.4.664>
- Strobl, E. (2011). The economic growth impact of hurricanes: Evidence from US coastal counties. Review of Economics and Statistics, 93(2), 575-589. https://doi.org/10.1162/REST_a_00082
- Tanyaş, M. Günalay, Y. & Aksoy, L. (2013). İstanbul İli Afet Lojistik Klavuzu, Loder, İstanbul.
- Wooldridge, J. M. (2003). Econometric analysis of cross section and panel data, The MIT Press., Cambridge.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). Panel zaman serileri analizi (3.Baskı). Beta Yayınları, İstanbul.

MAU
PRESS

Artuklu Akademi

Sanat ve Kültür Piyasalarında Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlerin İncelenmesi: Dicle Üniversitesi Örneği

Hatip YURGİDEN | <https://orcid.org/0000-0001-8201-1050> | hyurgiden@hotmail.com

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Diyarbakır, Türkiye.

Nurullah ÇELİK | <https://orcid.org/0009-0003-7801-0858> | nurullahcelik027@gmail.com

Yüksek Lisans Öğrenci, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı
Diyarbakır, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/0257dtg16>

Geliş Tarihi	22.01.2024
Kabul Tarihi	02.04.2024
Yayın Tarihi	31.05.2024

Atıf Bilgisi

Yurgiden, H. & Çelik, N. (2024). Sanat ve kültür piyasalarında sanatsal ve kültürel faaliyetlerin incelenmesi: Dicle üniversitesi örneği. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 59-77. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1423661>

Öz

Sanatın ekonomik değer elde etmesiyle sanatsal faaliyetler önem kazanmıştır. Sanat ve kültür piyasaları, insanların eğitim seviyesinin yükselmesi ve gelirlerin artmasıyla daha cazip hale gelmiştir. Kültür, milletin toplumsal değer yargılarını içselleştiren ve bir arada yaşama anlayışını doğuran işlevsel bir yaşam tarzıdır. Sanat ise evrensel değerler taşıyan, estetik kaygısı güden özgün ve hayal gücüyle beslenen eser olarak ifade edilmektedir. Sanat piyasası üzerine güncel çalışmalar üretmek, literatüre yeni kaynaklar kazandırmak için yapılan bu araştırmanın amacı, Dicle Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin sanatsal ve kültürel faaliyetlere olan eğilimlerini ve ekonomik yönünü irdelemektir. Ayrıca, Dicle Üniversitesi öğrencilerinin müzik, tiyatro, sinema, roman, resim gibi sanatsal faaliyetlere olan ilgisi belirlenerek ekonomik anlamda sanatsal faaliyetlere ayırdıkları bütçenin yeterli olup/olmadığı elektronik anket yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, Dicle Üniversitesi öğrencilerinin sanat ve kültür piyasaları algısı ile sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı arasında negatif düzeyde ve orta düzeyde güçte bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

İktisat, sanat, kültür, sanat ve kültür piyasaları, sanat ekonomisi.

Examining Artistic and Cultural Activities in Art and Culture Markets: Dicle University Example

Hatip YURGİDEN | <https://orcid.org/0000-0001-8201-1050> | hyurgiden@hotmail.com

Dr., Independent Researcher, Diyarbakır, Türkiye

Nurullah ÇELİK | <https://orcid.org/0009-0003-7801-0858> | nurullahcelik027@gmail.com

Graduate Student, Dicle University, Institute of Social Sciences, Department of Economics,
Diyarbakır, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/0257dtg16>

Date of Submission	22.01.2024
Date of Acceptance	02.04.2024
Date of Publication	31.05.2024

Citation

Yurgiden, H. & Çelik, N. (2024). Sanat ve kültür piyasalarında sanatsal ve kültürel faaliyetlerin incelenmesi: Dicle üniversitesi örneği. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 59-77. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1423661>

Abstract

Artistic activities have gained importance as art has gained economic value Art and culture markets have become more attractive as people's education levels increase and incomes increase. Culture is a functional lifestyle that internalizes the social value judgments of the nation and creates an understanding of living together. Art, on the other hand, is defined as a work that carries universal values, has aesthetic concerns, is original and nourished by imagination. The aim of this research, which is conducted to produce current studies on the art market and to add new resources to the literature, is to examine the tendencies and economic aspects of students studying at Dicle University towards artistic and cultural activities. In addition, the interest of Dicle University students in artistic activities such as music, theatre, cinema, novels and painting was determined and an electronic survey was conducted to examine whether the budget allocated to artistic activities was sufficient in economic terms. As a result of the study, it was observed that there was a negative and medium strength relationship between Dicle University students' perception of art and culture markets and the frequency of participation in artistic and cultural activities.

Keywords

Economy, art, culture, art and culture markets, art economy.

Giriş

Sanat ve kültür, mekansal iş bölümünü ve ücretlerdeki coğrafi farklılıklar, ekonomik büyümeyi ve yenilikçi faaliyetleri açıklamaya çalışan ekonomistlerin ve ekonomik coğrafyacıların çalışmalarında farklı görünümeler altında ortaya çıkmıştır (Bakhshi, Lee, ve Mateos-Garcia, 2014: 4). Toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve yaşam biçimlerinin değişimi, sanatsal faaliyetlerinde ve üretim/tüketim biçimlerinde değişimler meydana getirmiştir (Işık, 2016: 6-7).

Sanat geçmişte kalkerolitik, paleolitik, neolitik ve mezolitik dönemlerden gelerek, günümüz koşullarına dek varan ve özel mülkiyetin, alışverişin, iş bölümünün ve zanaatın, toplumsal farklılaşmanın, sınıfların, ailenin köklerinin üretici öncesi ekonominin üretim ekonomisi geçişine kadar dayanmaktadır (Falay, 2006: 20). İlk çağlarda sanat daha çok dinsel ve ahlaki kurallar çerçevesinde şekillenmiştir (Işık, 2016: 7).

Sanat ve kültür terimleri, modern anlamlarıyla ancak on sekizinci yüzyılın sonlarında ve daha sonra önceki anlamlarından bir evrim olarak ortak kullanıma girmiştir (Goodwin, 2006: 28). 18. yüzyılın ortalarından önce ekonomilerde kıtlık sorununun ve sınırlı kaynakların dikkatli bir şekilde tahsis ihtiyacının olması sanat ve kültürü arka planlara itmiştir. Sanat eserlerinin yerli üretiminin daha elverişli bir ticaret dengesine katkıda bulunacağını gösterdiğinde ya da kültüre yönelik yurtiçi harcamaların istihdamı sürdürdüğüne dikkat çekildiğinde, merkantilist dönemde zaman zaman sanat ve kültüre daha fazla önem verilmiştir (Goodwin, 2006: 29).

Kültürün ekonomik performans üzerinde önemli bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Adam Smith (1776), Ulusların Zenginliği (The Wealth of Nations)'nde, kültürel faktörleri, önceki çalışmalarında işgal ettikleri önemli konumdan daha düşük bir seviyeye indirmiş ve sonraki iktisatçılar büyük ölçüde onun izinden gitmiştir. Ancak son zamanlarda, kültür ekonomisine teorik ilgi canlanmıştır (Casson, 2006: 361).

Neoklasik iktisatta tartışıldığı şekliyle ekonomik değerler, bireylerin tercihlerinden türetilmiştir. Ekonomik değerlerden farklı ekonomik olmayan değerlerin olduğu iddiası, ekonomik olmayan değerlerin bireysel tercihlerden bağımsız olmaları anlamında içsel veya nesnel olduğunu ima etmiştir (McCain, 2006: 150).

İktisat teorisi, zevklerin verildiğinin varsayıldığı ve sanat eserinin özelliklerinin yalnızca bireyin tercihlerini, iş için ödeme istekliliğini veya gerçek bir piyasa fiyatı oluşturan mübadele sürecini etkilediği takdirde ilgi çekeceği farklı bir değerlendirme biçimiyle ilgilenmektedir (Throsby ve Zednik, 2014: 82).

Sanat ve kültür ekonomisinin bir sistem olarak literatürde yer edinmesi ve iktisadi bilimin bir alt dalı olarak ortaya çıkması, William J. Baumal ve William G. Bowen tarafından 1966 yıllarında kaleme alınan *Performing Arts-The Economic Dilemma* adlı çalışmayla kabul edilmektedir. Boumol ve Bowen sanatın finansal, mali, parasal yapısını sistematik ve ampirik çalışmalarla ilk kez ortaya koymuştur (Büyükyazıcı, 2016: 22).

Kültür ve sanat ekonomisinin ilgi alanları yaratıcılık, endüstri, hizmet, entelektüel ve kültürel sermayenin ana girdiler olduğu faaliyetlerdir (Coşkun Satırcı, 2014: 22). Dünyanın her yerinde sanatın ve kültürün değeri giderek daha önemli hale gelen, insanların duymak ve konuşmak istediği bir konu haline gelmiştir. Bu sadece sanatın özel ve kamu finansmanını

çekebilmek için değerlerini tanımlamanın yollarını bulması gerektiğinden değil, daha ziyade sanat ve kültürün toplumdaki rolünde köklü bir değişiklik olmasından kaynaklanmıştır (Holden, 2009: 448).

Kültürün yaşam kalitesi üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini göstermek nispeten kolaydır. Yaşam kalitesi büyük ölçüde görsel rahatlık, sokaklarda güvenlik vb. gibi somut olmayan kamu mallarının sağlanmasına bağlıdır. Kültür, yalnızca bir kamu malı değildir, aynı zamanda diğer kamu mallarına yatırım için halk desteği yaratmada da bir araçtır (Casson, 2006: 361). Dolayısıyla sanat şirketlerinin ve onları destekleyen hükümetlerin içinde bulunduğu ekonomik ortam hızla değişmiş ve politikalarda faydalı olabilecek ekonomik tavsiyelerin doğasını etkilemesi kaçınılmaz kılınmıştır (Peacock, 2006: 1138).

Bu stilize dünya, hükümetlerin kendi sınırları içindeki politikalarından sorumlu olduğu ülkelere bölünmüştür. Ülkeler genellikle geçmişleri, kültürleri, iklimleri ve etnik yapıları ile değil, faktör donanımları ve teknik gelişmişlik dereceleri ile ayırt edilebilmektedir (Acheson ve Maule, 2006: 1144). Ancak yeni ekonominin etkisi altındaki sanat koşullarındaki derin altüst oluşlar, sanatın yaratılmasını, yayılmasını ve korunmasını kolaylaştırarak önemli ölçüde olumlu izlenimler yaratmıştır (Baumol, 2006: 348).

Kültür ve sanat üretimi de diğer üretim türleri gibi yerel ekonominin bir parçası olup, gerçekleştiğinde girdiler satın alınmakta sanatçılara ve destek konaklamalarına ödemeler yapılmakta ve bu faaliyet yerel ekonominin bir parçası olmaktadır (Pedroni ve Sheppard, 2013: 1). Büyüyen bir sektör olan sanat ve eğlence yönetimi sektörü, ekonomide giderek artan bir rol oynamakta ve diğer endüstri sektörlerinde de görüldüğü gibi, özellikle endüstri dinamikleri, demografi, teknoloji ve küreselleşmedeki değişimlerin etkilerine maruz kalmaktadır (Le, 2008: 6).

Sanatın, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)'ya ve istihdama katkıları gelişmiştir. Yaygınlaştırma devrimi, uluslararası ticarete önemli unsurlar olarak sanatsal ürünlerin ortaya çıkmasıyla en çarpıcı şekilde gösterilen gelişmelerin temellerinden biri olmuştur (Baumol, 2006: 345). Bir piyasa ekonomisi, çıktısının daha yüksek bir oranının milli gelir istatistiklerine kaydedilmesi nedeniyle, maddi açıdan piyasa dışı bir ekonomiden daha iyi performans gösteriyor gibi görülebilmektedir (Casson, 2006: 361).

Bu çalışmada, Diyarbakır ilinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin, sanatsal ve kültürel faaliyetlere olan duyarlılığının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmayla Dicle Üniversitesi öğrencilerinin müzik, tiyatro, sinema, roman, resim gibi sanatsal faaliyetlere olan ilgisi belirlenerek ekonomik anlamda sanatsal faaliyetlere ayırdıkları bütçenin yeterli olup/olmadığı incelenmiştir. Araştırmada, elektronik anket (e-anket) uygulanmış olup toplam 371 öğrenci katılım sağlamıştır. Anket sonucu toplanan veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 25.00 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, Dicle Üniversitesi öğrencilerinin sanat ve kültür piyasaları algısı ile sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı arasında negatif düzeyde ve orta düzeyde güçte bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0,39$, $p=0,01$). Ayrıca, sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı yüksek olan öğrencilerin Sanat ve Kültür Piyasaları algısı düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

1. Literatür Taraması

Throbsby (1995) çalışmasında, maddi ve maddi olmayan refahın geliştirilmesi, nesiller arası eşitlik ve karşılıklı bağımlılığın tanınmasıyla ilgili bir dizi kriterle tanımlanabilen kültürel açıdan sürdürülebilir kalkınma kavramı aracılığıyla ekonomi ve kültür arasında bir bağlantının kurulabileceğini öne sürmektedir. Çalışmada, kültürel ve ekonomik sistemler arasındaki etkileşimi bu terimlerle kavramsallaştırmanın politika analizi için uygulanabilir bir

model sağlayabileceğini öne sürmüştür. Sonuçta, kültür ile ekonomi arasındaki dinamik ilişkiyi, kültürel ekonominin alıştığımızdan daha geniş bir boyutunu yorumlamaya yönelik bazı fikirler vermiştir.

Skilling (2005), Yeni Zelanda'da sanat ve kültür politikasının 1960'lardan bu yana nasıl tartışıldığını incelemektedir. Çalışmada, sanat ve kültürün, maddi olmasa da yaşamsal faydaları kaçınılmaz ekonomik maliyeti haklı çıkaran kamusal ve kültürel mallar olduğu yönündeki geleneksel anlayışa karşı, 1999'dan bu yana, "ulusal kimliğin" geliştirilmesi yoluyla, bütünleşmiş bir topluma katkıda bulunacak şekilde temel olarak yeniden tasavvur edilmiştir. Sonuçta, sanat ve kültür politikası, Yeni Zelanda'daki güncel politikaya bakmak için ideal bir mercek sunmaktadır.

Seçkin ve Atukeren (2006) çalışmalarında, Türkiye'de tablolara yapılan yatırımların getirisi ile diğer finansal yatırımlar arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Çalışmada yöntem olarak Türk ressamardan oluşan bir portföy için hedonik fiyat regresyonunun tahmini kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, hisse senedi getirileri ile sanat piyasası getirileri arasında oldukça yüksek bir korelasyon bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye'de tabloya yapılan yatırımın getirisinin, özellikle 1995-2005 dönemi için, gelişmekte olan ülke bağlamında döviz, altın ve banka mevduatı gibi geleneksel yatırım alternatiflerinin getirileriyle oldukça olumsuz ilişkili olduğu saptanmıştır.

Le (2008) çalışmasında, 1980'lerin sonları ve 2000'lerin sonlarında Vietnam'daki sosyal değişimi, sübvansiyonlu bir ekonomiden pazar odaklı bir ekonomiye geçişi araştırmıştır. Çalışmada, kültürel politikadaki değişiklikleri, fırsatları ve gösteri sanatları kuruluşlarının karşılaştığı zorlukları analiz ederek sosyoekonomik değişimlerin sahne sanatları sektörünün işlevişi üzerindeki etkilerini tartışmıştır. Devlet finansmanı hala kamu şirketlerinin gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğundan, Vietnam hükümetinin uygun finansman politikaları ve programlarının uygulanmasına önem verilmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Duxbury ve Campbell (2011), Kanada ve uluslararası proje ve yayınların incelenmesine dayanarak, kırsal ve küçük topluluklarda kültürel gelişime ilişkin literatürdeki ana temalara ilişkin geniş bir genel bakış sunmaktadır. Hem akademik hem de politikayla ilgili çalışmaları içeren ve kırsal topluluklarda sanat etkinliklerinin gelişimini ve canlılığını etkileyen bir dizi konuya, dinamiğe ve stratejiye değinen çalışmada, sanat ve kültürel faaliyetlerin kırsal toplulukların tüm sorunlarının yanıtı olmadığı görülmüştür. Ayrıca, kırsal toplulukların geleceğe taşınmasına ilişkin karmaşık durumu ele alacak basit çözümlerin bulunmadığı, ancak kültürün, toplumun uyum sağlama ve gelişme sürecinde önemli rollerin oynayabileceği sonucuna varılmıştır.

Kong (2012) çalışmasında, bağımsızlık sonrası Singapur'da sanat ve kültürle ilgili bazı temel politikaları anlatmaktadır. Sanat ve kültürün toplumsal değerine gösterilen sosyal politika yönü, sanatın ve kültürün günlük yaşamdaki değerini ve bütünleyici yerini vurguladığı görülmüştür. Çalışmada, Singapur'un küresel (kültürel) bir şehir olma hedefini gerçekleştirme çabalarında karşılaştığı vaatler ve zorluklar tartışılmaktadır. Çalışma sonucunda, sanat, kültür ve yaratıcı faaliyetlerin şehir devletinin sosyal, ekonomik ve politik refahı üzerindeki etkisini başarılı bir şekilde dengeleme yeteneği, küresel bir şehir olarak hedeflerine ne kadar iyi ulaşabileceği tahmin edilmiştir.

Hodgson ve Seçkin (2012) çalışmalarında, Kanada'daki ve küresel resim pazarlarındaki fiyat dinamikleri arasındaki bağlantıları araştırmak için eşbütünleşme analizi ve Granger-nedensellik testlerini kullanmıştır. Kanada'daki sanat fiyatları için, Hodgson ve Vorkink'in (2004) veri setinin güncellenmiş bir versiyonu kullanılarak hesaplanan yeni bir hedonik endeks kullanılmış olup uluslararası fiyatlar için ise Mei ve Moses (2002) tarafından sağlanan bir endeks kullanılmıştır. Hodgson ve Vorkink (2004) bir yatırım olarak sanatın özellikleriyle

İlgili genel soru üzerine bağımsız kanıtlar (mevcut literatüre göre) sunarken, çalışma bulguları Kanada resim müzayedelerindeki fiyatlar ile uluslararası sanat piyasası fiyatlarının eşbütünlüğe olmadığını göstermektedir.

Pedroni ve Sheppard (2013) çalışmalarında, yerel sanat ve kültür üretimi ile yerel refah arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma modelinde panel veri seti oluşturularak ilgili hipotezleri test edebilen ampirik bir metodoloji sunulmaktadır. Çalışmada, kişi başına düşen GSYİH ve ABD'nin kentsel bölgelerindeki kar amacı gütmeyen kuruluşların sanat ve kültür üretimine yönelik harcama düzeyleri verileri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, yerel kültür üretimine yönelik şokların yerel GSYİH'de kalıcı değişikliklere yol açması arasında nedensel bir bağlantının olabileceği görülmüştür. Ayrıca, kentsel ve bölgesel politika yapımcılar ve ekonomistlerle ilgili konuların incelenmesi için panel zaman serisi tekniklerinin gücünün daha fazla gösterilmesini sağlayarak katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Throsby ve Zednik (2014) sanatın ekonomik ve kültürel değerine ilişkin yaptıkları çalışmalarında, bireylerin kültürel ve ekonomik değerlendirmesini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Sidney'deki büyük bir kamu sanat galerisine giren rastgele seçilen kişilere, galerinin farklı alanlarında asılı olan altı resim hakkındaki görüşlerini ölçen bir anket yapılmıştır. Çalışma sonucunda kültürel mal ve hizmetler için ekonomik değerlendirme yöntemleri, nispeten iyi gelişmiş olduğu, kültürel değer değerlendirmesinde ise daha nesnel ve titiz yöntemlerin geliştirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Bakhshi, Lee ve Mateos-Garcia (2014) çalışmalarında, istihdam, mesleki ve kurumsal ölçütleri kullanarak kültürel kümelenmelerin İngiliz şehirlerinin verimliliği üzerindeki etkisini araştıran bir ekonometrik model oluşturmuştur. Literatür taraması yapılarak buldukları şehirlerdeki Sanat ve Kültür kümelenmesi ile işçi ücretleri arasındaki ilişkinin yönünün bu tür kümelenmelerin kolaylıklar ve/veya yayılma kaynakları olarak ekonomik rolü hakkında bilgi vermiştir. Analiz sonucunda, kültürel kümelenme ile ücretler arasında negatif bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır.

Goldberg-Miller (2015) yaratıcı bir şehir olarak Toronto'nun politika girişimcilerinin planlamayı, ortaklıkları ve genişletilmiş ekonomik kalkınmayı nasıl kullandıklarını araştırmaktadır. Toronto'da yirmi bir kişiyle derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilerek kapsamlı arşiv ve tarih araştırmaları yapılmıştır. Arşiv ve tarihi araştırmalar Ekim 2010 ile Mayıs 2011 arasında gerçekleştirilmiş olup kitapların, bilimsel makalelerin, belediye politikası belgelerinin, raporların, hükümet belgelerinin, haber makalelerinin ve sipariş edilen araştırma çalışmalarının toplanmasını ve analizini içermiştir. Çalışmada Toronto'da sanat ve kültürün ekonomik kalkınma ve şehir inşası girişimlerinde uygulanmasının gücünü, önemini ve politika girişimcilerinin oynadığı önemli rolü örneklendirdiği görülmüştür.

Jeannotte (2021) çalışmasında, Covid-19 salgının yaratıcılar, küratörler ve medya üzerindeki anlık etkisini ekonomik, sosyal, yaratıcı ve politik mercerler aracılığıyla incelemiş ve bu etkilerin hükümetlerin ve vatandaşların yaratıcı sektöre nasıl değer verdiğine ilişkin olası sonuçlarını tartışmıştır. Çalışmanın sonucunda hem yaratıcıların hem de tüketicilerin önüne konulan birçok engelle rağmen, pandemi sırasında kültürel faaliyetlerin çok değer verildiğini, geniş çapta desteklendiğini ve kararlılıkla sürdürüldüğünü göstermiştir.

Sanat ve kültür ekonomisi çalışmalarında makro düzeyde çalışmalar ilgi görünürken, mikro düzeyde özellikle sanat piyasası tüketimi ve sanat talebi en az ilgiyi görmüştür. Göz ardı edilen sanat talebi, aslında gelire, eğitim düzeyine, zevk ve tercihlere ilgi gibi şartlara bağlı muazzam ekonomik değer sağlayan bir piyasa faktörü konumundadır. Sanat eserine olan talep, belirli sanat eserlerinin piyasasında, belirli dönemlerde çeşitli fiyat aralıklarında sanat tüketicilerin söz konusu sanat eserinden satın almak istedikleri sanat eseri miktarını oluşturduğu görülmüştür (Seçkin, 2021: 14).

Günümüz sanat pazarı sanatçılar, koleksiyonerler, sanat talep eden alıcılar, sanat eleştirmenleri, sanat galerileri, küratörler, müzayede evleri, sinema, tiyatro sahneleri, konser salonları, sanat danışmanları, bienaller ve sanat izleyicileri gibi pek çok aktör rol almaktadır. Sanatın kitlelere ulaşması için araçlar yaşamlarını sürdürebilmeleri ve ticari faaliyetlerde kar elde edebilmeleri başarılı olmalarına bağlıdır (Ağlargoç ve Öztürk, 2015: 171). Sanat eserini satın almak isteyen sanat tüketicilerinin gelir ve servetleri artıkça zevk ve tercihleri lüks mallar üzerinden artış gösterebilmektedir.

Yapılan literatür taramasında, sanat ve kültür piyasaları ile ilgili çok az çalışma da analiz yapıldığı görülmüştür. Ayrıca, özellikle sanat ekonomisiyle ilgili çalışmaların istenilen düzeyde olmadığı fark edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre katkı sunacağı ön görülmektedir. Literatürde sanat ekonomisiyle ilgili boşluğu bir nebze de olsa dolduracağı tahmin edilmektedir.

2. Veri Seti ve Metodoloji

Çalışmada, sanatsal ve kültürel etkilere katılım ve sanat piyasaları algı (farkındalık) düzeylerinin belirlenmesi için katılımcılar dâhil edilmiştir. Çalışmada, Dicle Üniversitesi'ndeki tüm öğrenciler evren örneklem olarak alınmıştır. Araştırmada, basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak, %5 kabul edilebilir hata payı ve %90 güven seviyesi ile en az n=368 bireyin evrenin temsil gücünü sağlayabileceği hesaplanmıştır. Elde edilen örneklem sayısı 371 olarak gerçekleştirilmiştir. Bu konuda örneklem sayısının yeterli olduğu düşünülmektedir.

Verilerin analizi konusunda; tanımlayıcı istatistikler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma değerleri ile sunulmuştur. Ölçeğin değerlendirilmesinde Cronbach Alpha analizi ve Faktör analizi uygulanmıştır. Verilerin normallik testlerinde yapılan K-S testine göre dağılımın normal dağılıma uygun olduğu, veri sayısının n=371 olması ve sapan değerlerin olmaması nedeni ile analizler normallik varsayımını içeren testler üzerinden yapılmıştır. Çalışma gruplarına göre ölçek puanlarının demografik ve sanatsal konulardaki özelliklere göre incelenmesi için t testi ve varyans analizi testi uygulanmıştır. Varyans analizi testi sonucunda, farklı olan ölçümlerin değerlendirilmesi için Sidak Post Hoc testi yapılmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ise Pearson korelasyon testi yapılmıştır. Çalışmada 0,05'den küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Analizler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 25.00 paket programı ile yapılmıştır.

2.1. Hipotezler

H1: Katılımcıların cinsiyetine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2: Katılımcıların baba eğitimine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H3: Katılımcıların anne eğitimine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H4: Katılımcıların ikamet yerine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H5: Katılımcıların ailesinin ikamet yerine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H6: Katılımcıların ailesinin gelir düzeyine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H7: Katılımcıların kendi gelir düzeyine göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H8: Katılımcıların sanatsal etkinliklere katılımı ve sanatsal etkinlikleri tercih sırasına göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H9: Katılımcıların kitap okuma durumuna göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım

düzeyleri farklılık göstermektedir.

H10: Katılımcıların kitap okuma sıklığına göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H11: Katılımcıların eğitim gördüğü fakülteye göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

H12: Katılımcıların sanatsal faaliyetlere ayırdığı bütçeye göre sanatsal ve kültürel etkilere katılım düzeyleri farklılık göstermektedir.

Sanat ve Kültür Piyasaları algı ölçeği için H13: Katılımcıların cinsiyetine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H14: Katılımcıların baba eğitimine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H15: Katılımcıların anne eğitimine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H16: Katılımcıların ikamet yerine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H17: Katılımcıların ailesinin ikamet yerine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H18: Katılımcıların ailesinin gelir düzeyine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H19: Katılımcıların kendi gelir düzeyine göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H20: Katılımcıların sanatsal etkinliklere katılımı ve sanatsal etkinlikleri tercih sırasına göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H21: Katılımcıların kitap okuma durumuna göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H22: Katılımcıların kitap okuma sıklığına göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H23: Katılımcıların eğitim gördüğü fakülteye göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

H24: Katılımcıların sanatsal faaliyetlere ayırdığı bütçeye göre Sanat ve Kültür Piyasaları algı düzeyleri farklılık göstermektedir.

2.2. Ampirik Bulgular

Tablo 1. Genel Özellikler

		N	%
Cinsiyetiniz?	Erkek	173	46,6%
	Kadın	198	53,4%
	Okuryazar değil	35	9,4%
Babanızın eğitimi durumu nedir?	İlköğretim	171	46,1%
	Lise	71	19,1%
	Lisans ve lisansüstü	94	25,3%
Annenizin eğitim durumu nedir?	Okuryazar değil	172	46,4%
	İlköğretim	155	41,8%
	Lise	30	8,1%
Ailenizin ikamet ettiği yer?	Lisans ve lisansüstü	14	3,8%
	Diyarbakır dışı	65	17,5%
	Diyarbakır (İl/İlçe/Köy)	306	82,5%
Ailenizin ikamet ettiği yerleşim birimi?	İl	229	61,7%
	İlçe	74	19,9%
	Kırsal (kasaba/köy)	68	18,3%
Ailenizin toplam aylık geliri kaç TL'dir?	7500 TL altında	109	29,4%
	7501 10000 TL	88	23,7%
	10001-12500TL	49	13,2%
	12501-15000TL	50	13,5%

Aylık geliriniz (TL) ?	1500 TL ve üzeri	75	20,2%
	1250 TL ve altı	196	52,8%
	1251-1750 TL	55	14,8%
	1751-2500 TL	27	7,3%
	2501 TL ve üzeri	93	25,1%

Çalışmada, katılımcıların %46,6'nın erkek ve % 53,4'nün kadın olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitimleri % 9,4 ile okuryazar değil, % 46,1 ile ilköğretim, %19,1 ile lise ve % 25,3 ile lisans ve üzerinde olduğu görülmüştür. Anne eğitimleri % 46,4 ile okuryazar değil, % 41,8 ile ilköğretim, %8,1 ile lise ve % 3,8 ile lisans ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların % 82,5'nin Diyarbakır'da ikamet ettiği görülürken katılımcıların ailelerinin % 61,7 ile il merkezlerinde ikamet ettiği görülmüştür. Aile gelir düzeyleri %29,4 ile 7500 TL ve altında, % 23,7 ile 7501-10000 TL, % 13,2 ile 10001-12500 TL ,%13,5 ile 12501-15000 TL ve %20,2 ile 15000 TL üzerine olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların aylık gelir düzeyleri ise % 52,8 ile 1250 TL altında, %14,8 ile 1251-1750 TL arasında, % 7,3 ile 1751-2500 TL arasında ve % 25,1 ile 2500 TL üzerinde olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Ölçüm Düzeylerinin İncelenmesi

	X±s.s.
Yaşınız?	25,18±6,89
Son 12 ayda sanatsal faaliyetlere katılma sayısı	3,03±3,26

Katılımcıların yaş ortalamalarının 25,18±6,89 ve son 12 ayda sanatsal etkinliklere katılma oranlarının ise 3,03±3,26 kez olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Sanatsal Etkinlikler ile İlgili İfadelerin İncelenmesi

		N	%
Sanatsal etkinliklere katılıyor musunuz?	Evet	171	46,7%
	Hayır	195	53,3%
Bale/Dans	İlk Tercih	28	35,4%
	İkinci Tercih	16	20,3%
	Üçüncü Tercih	35	44,3%
Resim	İlk Tercih	70	49,3%
	İkinci Tercih	32	22,5%
	Üçüncü Tercih	40	28,2%
Edebiyat	İlk Tercih	73	47,7%
	İkinci Tercih	39	25,5%
	Üçüncü Tercih	41	26,8%
Sinema	İlk Tercih	116	48,9%
	İkinci Tercih	78	32,9%
	Üçüncü Tercih	43	18,1%
Heykel	İlk Tercih	14	27,5%
	İkinci Tercih	14	27,5%
	Üçüncü Tercih	23	45,1%
Tiyatro	İlk Tercih	90	45,2%
	İkinci Tercih	59	29,6%
	Üçüncü Tercih	50	25,1%
Müzik	İlk Tercih	158	54,3%
	İkinci Tercih	73	25,1%
	Üçüncü Tercih	60	20,6%
Hiçbiri	İlk Tercih	17	51,5%
	İkinci Tercih	2	6,1%
	Üçüncü Tercih	14	42,4%

Katılımcılar %46,7 ile sanatsal etkinliklere katıldıklarını ifade etmiştir. Bale etkinliğinin % 35,4 ile ilk sırada, % 20,3 ile ikinci sırada, % 44,3 ile üçüncü sırada tercih edildiği görülürken, Resim etkinliğinin % 49,3 ile ilk sırada, % 22,5 ile ikinci sırada, % 28,3 ile üçüncü sırada tercih edildiği fark edilmiştir. Edebiyat etkinliğinin % 47,7 ile ilk sırada, % 25,5 ile ikinci sırada, % 26,8 ile üçüncü sırada tercih edildiği; Sinema etkinliğinin %48,9 ile ilk sırada, %32,9 ile ikinci sırada, %18,1 ile üçüncü sırada tercih edildiği; Heykel etkinliğinin %27,5 ile ilk sırada, %27,5 ile ikinci sırada, %45,1 ile üçüncü sırada tercih edildiği; Tiyatro etkinliğinin %45,2 ile ilk sırada, %29,6 ile ikinci sırada, %25,1 ile üçüncü sırada tercih edildiği ve Müzik etkinliğinin %51,5 ile ilk sırada, %25,1 ile ikinci sırada, %20,6 ile üçüncü sırada tercih edildiği görülmüştür.

Tablo 4. Sanatsal Etkinliklere Katılım Düzeyleri

		n	%
Aylık gelirinizin ne kadarını sanatsal faaliyetlere harcıyorsunuz? (TL)	0-100	182	49,1%
	101-250	82	22,1%
	251-500	49	13,2%
	501-750	36	9,7%
	750±	22	5,9%
Kitap okuyor musunuz?	Evet	328	88,4%
	Hayır	43	11,6%
	Hiç	23	6,2%
Ne sıklıkla kitap (roman, hikaye, şiir vb.) okuyorsunuz?	Yılda 1	50	13,5%
	Ayda 1	67	18,1%
	Haftada 1	111	29,9%
	Her gün	120	32,3%
	Devlet konservatuvarı	18	4,9%
Hangi Fakülte/MYO/Enstitü/Konservatuvar eğitim görmektesiniz?	Sanat ve Tasarım Fakültesi	45	12,1%
	Diğer Fakülteler	267	72,0%

Aylık gelirin %49,1 ile 100 TL altı ağırlıklı olarak sanatsal faaliyetlere harcanmaktadır. Kitap okuma oranlarının % 88,4 olduğu görülmüştür. Kitap okuma sıklığının % 32,3 ile her gün, % 29,9 ile haftada 1, % 18,1 ile ayda 1, % 13,5 ile yılda 1 kez olduğu görülmüştür. Katılımcıların % 4,9 ile Konservatuvar okuduğu, % 12,1 ile Sanat ve Tasarım Fakültesi öğrencisi olduğu ve % 83,1 ile Dicle Üniversitesi'nde herhangi bir Fakülte/Yüksekokul/MYO/Enstitü öğrencisi olduğu saptanmıştır.

Tablo 5. Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlerin Sıklık Düzeyleri

Belirtilen sanatsal ve kültürel faaliyetlere ne sıklıkla gidersiniz?	X±s.s.
Sinema	2,38±0,87
Tiyatro	2,23±1,00
Konser	2,25±0,98
Resim Sergileri	2,17±0,96
Kongre/Fuar	2,29±0,95
Toplam	2,26±0,65

Sinema $2,38\pm0,87$, Tiyatro $2,23\pm1,00$, Konser $2,25\pm0,98$, Resim Sergileri $2,17\pm0,96$, Kongre/Fuar $2,29\pm0,95$ ve toplam sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıkları $2,26\pm0,65$ düzeyindedir. Ölçekleme düzeyine göre 1 hiç 5 sıkça olarak belirlenen skalaya göre katılımcılar düşük sıklık düzeylerinde sanatsal ve kültürel aktivitelere katıldıklarını ifade etmiştir.

Tablo 6. Sanat ve Kültür Piyasaları Ölçeğinin İncelenmesi

İfadeler	X±s.s.
Geliriniz artarsa sanat ve kültürel harcamalarınız da artar.	4,37±0,94
Eğitim düzeyi arttıkça sanatsal faaliyetlere olan ilgi artar.	4,30±0,96
Tüketicilerin sanata katılımları arttıkça ilin gelişmişliği artar.	4,33±0,89
Sanat faaliyetleri arttıkça tüketicilerin harcamaları artar.	4,04±100
Ülkemizde sanatsal faaliyetlere olan ilgi yeterli düzeydedir.	2,88±1,40
Diyarbakır ilinde yeterli sanatsal faaliyet bulunmamaktadır.	3,74±1,18
Diyarbakır ilinde Tiyatro ve Sinema salonları artırılmalıdır.	4,22±0,96
Sanat kendimizi ve ülkemizi daha iyi anlamamıza yardım eder.	4,40±0,88
Sanat yoluyla estetik ve toplumsal değerlerimizin gelecek nesillere aktarılacağını bilmekten fayda sağlıyorum.	4,39±0,86
Sanat kendimizi ve ülkemizi daha iyi anlamamıza yardım eder	4,39±0,87
Devlet sanata destek olmamalı, sanat kendi haline bırakılmalıdır.	3,11±1,51
Sanat ve sanatsal duyarlılık ile ilgili vatandaşlarımız bilinçlendirilmelidir.	4,35±0,93
Türkiye'deki bir sanatçının (ressam, müzisyen, aktör, vb.) ulusal ve uluslararası başarısı, Ülkemize gurur verir.	4,44±0,91
Toplam	4,07±0,68

Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyinin 0,97 seviyesinde olduğu görülmüştür. Tek boyuttan oluşan ölçeğin açıklana varyans düzeyinin %60, KMO örneklem yeterlilik düzeyinin 0,96 olduğu görülmüştür. Belirlenen boyut puanlarının ise $4,07\pm0,68$ olduğu fark edilmiştir. Genel olarak grubun Sanat ve Kültür Piyasaları düzeylerinin yüksek sayılabilecek bir düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 7. Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Z	sd	P
Sanat ve Kültür Piyasaları algısı	0,094	371	0,16

Araştırmada, Sanat ve Kültür Piyasaları algısı düzeylerinin dağılımlarının belirlenmesi için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Test sonucunda, Sanat ve Kültür Piyasaları algısı düzeylerinin dağılımlarının normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür ($p=0,16$, $p>0,05$). Örneklem sayısının yüksek olmasının ve sapan değerlerinin olamaması nedeni ile normal yaklaşım testleri analizlerde kullanılmıştır.

Tablo 8. Demografik Özelliklere Göre Ölçek Puanlarının İncelenmesi

Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılım Sıklığı		Sanat ve Kültür Piyasaları Algısı	
X±s.s.	p	X±s.s.	p

Cinsiyetiniz?	Erkek	2,26±0,66	0,84	4,02±0,73	0,23
	Kadın	2,26±0,65		4,12±0,64	
Babanızın eğitimi durumu nedir?	Okuryazar değil	2,23±0,61	0,16	4,17±0,49	0,14
	İlköğretim	2,18±0,66		4,06±0,71	
	Lise	2,29±0,67		3,90±0,73	
	Lisans ve Lisansüstü	2,40±0,62		4,18±0,65	
Annenizin eğitim durumu nedir?	Okuryazar değil	2,22±0,66	0,03*	3,67±0,53	0,03*
	İlköğretim	2,23±0,64		4,17±0,62	
	Lise	2,23±0,62		4,67±0,53	
	Lisans ve Lisansüstü	2,67±0,61		4,49±0,43	
Ailenizin ikamet ettiği yer?	Diyarbakır (il/ilçe/Köy)	2,32±0,54	0,27	4,19±0,43	0,23
	Diyarbakır dışı	2,25±0,67		4,05±0,72	
Ailenizin ikamet ettiği yerleşim birimi?	İl	2,3±0,66	0,12	4,10±0,67	0,25
	İlçe	2,17±0,51		4,15±0,67	
	Kırsal (kasaba/köy)	2,23±0,74		3,91±0,72	
Ailenizin toplam aylık geliri kaç TL'dir?	7500 TL Altında	2,07±0,62	0,03*	4,15±0,63	0,23
	7501 10000 TL	2,28±0,65		4,09±0,64	
	10001-12500 TL	2,28±0,58		4,06±0,64	
	12501-15000 TL	2,36±0,70		4,00±0,77	
	15001 TL ve Üzeri	2,38±0,72		3,99±0,76	
Aylık geliriniz (TL)	1250 TL ve Altı	2,19±0,63	0,04*	4,08±0,67	0,08
	1251-1750 TL	2,27±0,61		3,94±0,8	
	1751-2500 TL	2,35±0,57		4,28±0,6	
	2501 TL ve Üzeri	2,38±0,72		4,07±0,66	

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Katılımcıların cinsiyetlerine, babalarının eğitimlerine, ikamet yerine göre sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığının farklı olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Yine aynı şekilde katılımcıların cinsiyetlerine, babalarının eğitimlerine, ikamet yerine, aile gelirine ve aylık gelir düzeyine göre sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığının farklı olmadığı anlaşılmıştır ($p>0,05$).

Katılımcıların anne eğitimlerine sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığının farklı olduğu, Annesi lisans ve üzeri düzeyde eğitime sahip olan katılımcıların ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığının daha yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Katılımcıların aile gelirlerine göre sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığının farklı olduğu, gelirleri 7500 TL ve altında olan katılımcıların ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığının daha düşük olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Katılımcıların anne eğitimlerine Sanat ve Kültür Piyasaları algısının farklı olduğu, Annesi lise ve üzeri düzeyde eğitime sahip olan katılımcıların Sanat ve Kültür Piyasaları algısının daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

Tablo 9. Sanatsal Etkinlik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının İncelenmesi

		Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılım Sıklığı		Sanat ve Kültür Piyasaları Algısı	
		X±s.s.	P	X±s.s.	p
Sanatsal etkinliklere katılıyor musunuz?	Evet	2,48±0,54	0,01*	4,33±0,68	0,01*
	Hayır	2,05±0,67		3,85±0,68	
Bale/Dans	İlk Tercih	2,46±0,80	0,01*	4,1±0,86	0,42

	İkinci Tercih	2,08±0,69		4,27±0,51	
	Üçüncü Tercih	2,02±0,68		4,11±0,7	
Resim	İlk Tercih	2,28±0,69	0,03*	4,08±0,7	0,67
	İkinci Tercih	2,38±0,59		4,08±0,74	
	Üçüncü Tercih	2,10±0,62		4,02±0,81	
Edebiyat	İlk Tercih	2,16±0,76	0,34	3,98±0,76	0,24
	İkinci Tercih	2,18±0,66		3,98±0,75	
	Üçüncü Tercih	2,22±0,56		4,13±0,59	
Sinema	İlk Tercih	2,25±0,66	0,08	4,23±0,61	0,12
	İkinci Tercih	2,29±0,58		4,08±0,59	
	Üçüncü Tercih	2,38±0,60		4,06±0,66	
Heykel	İlk Tercih	2,51±1,07	0,01*	3,62±1,22	0,01*
	İkinci Tercih	2,19±0,57		4,19±0,4	
	Üçüncü Tercih	2,18±0,57		4,13±0,8	
Tiyatro	İlk Tercih	2,47±0,69	0,01*	4,21±0,73	0,29
	İkinci Tercih	2,13±0,55		4,17±0,61	
	Üçüncü Tercih	2,18±0,64		4,1±0,61	
Müzik	İlk Tercih	2,27±0,64	0,25	4,17±0,64	0,10
	İkinci Tercih	2,23±0,66		4,09±0,59	
	Üçüncü Tercih	2,36±0,62		4,00±0,78	

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Sanatsal etkinliklere katılım sağlayan katılımcıların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıklarının yüksek olduğu anlaşılarak Sanat ve Kültür Piyasaları algılarının düşük olduğu görülmüştür (p=0,01). Sanatsal aktivitelerde ilk tercihi bale-dans, heykel ve tiyatro olan katılımcıların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür (p<0,05). Ayrıca, sanatsal aktivitelerde ilk tercihi heykel olan katılımcıların Sanat ve Kültür Piyasaları algısı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (p=0,01).

Tablo 10. Sanatsal Etkinlik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının İncelenmesi

		Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılım Sıklığı		Sanat ve Kültür Piyasaları Algısı	
		X±s.s.	p	X±s.s.	p
Aylık gelirinizin ne kadarını sanatsal faaliyetlere harcıyorsunuz? (TL)	0-100	2,03±0,66		4,21±0,67	
	101-250	2,35±0,52		4,14±0,53	
	251-500	2,56±0,57	0,01*	4,17±0,65	0,04*
	501-750	2,62±0,51		4,17±0,77	
	750±	2,6±0,66		3,96±1,08	
Kitap okuyor musunuz?	Evet	2,48±0,65	0,01*	4,11±0,64	0,01*
	Hayır	2,00±0,68		4,52±0,90	
Kitap okuma sıklığı	Hiç	2,08±0,82		3,79±0,75	
	Yılda 1	2,07±0,63		4,04±0,82	
	Ayda 1	2,25±0,64	0,04*	4,11±0,67	0,03*
	Haftada 1	2,29±0,61		4,09±0,6	
	Hergün	2,36±0,66		4,10±0,69	
Bölüm	Konservatuarı - Sanat ve Tasarım Fakültesi	2,53±0,61	0,01*	4,05±0,80	0,58
	Diğer Fakülteler	2,21±0,66		4,08±0,64	

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Aylık gelirden 100 TL ve altını sanatsal faaliyetlere ayıran katılımcıların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıklarının düşük olduğu görülmüştür (p=0,01). Yine aynı

şekilde, aylık gelirden 750 TL ve üzerinde sanatsal faaliyetlere ayıran katılımcıların Sanat ve Kültür Piyasaları algılarının düşük olduğu görülmüştür ($p=0,04$).

Çalışmada, kitap okuyan katılımcıların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıklarının ve Sanat ve Kültür Piyasaları algılarının düşük olduğu görülmüştür ($p=0,01$). Kitap okuma sıklığı ayda 1 ve üzerinde olan katılımcıların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür ($p=0,04$). Hiç kitap okumayan grubun ise Sanat ve Kültür Piyasaları algılarının düşük olduğu tespit edilmiştir ($p=0,03$).

Çalışmada, Devlet Konservatuvarı ve Sanat-Tasarım Fakültesi'nde okuyan katılımcıların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür ($p=0,01$). Sanat ve Kültür Piyasaları algılarının ise okunan fakülteye göre farklılık göstermediği saptanmıştır ($p=0,20$).

Tablo 11. Sanat ve Kültür Piyasaları Algısı ile Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılım Sıklığı Arasındaki İlişki

		Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılım Sıklığı
Sanat ve Kültür Piyasaları Algısı	R	-0,39*
	P	0,01
	N	371

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Sanat ve kültür piyasaları algısı ile sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı arasında negatif düzeyde ve orta düzeyde güçte bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0,39$, $p=0,01$). Sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı yüksek olan katılımcıların Sanat ve Kültür Piyasaları algısı düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Gelirin sanat ve kültürel harcamaları üzerindeki etkisi, Diyarbakır ilinde ve Türkiye'deki yeterli sanatsal faaliyetlerinin yeterli olduğunu düşünen katılımcıların sanatsal etkinliklere daha az sayıda katılım gösterdiği ifade edilebilmektedir.

Sonuç

Sanatın ekonomik değer elde etmesiyle sanatsal faaliyetler önem kazanmıştır. Sanat ve kültür piyasaları, insanların eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte hızlanmıştır. Kültür, milletin toplumsal değer yargılarını içselleştiren ve bir arada yaşama anlayışını doğuran işlevsel bir yaşam tarzıdır. Sanat ise evrensel değerler taşıyan, estetik kaygısı güden özgün ve hayal gücüyle beslenen eser olarak ifade edilmektedir. Fransız devrimiyle birlikte sanatçılar kendi çağının akımlarıyla eserler üretmeye başlamıştır. Sanayi devrimiyle birlikte endüstrileşme kavramı çıkmış sanatın ekonomik değer oluşumuyla ilgili yapı önem kazanmıştır.

Sanat ve kültür, toplumun değerler bütününe eserlere, davranışlara, duygulara, düşüncelere ve sonraki nesle aktarma biçimidir. Kültür ekonomisi kısaca, bir toplumu değer kılan tüm kültürel etkinliklerin ekonomide değer bulma faaliyeti olarak açıklanmaktadır. Sanat ve kültür piyasalarına ilgi son yıllarda kayda değer bir şekilde artmıştır. Özellikle tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde sanatın ön plana çıkması ve insanların sosyal alanlara gereksinim duyması, bu alanın gelişimini hızlandırmıştır.

Kültür, geçmişten günümüze değişim göstererek devam eden, bir toplumu diğer toplumlardan ayırt eden, kendine özgü sanatı, inançları, örf adetleri, davranışları ve bakış açısı ile onun kimliğini oluşturan yaşayış biçimidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Kültür ekonomisi, kamu ya da özel sektör tarafından yaratıcı sanatlara, kültürel mirasa ve endüstrilere yönelik gerçekleştirilmiş olan tüm ekonomik faaliyetler olarak ifade edilmektedir (İZKA, 2013: 24).

Tüm bunlardan dolayı yapılan bu çalışmada, Diyarbakır ilindeki Dicle Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin sanat ve kültür piyasalarında sanatsal ve kültürel faaliyetlere olan eğilimleri araştırılmıştır. Araştırmanın evreni Dicle Üniversitesi'nde okuyan tüm öğrenciler olarak ele alınmıştır. Çalışmada, basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak, %5 kabul edilebilir hata payı ve %90 güven seviyesi ile en az n=368 bireyin evrenin temsil gücünü sağlayabileceği hesaplanmıştır. Elde edilen örneklem sayısı 371 olarak gerçekleşmiştir. Verilerin analizi konusunda; tanımlayıcı istatistikler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma değerleri ile sunulmuştur. Ölçeğin değerlendirilmesinde Cronbach Alpha analizi ve Faktör analizi uygulanmıştır. Verilerin normallik testlerinde yapılan K-S testine göre dağılımın normal dağılıma uygun olduğu, veri sayısının n=371 olması ve sapan değerlerin olmaması nedeni ile analizler normallik varsayımını içeren testler üzerinden yapılmıştır. Çalışma gruplarına göre ölçek puanlarının demografik ve sanatsal konulardaki özelliklere göre incelenmesi için t testi ve varyans analizi testi uygulanmıştır. Varyans analizi testi sonucunda farklı olan ölçümlerin değerlendirilmesi için Sidak Post Hoc testi yapılmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ise Pearson korelasyon testi yapılmıştır. Çalışmada 0,05'den küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Analizler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 25.00 paket programı ile yapılmıştır.

Sanat ve Kültür Piyasaları algısı ile sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı arasında negatif düzeyde ve orta düzeyde güçte bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=-0,39$, $p=0,01$). Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyinin 0,97 seviyesinde olduğu belirlenmiştir. Tek boyuttan oluşan ölçeğin açıklanan varyans düzeyinin %60, KMO örneklem yeterlilik düzeyinin 0,96 olduğu, belirlenen boyut puanlarının ise $4,07\pm 0,68$ olduğu görülmüştür. Genel olarak grubun Sanat ve Kültür Piyasaları düzeylerinin yüksek sayılabilecek bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım sıklığı yüksek olan katılımcıların Sanat ve Kültür Piyasaları algısı düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Eğitim düzeyinin, gelirin, kitap okuma sıklığının, sanatsal faaliyete ilgisinin sanatsal ve kültürel faaliyetlere olan eğilim üzerinde etkisi olduğu yapılan ekonometrik analiz çalışmada görülmektedir. Seçkin, Atukeren, Bakhshi, Lee ve Mateos-Garcia çalışmalarında gelirin refah ve sanatsal faaliyet üzerinde olumlu etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Hisse senedi getirileri ile sanat piyasası getirileri arasında oldukça yüksek bir korelasyon bulunmuştur. Yaptığımız çalışmaya baktığımızda gelirin sanat eserini satın almada pozitif yönde etkisi olduğu görülmektedir. Literatürde daha çok sanat eserinin yatırım amaçlı kullanıldığı ve gelire olan katkısı hakkında çalışmalara ağırlık verilmiştir. Gelirin sanat ve kültürel harcamaları üzerindeki etkisi, Diyarbakır ilinde ve Türkiye'deki yeterli sanatsal faaliyetlerinin yeterli olduğunu düşünen katılımcıların sanatsal etkinliklere daha az sayıda katılım gösterdiği ifade edilebilmektedir.

Bu çalışma, Diyarbakır ilindeki Dicle Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Sanat ve kültür piyasalarıyla ilgili çok az sayıda anket ve ekonometrik analiz çalışmaları söz konusudur. Literatürde, sanat piyasalarında daha çok görsel sanatlar analindeki piyasalar üzerinde durulmuştur. Özellikle koleksiyonculuk ve tabloların ekonomik değeri üzerinden ilgili piyasa konularıyla çalışmalara değinildiği literatür çalışmasında da görülmektedir. Buna istinaden sanatın diğer dallarıyla ilgili özellikle müzik, bale, mimari, sinema ve tiyatro gibi alanlarına dayalı çalışmalara da yer verilmelidir. Çalışmalarda, ekonometrik ve istatistik analiz yöntemlerini kullanılmasının artırılması literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır.

Sanat ve kültür ekonomisi, sanatın ve kültürün ekonomik değerini ve sanat eserlerinin ve kültürel ürünlerin piyasadaki işleyişini inceleyen bir disiplindir. Bu alandaki akademisyenler, sanatın ve kültürün yaratıcı ekonomiye katkısını, sanat ve kültür sektörlerinin büyümesini ve sanat eserlerinin fiyatlandırılmasını araştırmaktadır. Sanat ve kültür ekonomisi, sanatın ve kültürün ekonomik değerinin araştırılmasının yanında sanat eserlerinin ve kültürel ürünlerin piyasadaki işleyişini inceleyen bir disiplin olmaktadır. Bu alandaki akademisyenler, sanatın ve kültürün yaratıcı ekonomiye katkısını, sanat ve kültür sektörlerinin büyümesini ve sanat eserlerinin fiyatlandırılmasını araştırmaktadır. Sanat ve kültür ekonomisi, sanatın ve kültürün toplumda oynadığı önemli rolü anlamak amacıyla geliştirilen bir disiplin olmaktadır. Bu disiplinin araştırmaları, sanatın ve kültürün ekonomik ve sosyal değerini daha iyi anlaşılmasına ve sanatın ve kültürün toplumda nasıl desteklenmesi gerektiğine dair daha bilinçli kararlar verilmesine yardımcı olabilmektedir.

Sanat ve kültür ekonomisi araştırmaları, sanat ve kültür politikaları ile ilgili önemli bilgiler sağlayabilmektedir. Bu bilgiler, sanatın ve kültürün toplumda nasıl değerlendirildiğini ve desteklenmesi gerektiğini belirlemek için kullanılabilir. Sanat ve kültür piyasaları, ekonomiye önemli katkılarda bulunabilir. Bu katkılar, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Doğrudan olarak sanat ve kültür sektörleri, önemli sayıda insan için istihdam imkânı sağlamaktadır. Bu sektörlerde çalışanlar arasında sanatçılar, müzisyenler, yazarlar, aktörler, teknisyenler, sanat yöneticileri ve daha fazlası yer almaktadır. Sanat ve kültür sektörleri, bilet satışları, eser satışları, sponsorluklar ve bağışlar gibi çeşitli kaynaklardan gelir elde etmektedir. Bu gelirler, sanatçıların ve sanat kurumlarının geçimini sağlamasına ve sanatın ve kültürün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Sanat ve kültür sektörleri, devletlere vergi geliri sağlamaktadır. Bu vergiler, eğitim, sağlık ve altyapı gibi kamu hizmetlerine harcanabilmektedir.

Sanat ve kültür, ülkelere yerli ve yabancı turistleri çeken önemli bir faktördür. Sanat ve kültür etkinlikleri ve mekânları, turistlerin ilgisini çekmekte ve bölgede daha fazla harcama yapmalarını sağlamaktadır. Sanat ve kültür, toplumda yaratıcılığı teşvik etmektedir. Yaratıcı insanlar, yeni fikirler ve çözümler üreterek ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Sanat ve kültür, toplumu bir araya getiren ve ortak değerler oluşturan bir güçtür. Güçlü bir sosyal sermaye, ekonomiye de katkıda bulunmaktadır. Sanat ve kültür piyasalarının ekonomiye katkısını artırmak için, sanat ve kültür sektörlerine yatırım yapılmalıdır. Bu yatırımlar, sanat ve kültür kurumlarının altyapısını geliştirmeye, sanatçıların ve sanat çalışanlarının desteklenmesine ve sanat eğitiminin yaygınlaştırılmasına kullanılabilir.

Sanat ve kültürün ekonomik değeri daha iyi anlaşılmalıdır. Bu konuda, daha fazla araştırma yapılmasının yanında sanat ve kültürün ekonomiye katkısına dair somut veriler ortaya konmalıdır. Sanat ve kültürün toplumdaki rolü daha iyi anlatılmalıdır. Sadece elit bir kesime hitap eden bir alan olmadığı, tüm topluma fayda sağlayan bir alan olduğu vurgulanmalıdır. Böylece sanat ve kültür girişimciliğinin teşvik edilmesi, vergi indirimleri ve teşviklerin uygulanması, sanat ve kültür eğitiminin müfredatlarda daha fazla yer verilmesi, dijital platformlarda daha fazla görünür olmasının sağlanması gibi daha birçok faktör sanat ve kültür alanlarındaki uluslararası iş birliklerini geliştirerek sanat ve kültür piyasalarının gelişimine katkı sunulacağı düşünülmektedir.

Makale Bilgileri

Değerlendirme İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için Dicle Üniversitesi Hukuk Müşavirliği'nin 04.04.2023 tarih ve E-14679147-663.05-474910 sayılı kararınca "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Yazar Katkıları	Bu çalışmada yazarların katkı oranı birinci yazar için %50, ikinci yazar için %50'dir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	The authors declare that ethical rules were followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Artuklu Kaime Journal has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study. For this study, "Ethics Committee Approval" was received from Dicle University Legal Consultancy with the decision numbered E-14679147-663.05-474910 dated 04.04.2023.
Similarity Scan	Done – iThenticate
Author Contributions	The contribution rate of the authors in this study is 50% for the first author and 50% for the second author.
Conflict of Interest	No conflict of interest was declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Acheson K., ve Maule, C. (2006). *Culture in International Trade*. Handbook of the Economics of Art and Culture, 1, 1141-1182.
- Ağlargoç, F., ve Öztürk, S. A. (2015). Sanat ve Pazarlamanın “Sıra Dışı” Birlikteliği. *SDÜ Arte - Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 8(15), 27-51.
- Bakhshi, H., Lee, N., ve Mateos-Garcia, A. (2014). Capital of culture? An econometric analysis of the relationship between arts and cultural clusters, wages and the creative economy in English cities. *Nesta Working Paper*, 14 (06), 1-33.
- Baumol, J. W. (2006). The Arts in The “New Economy”, *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 339-358.
- Büyükyazıcı, D. (2016). Kültür ve Sanat Ekonomisinde Piyasa Mekanizmasının Etkisizliği: Gösteri Sanatları Perspektifinden Türkiye Örneği. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Casson, M. (2006). Culture and Economic Performance, *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 359-397.
- Coşkun Satırcı, T. D. (2014). Mekânsal Kümelenme Açısından Kültür Ekonomisinin Kentsel Gelişim Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi: İzmir’de Tasarım Sektörü. *Yayımlanmamış doktora tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İzmir.
- Duxbury, N., ve Campbell H. (2011). Developing and Revitalizing Rural Communities through Arts and Culture. *Small Cities Imprint*, 3(1), 111-122.
- Falay, N. (2006). Sanat ve İktisadi Yaşam Bağlantıları Üzerine Bir Deneme, *Journal of Awareness*, 1(1), 17-32.
- Goldberg-Miller, S.B.D. (2015). Creative Toronto: Harnessing the Economic Development Power of Arts & Culture. *A Journal of Entrepreneurship in the Arts*, 4(1), 25-48.
- Goodwin, C. (2006). Art and Culture in The History of Economic Thought. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 25-68.
- Hodgson, D. J., ve Seçkin, A. (2012). Dynamic Price Dependence of Canadian and International Art Markets: An Empirical Analysis. *Empir Econ*, 43, 867-890.
- Holden, J. (2009). How We Value Arts and Culture. *Asia Pacific Journal of Arts & Cultural Management*, 6(2), 447-456.
- Işık H. (2016). Kamu Ekonomisinde Yeni Yönelimler: Sanat Ekonomisi ve Temelleri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 5-22.
- İZKA (2013). *İzmir Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapı Envanteri İzmir Kültür Ekonomisi Gelişme Stratejisi Projesi*, İzmir.
- Jeannotte, S. M. (2021) When The Gigs are Gone: Valuing Arts, Culture and Media in The COVID-19 Pandemic. *Social Sciences & Humanities Open*, 3, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100097>
- Kong, L. (2012). Ambitions of a Global City: Arts, Culture and Creative Economy in ‘Post-Crisis’ Singapore. *International Journal of Cultural Policy*, 18(3), 279-294. <https://doi.org/10.1080/10286632.2011.639876>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2023). *Kültür*, <https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>,
- Le, M. (2006). Economic Reforms, Cultural Policy: Opportunities and Challenges to the Arts and Culture in Vietnam in the Age of Globalization. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 38 (1), 5-18. DOI: 10.3200/JAML.38.1.5-18
- McCain, R. (2006). Defining Cultural and Artistic Goods, *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 147-167.
- Peacock, A. (2006). The Arts and Economic Policy. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 1123-1140.
- Pedroni, P., ve Sheppard, S. (2013). Culture Shocks and Consequences: The Causal Link between The Arts and Economic Growth, *Center for Creative Community Development*,

1-40.

Seçkin, A. (2021). *Sanatın Ekonomisi*. İstanbul: Hayalperest yayınevi.

Seçkin, A., ve Atukeren, E. (2006). Art and the Economy: A First Look at the Market for Paintings in Turkey, *Economics Bulletin*, 26(3), 1-132.

Skilling, M. (2005). Trajectories of Arts and Culture Policy in New Zealand. *Australian Journal of Public Administration*, 64(4), 20–31.

Streeten, P. (2006). Culture and Economic Development, *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 339-412.

Throsby, D., (1995). Culture, Economics and Sustainability. *Journal of Cultural Economics*, 19, 199-206.

Throsby, D., ve Zednik, A. (2014). The Economic and Cultural Value of Paintings: Some Empirical Evidence. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 2, 81-99. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-444-53776-8.00004-0>

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

Örgütlerde Bilgi Paylaşımı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme

Gaye ATİLLA | <https://orcid.org/0000-0003-1421-917X> | gayeatilla@sdu.edu.tr

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Isparta, Türkiye.

Öznur PARMAKSIZ | <https://orcid.org/0000-0003-4720-8629> | d1440201038@ogr.sdu.edu.tr

Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Isparta, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/04fjtte88>

Geliş Tarihi 05.02.2024

Kabul Tarihi 22.04.2024

Yayın Tarihi 31.05.2024

Atıf Bilgisi

Atilla, G. & Parmaksız, Ö. (2024). Örgütlerde bilgi paylaşımı üzerine kavramsal bir inceleme. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 78-98. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1432140>

Öz

Bilgi, örgütler için oynadığı kritik rol nedeniyle yöneticilerin odağındaki yerini almıştır. Bilginin, paylaşılarak çoğaltılabilir ve tekrar kullanılabilir olması nedeniyle kesintisiz bir rekabet avantajı sağladığı bilinmektedir. Bilgi paylaşımı, çalışanların örgüt genelinde deneyimlerini, becerilerini ve bilgilerini paylaştıkları sosyal bir etkileşim olarak kabul edilmektedir. Paylaşılan bilgi, yaratıcılık ve öğrenmenin gelişmesi yoluyla inovasyonda, birey ve örgütün performansında artış sağlar. Ayrıca açık ve örtük bilgi paylaşımı ile çalışanların neyin nasıl yapılacağına dair yetkinliklerinin artmasıyla iş süreçlerinin verimliliğinde artışlar görülür. Bilginin paylaşarak örgütler için değerli hale gelmesi için etkin bilgi yönetimi önem taşır. Buradan hareketle, çalışanların ve yöneticilerin sahip olduğu bilginin gücünden yararlanmasına olanak tanıyacak yolları aydınlatmak ve bilgi paylaşımının örgütler için önemini vurgulamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle bilgi ve bilgi yönetimi konularına değinilmiş ardından bilgi paylaşımı kavramı tanımlanmıştır. Bilgi paylaşımını kolaylaştıran faktörler ve bilgi paylaşımını ölçmek için kullanılan ölçekler tartışılmış, bilgi paylaşımını engelleyen faktörler ile bilgi paylaşımının sonuçları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

İşletme, Bilgi, bilgi yönetimi, bilgi paylaşımı, bilgi paylaşımını kolaylaştıran ve engelleyen faktörler.

A Conceptual Study On Knowledge Sharing In Organizations

Gaye ATILLA | <https://orcid.org/0000-0003-1421-917X> | gayeatilla@sdu.edu.tr

Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Business Administration, Isparta, Türkiye.

Öznur PARMAKSIZ | <https://orcid.org/0000-0003-4720-8629> | d1440201038@ogr.sdu.edu.tr

PhD Student, Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Business Administration, Isparta, Türkiye.

ROR ID: <https://ror.org/04fjtte88>

Date of Submission 05.02.2024
Date of Acceptance 22.04.2024
Date of Publication 31.05.2024

Citation

Atilla, G. & Parmaksız, Ö. (2024). Örgütlerde bilgi paylaşımı üzerine kavramsal bir inceleme. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 78-98. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1432140>

Abstract

Knowledge has taken its place in the focus of managers due to the critical role it plays for organizations. It is known that knowledge provides an uninterrupted competitive advantage because it can be shared, reproduced and reused. Knowledge sharing is considered a social interaction in which employees share their experiences, skills and knowledge throughout the organization. Shared knowledge provides an increase in innovation and the performance of the individual and the organization through the development of creativity and learning. In addition, there is an increase in the efficiency of business processes as a result of the increase in employees' competencies on what to do and how to do it by the sharing of implicit and explicit knowledge. Effective knowledge management is important for sharing knowledge and making it valuable for organizations. Thus, this study was conducted to clarify ways that will allow of employees and managers to benefit from the power of the knowledge they have and to emphasize the importance of knowledge sharing for organizations. In this regard, in the study, firstly the issues of knowledge and knowledge management were mentioned, and then the concept of knowledge sharing was introduced. The enablers and barriers of knowledge sharing are examined thoroughly and the scales used to measure knowledge sharing are explored. Lastly, the consequences of knowledge sharing are discussed.

Keywords

Business administration, knowledge, knowledge management, knowledge sharing, knowledge sharing enablers and barriers.

Giriş

Bilişim teknolojilerinin 1900'lerin ikinci yarısından itibaren gösterdiği gelişim; tarım, sanayi ve hizmet sektörleri başta olmak üzere tüm alanları etkileyerek küresel ekonomide önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. İnsan gücü ve sermayeye dayalı üretimin yerini bilgiye dayalı üretimin alması, ar-ge yatırımlarını arttırmış ve yenilikçiliği uluslararası rekabetin vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir. Böylece bilginin önemi artmış ve en temel kaynaklardan biri haline gelmiştir (Sui ve Yang, 2005: 336). İşletmelerin hayatta kalması ve rekabet avantajı sağlayabilmesi için bilgi ve iletişimin etkin kullanılması önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada bilginin yaratılması, öğrenilmesi, kullanılması ve bilgi paylaşımı gibi süreçleri içeren bilgi yönetiminin örgüt stratejilerine uygun olarak şekillendirilmesi önem arz etmektedir (Luo ve ark., 2020).

Bir örgütün bilgiyi kullanma ve geliştirme yeteneği, bireylerin bilgiyi etkili bir şekilde yaratması, paylaşması ve süreçlere uygulamasına büyük ölçüde bağlıdır (Ipe, 2003:199). Bilginin etkin kullanımı ancak bireylerin kendi bilgilerini paylaşmaları ve başkalarının bilgilerinden yenilerini üretebilmeleri ile sağlanabilmektedir. Bilginin örgüt için değerli hale gelmesi, birey düzeyindeki ve örgüt düzeyindeki bilginin karşılıklı aktarılmasıyla mümkün olmaktadır (Liao ve ark., 2004: 25). Bu nedenle bilgi paylaşımının, bilgi yönetiminin temel taşlarından biri olduğu söylenebilir (Bock ve Kim, 2002: 1112).

Bilgi paylaşımının örgütlere sağladığı avantajların fark edilmesi, bilgi paylaşımını artıran ve engelleyen faktörlerin anlaşılmasını zorunlu hale getirmiştir. Örgütler, bilgi paylaşımını kolaylaştıran uygulamaları yaygınlaştırarak ve bilgi paylaşımına engel olan faktörleri bertaraf ederek rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, bu çalışma, örgütler için son yıllarda giderek artan değere sahip olan bilgi paylaşımının nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmaya bilgi ve bilgi yönetimi kavramları ele alınarak başlanmış takiben bilgi paylaşımı kavramı çeşitli bakış açılarından incelenmiştir. Ardından, bilgi paylaşımını kolaylaştıran faktörler ve engelleyen faktörler irdelenmiş ve bilgi paylaşımını ölçmek için kullanılan ölçeklere yer verilmiştir. Son olarak bilgi paylaşımının sonuçları tartışılmıştır.

1. Bilgi ve Bilgi Yönetimi

Modern çağın karmaşık ve hızla değişen dinamiklerinde, bilgi, örgütlerin sürdürülebilir başarısını şekillendiren temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi yönetimi, bu hayati unsuru sistematik ve stratejik bir şekilde ele alarak, bilginin yaratılması, paylaşılması ve uygulanmasında bütüncül bir yaklaşım sunar. Etkili bilgi yönetimi, sadece verimlilik ve inovasyonun artırılmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda örgütlerin adaptasyon yeteneklerini de güçlendirir (Wiig, 1997).

1.1. Bilgi

Veri, enformasyon ve bilgi üçlüsü, bilgi yönetiminin temellerini oluşturmaktadır. Veri, tek başına herhangi bir anlam taşımayan potansiyel bilgi parçaları veya bilginin ayrıntıları hakkındaki parçalar olarak adlandırılmaktadır (Bunge, 1985: 161). Verinin analiz edilerek yararlı olacak noktaya kadar geliştirilmiş hali enformasyon olarak nitelendirilmektedir. Verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi ve bir sonuca varılmasıyla veri enformasyona dönüştürülmüş olur (Kelley, 2002:34). Enformasyon, harekete geçme veya karar vermede etkili olacak girdiyi veya olası sonuçları içeren bir mesaj akışıdır. Bilgi ise bu mesaj akışı tarafından yaratılır (Nonaka ve ark., 2001: 14). Davenport ve Prusak (1998) bilgiyi, "Yeni bilgi ve tecrübelerin değerlendirilmesi ve şekillendirilmesi için bir taslak oluşturan tecrübe, değerler, bağlamsal veriler ve uzmanlıktan kaynaklanan sezgilerin değişken bir bileşimi"

olarak kavramsallaştırmıştır. Tanımlara bakıldığında bilginin çok yönlü ve dinamik yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Örgütlerde değerli bir kaynak olarak görülen bilgi literatürde farklı yaklaşımlarla ele alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan literatürde en çok kabul gören ve üzerinde durulan Polanyi (1966)'nin yaptığı sınıflandırma olmuştur (Grenier ve ark., 2007: 5). Polanyi (1966) bilgiyi açık ve örtük bilgi olarak kategorize etmiştir. Açık bilgi politikalar, prosedürler, kılavuzlar ve piyasa analiz verileri gibi herkesin erişiminin mümkün olduğu bilgidir. Açık bilgi, örgüt içinde kodlanabilir, depolanabilir ve belgelenebilir niteliktedir. Kişisel olmayan ve resmi özellik taşıyan bilgiler açık bilgidir (Ruparel ve Choubisa, 2020: 5). Becerilere, iç görümlere, yeteneklere ve deneyimlere yansıyan örtük bilgi ise soyuttur ve bu nedenle tanımlanması zordur (Takeuchi, 1997).

Açık bilgi genel olarak “ne” sorusunun cevabını verirken örtük bilgi “nasıl” sorusunun cevabını verir. Burada üzerinde durulması gereken esas husus, bu bilgilerin diğer bireyler tarafından kullanılması için nasıl aktarılacağıdır. Örtük bilgi paylaşımı yoğun kişisel iletişim, düzenli ve yakın etkileşimler ve taraflar arasındaki ortak anlayışla gerçekleşir (Shah ve Mahmood, 2016: 499). Açık bilgi halihazırda kodlanmış ve erişilebilir olduğu için oldukça düşük maliyetle ve kolayca aktarılabilir. Ancak örtük bilgi kodlanmadığı ve kişisel olduğu için aktarımının daha yavaş ve maliyetli olması beklenir (Kogut ve Zander, 1992: 386). Taklit edilemez ve benzersiz yapısı nedeniyle örtük bilginin örgütler için sağlayacağı rekabetçi avantajı yakalayabilmek adına örgütler, örtük bilginin açık bilgi haline getirilmesini ve paylaşılmasını teşvik etmelidir (Lopez- Cabarcos ve ark., 2023).

Açık ve örtük bilgi birbirine zıt kavramlar değil birbirinin tamamlayıcısı olarak görülmelidir. Her iki bilgi türü birbirini besleyerek yeni bilgilerin yaratılması sürecinde vazgeçilmez bir rol oynar. Açık bilgi ve örtük bilgi bireylerin sosyal etkileşimiyle dönüşerek örgütsel bilginin yaratılmasını mümkün kılar (Nonaka, 1994: 14). Bu nedenle örgütsel süreçlerin, çeşitli açık ve örtük bilgi kombinasyonlarının yenilikçi yaklaşımlar üretilmesine imkan tanıyacak şekilde tasarlanması önem arz etmektedir (Cohen ve Caner, 2016).

Spender (1996) açık, örtük ve bilginin birey ve topluluk düzeyindeki durumlarına dayalı olarak bilinçli bilgi, otomatik bilgi, somutlaştırılmış bilgi ve kolektif bilgi olmak üzere dört farklı bilgi türü tanımlamıştır. Bilinçli bilgi, bireyin kodlanmış ve kolaylıkla başkalarının kullanımına sunulan uzmanlığıdır. Otomatik bilgi örtüldür ve açıkça ifade edilmeyen bireysel davranış ve alışkanlıkları temsil eder. Somutlaştırılmış bilgi, iş süreçlerini tanımlayan belgeler gibi sosyal düzeyde kodlanmış ve ortaya konmuş bilgidir. Kolektif bilgi sosyal normlara gömülü olan örtük bilgidir ve topluluk faaliyetleri ile paylaşılması mümkün olmaktadır. Bu dört bilgi türünü ayrı türler olmaktan ziyade birbiriyle ilişkili ve birbirine dönüşebilen yapılar olarak nitelendirmek mümkündür.

De Jong ve Ferguson-Hessler (1996), problem çözme sürecine olan katkıları bakımından ele alarak dört tür bilgi tanımlamıştır. Durumsal bilgi mevcut durum hakkındaki var olan bilgidir; kavramsal bilgi belirli bir alanda uygulanabilir gerçekler, kavramlar ve ilkeler hakkındaki statik bilgiyi ifade eder; prosedürel bilgi, problemi oluşturan parçaların birbiriyle olan bağlantısına ilişkin bilgidir; stratejik bilgi ise problem çözme sürecinin kurgulanmasına olanak tanıyan bilgidir.

1.2. Bilgi Yönetimi

Bilginin edinilmesi, iletilmesi ve kullanılması her zaman insan ilişkilerinin önemli bir parçası olmasına rağmen, bilgi yönetiminin önemi bilgiye dayalı ekonomilerin gelişmesiyle birlikte dikkat çekmeye başlamıştır. Bilgi toplumuna doğru geçildikçe bilgi örgütler için temel kaynak ve gelişmiş ülkeler için rekabet avantajının temel itici gücü olarak nitelendirilmiştir. 20. yüzyılda üretimin esas bileşenleri sermaye, doğal kaynaklar ve

işgücüyken 21. yüzyılda bilgi en önemli kaynak halini almıştır (Drucker, 2012: 6). Dolayısıyla bu eşsiz kaynağın doğru yönetilmesi örgütsel amaçlara ulaşılması bakımından zorunluluk halini almıştır.

Bilgi yönetimi, var olan ve gelecekte ortaya çıkabilecek farklı ihtiyaçları karşılamak ve yeni fırsatlar geliştirmek amacıyla mevcut bilgi varlıklarını tespit etmek ve yenilerini keşfetmek için bilgi çeşitlerini yönetmeye yönelik sürekli bir süreç olarak kabul edilmektedir (Quintas, 1997: 390). Bir başka tanımda bilgi yönetimi, bilgi çalışanlarını motive etme, yönlendirme, destekleme ve uygun bir çalışma ortamı sağlama veya yetiştirme yoluyla bilgi çalışanlarının faaliyetlerini yönetmek olarak ifade edilmiştir (Gao ve ark., 2008). Bu tanımda bilgi, tüm örgüte yayılan bir değer olmaktan çok bilgi çalışanları tarafından kullanılan ve verimliliği artırılması gereken bir unsur olarak ele alınmıştır.

Bilginin toplanması, depolanması, kullanıma hazır hale getirilmesi ve kullanılması bilgi yönetiminin birbirinden ayrı ancak birbiriyle ilgili basamaklarını oluşturmaktadır. Süreç örgüt içi veya örgüt dışı kaynaklardan temin edilen açık ve örtük bilginin yeniden yorumlanarak bilginin yaratılmasıyla başlar. İkinci aşamada bilgiler bir depolama sistemine (veri tabanlarına) girilir ve mantıksal olarak düzenlenir. Yaratılan bilgilerin unutulmaması ve örgütsel hafızaya kazandırılması için depolanması elzemdir. Üçüncü aşamada depolanan bilgi, örgüt içerisinde mümkün olduğu kadar çok çalışanın erişimine sunulur. Bu noktada bilginin bilgiye ihtiyacı olan kişiye doğru zamanda ve kullanılabilir nitelikte ulaştırılması önemlidir. Son aşamada bilginin kullanılması bireylerin sosyal veya dijital ortamlar aracılığıyla birbirleriyle bilgi paylaşımında bulunmalarıyla tamamlanır (Martensson, 2000: 209; Alavi ve Leidner, 2001).

Çeşitli örgütsel faktörler bilgi yönetiminin başarısında rol oynamaktadır. Üst yönetim ve yönetim ekiplerinin davranışları diğer çalışanların bilgi yönetimi çabalarına katılma olasılığını etkileyeceğinden, üst yönetim ve liderlerin örgüt içindeki bilgi yönetimi çabalarını desteklemesinin önemli olduğu ileri sürülmektedir (Wong, 2005: 267). Bilginin yaratılmasını, paylaşımını ve kurumsal bilgi yapılarına katkıyı teşvik eden bir örgüt kültürü, bilgi yönetiminin başarısı için kritik öneme sahiptir. Bilginin saklanmasını paylaşmaktan daha değerli gören bir kültürde bilgi yönetiminin başarılı olma şansı düşüktür (De Long ve Fahey, 2000: 120). Örgüt yapısı ise bilgi yönetiminin başarısındaki bir diğer önemli faktördür. Resmi ve merkezîyetçi bir yapı veya çalışanlar arasındaki sınırlandırılmış ilişkiler bilgi paylaşımı başta olmak üzere bilgi yönetimi süreçlerini olumsuz etkiler (Gold ve ark., 2001:194).

Bilgi yönetiminin başarısı örgütsel faktörler yanında bilgi yönetimi uygulamalarının doğru şekillendirilmesine de bağlıdır. Örgütsel bilginin oluşturulmasını ve yayılmasını sağlayacak veya kolaylaştıracak, örgütün bilgi yönetimi stratejisini destekleyen sistematik süreçler oluşturulması bilgi yönetiminin başarısında önemlidir. Bununla beraber, gelişmiş teknolojik altyapı, bilgi akışını kolaylaştırarak bilgi yönetiminin başarısına katkı sağlayacaktır. (Skyrme ve Amidon, 1997:32). Bilgi yönetimi stratejileri hakkında yapılacak eğitim ve farkındalık çalışmalarıyla tüm çalışanlar bu stratejiler etrafında bir araya getirilmelidir. Çalışanların çeşitli ödüllerle bilgi paylaşımı gibi konularda motivasyonunun artırılması bilgi yönetiminin başarısını olumlu yönde etkileyecektir (Liebowitz, 1999).

2. Bilgi Paylaşımı

Binalar, makineler ve örgüt dışından gelen diğer maddi varlıklar gibi fiziksel sermayenin rakipler tarafından taklit edilme olasılığı yüksektir. Ancak maddi olmayan bir varlık olan bilgi, genellikle örgütün insan kaynaklarının etkili yönetimiyle örgüt içinde üretilir. Çalışanların belirli rolleri, becerileri ve bilişsel yetenekleriyle önemli ölçüde ilişkili olan ve üstlendikleri davranış ve uygulamalara sosyal ve kültürel olarak gömülü olan bilgi, farklı

rakipler arasındaki örgütsel performans farklılıklarına katkıda bulunur (Grant, 1996: 110; Lubit, 2001:165).

Bilginin örgütler için ekonomik değer yaratma ve rekabetçi avantaj sağlama yolunda önemli bir kaynak haline gelmesi etkin bilgi yönetimini zorunlu kılmıştır. Bilginin edinilmesi, kodlanması, depolanması, aktarılması, uygulanması ve paylaşılmasını içeren bilgi yönetimi faaliyetleri içinde en kritik olan bilgi paylaşımıdır (Bock ve Kim, 2002: 1112). Dolayısıyla bilgi yönetiminin en önemli amaçlarından biri değer yaratmak için bilgi paylaşımını bir sistem çerçevesinde düzenli olarak etkilemektir (Kozhakhmet ve Nazri, 2017: 160).

Bireylerin kendilerinde bulunan bilgiyi karşı tarafa ilettiği ve karşı taraftan gelen bilgiyi kendilerine kazandırdığı mübadele ile birlikte tarafların daha önce sahip olmadıkları bilgileri meydana getirdikleri süreç bilgi paylaşımı olarak tanımlanmaktadır (Van den Hooff ve De Ridder 2004: 118). Bilgi paylaşımı, bireyler arasında konusu bilgi olan gönüllü etkileşimlerden oluşur. Bir bireyin organizasyonda paylaştığı şey yalnızca bir şeyin ne olduğu değil, aynı zamanda nasıl olduğu, neden ve ne için olduğudur. Bununla birlikte deneyimler, değerler, fikirler, inançlar ve iç görüler paylaşma konu olabilmektedir (Castaneda ve ark., 2016: 372).

Bilgi paylaşımı açık ve/veya örtülü deneyimlerin paylaşılması, işyerinde yenilikçiliği destekleyecek bilgiye ulaşımı kolaylaştıran becerilerin ve gömülü fikirlerin mübadelesi gibi faaliyetleri kapsayan bir davranıştır (Kumar ve Che Rose, 2012: 144). Bilgi paylaşımı temel olarak bir bilginin kaynaktan alıcıya aktarılmasını ifade eder. Bilginin başarılı bir şekilde aktarılması, bilginin açık veya gömülü olmasına ve anlaşılabilirliğine, gönderen ve alıcı arasındaki kültürel, fiziksel ve hiyerarşik mesafeye bağlıdır. Bununla beraber, alıcının öğrenmeye istekli olup olmaması ve paylaşılan bilgiye verdiği önem bilgi paylaşımının başarısını etkilemektedir (Cummins ve Teng, 2003).

Bireysel bilgi bireyin zihninde derin bir şekilde gizlenmiş durumdadır. Bireysel bilgi etkili bir şekilde örgütsel bilgiye dönüştürülemezse, örgüt sürekli rekabet avantajı sağlayan kaynaklara ulaşamayacaktır. Bilginin etkili paylaşımı, işletme içinde iletişimin kalitesinin artırılmasını ve bilginin çoğalmasını teşvik edebilir. Çalışan, kendi bilgilerini paylaşarak, iyi bildiği bilgilerini pekiştirirken bazı yol gösterici bilgileri de toplayabilir. Dolayısıyla bilgi paylaşımı, bilgi alıcılarına fayda sağlarken bilgi sağlayıcıların kazanımlarını azaltmaz (Sui ve Yang, 2005: 337).

Gerekçeli Eylem Kuramı'na göre, bireyin bir davranışı göstermesi gerçekleştirme niyeti ve bu davranışa yönelik tutumu ile belirlenebilmektedir. Bireyler belirli bir davranış türüne karşı tutumları değiştiğinde farklı davranabilirler. Spesifik olarak, bireyler eğer bu davranışa karşı olumlu bir tutuma sahiplerse, o davranışı gerçekleştirme olasılıkları genellikle daha yüksektir ve bunun tersi de geçerlidir (Ajzen ve Fishbein, 1975). Bu teoriye dayanarak bilgi paylaşımı bağlamında bireylerin, bilgi paylaşımına yönelik olumlu tutuma sahip olmaları ve planlı olarak bilgi paylaşma niyetinde olmaları durumunda daha fazla bilgi paylaşımı davranışı göstermeleri beklenir (Bock ve Kim, 2002: 1119; Sai Ho Kwok ve Gao, 2005:45).

Bilgi paylaşımı çoğu insan için doğal bir davranış değildir, aksine birçok insan kendi bilgisini gizleme, şüpheyle yaklaşma ve hatta başkalarının sahip olduğu bilgiye direnme potansiyeline sahiptir (Sui ve Yang, 2005: 338). Bu nedenle, bireyler bilgilerini doğrudan ve koşulsuzca paylaşmayabilir. Hatta bilgi paylaşımının zorunlu olduğu ortamda bireyler, çeşitli çaba ve risklerden kaçınmak için o konuda bilgisi yokmuş gibi davranabilirler. Bu noktada, bireyler açıkça motive edilmedikçe bilgi paylaşımının gerçekleşmesi beklenmez (Lam ve ark., 2023).

Çalışanlar bilgilerini çeşitli yollarla paylaşabilirler. Çalışanlar bilgilerini örgütün veri depolarına aktararak yazılı katkıyla, bilgilerini örgüt için kullanılabilir hale getirebilir.

Bununla birlikte, çalışanlar örgüt içinde yapılandırılmış toplantılar ya da mesai saatleri içinde veya dışında resmi olmayan görüşmelerle bilgi paylaşımında bulunabilirler. Ayrıca, benzer görevleri olan çalışanların oluşturdukları uygulama toplulukları ast üst ilişkisi olmadan gönüllü olarak etkileşimde bulunulabilecek sürekli öğrenme ve gelişme fırsatı sunan bir diğer bilgi paylaşma aracıdır (Bartol ve Srivastava, 2002: 65).

Örgütlerde çalışanların bilgilerini paylaşmaları için dört ana mekanizma olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki bilginin örgütsel veri tabanına katkısı ile gerçekleşen yazılı katkılardır. Ekipler veya çalışma birimleri içinde veya arasında resmi etkileşimlerde bilgi paylaşımının yapılabildiği örgütsel iletişim, çalışanların bilgilerini paylaşabilecekleri bir diğer mekanizma olarak görülmektedir. Ayrıca resmi olmayan etkileşimlerle bilgi paylaşımını ifade eden kişisel etkileşimler ve enformel grupların oluşturduğu uygulama toplulukları içindeki ilişkiler yoluyla bilgi paylaşımı mümkün olabilmektedir (Yi, 2009: 69).

2.1. Bilgi Paylaşımını Kolaylaştıran Faktörler

Örgütlerde, bilginin paylaşarak değer yaratan bir noktaya getirilebilmesi için bireysel ve örgütsel düzeyde bilgi paylaşımını kolaylaştıracak ve teşvik edecek tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Bilgi paylaşımı temel olarak gönüllülük esasına dayanır (Hon ve ark., 2022: 77). Çalışanların, diğer çalışanların işlerini kolaylaştırmaktan veya sorunlarını çözmelerine yardımcı olmaktan haz duymaları bilgi paylaşımı konusunda gönüllü olmalarını sağlayacaktır (Davenport ve Prusak, 1998). Bireyin bir işi başarabileceğine olan inancını temsil eden öz yeterlik, çalışanların bilgi paylaşımı yoluyla örgütsel performansı olumlu etkileyeceğine dair kanaatini destekler. Bilgilerinin örgütsel performans için önemli olduğuna inanan çalışanların bilgilerini paylaşma eğiliminde olması beklenir (Bock ve Kim, 2002: 1115).

Bilgi paylaşımı, bireyler arasında bilgi değiş tokuşunu içeren bir etkileşimi içermektedir. Sosyal Mübadele Teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, karşılıklılık ilkesi gereği bilgi paylaşımı sonucunda elde edilen pozitif dışsallıkların fark edilmesi çalışanların bilgi paylaşımı konusunda daha istekli olmalarını sağlayacaktır (Ryu ve ark., 2003: 113). Çalışanların bilgilerini başkalarıyla paylaşmaları, kendilerinin örgüt içinde daha itibarlı görüneceğine ve bunun sonucunda organizasyon içindeki sosyal statülerinin yükseleceğine dair algıları, bilgi paylaşımını kolaylaştırıcı bir etken olarak görülmektedir (Wasko ve Faraj, 2005: 52).

Örgüte bağlı çalışanlar, örgütsel normları ve inanç sistemini benimseyen, örgüt için çaba gösterme konusunda güçlü bir istek gösteren ve aidiyet duygusunu koruyarak örgütte kalmayı arzulayan bireylerdir (Porter ve ark., 1974). Örgütsel bağlılığı yüksek çalışanlar yaptıkları işe katkı sağlamaya daha istekli olurlar. Bilgi paylaşmanın takdir edildiği ve bilgilerinin gerçekten kullanılacağı bir ortamda paylaştıklarını hisseden çalışanların bilgi paylaşımı konusunda diğer çalışanlar ile daha fazla etkileşimde bulunmaları olasıdır (Demirel ve Göç, 2013). Örgütsel bağlılık, çalışanın yarattığı veya edindiği bilgi üzerinde örgütün haklara sahip olduğu inancını doğurarak bilgi paylaşımını tetikleyebilir. Çalışmalar örgütsel bağlılığın çalışanları bilgilerini diğer çalışanlarla paylaşma konusunda daha istekli hale getirdiğini göstermiştir (Bock ve Kim, 2002; Van den Hooff ve De Ridder, 2004; Luo ve ark., 2020).

Bilgi paylaşımı, bilgi veren taraf için değerli bilgiyi açığa çıkararak diğerine karşı rekabet avantajını kaybetme riskini içeren bir faaliyet olarak görülmektedir. Bununla beraber bilgiyi alan taraf da kasten yanlış aktarılmış olabilecek bilginin kalitesinden emin olamayacağından benzer şekilde risk almaktadır (Sankowska, 2012: 88). Bu risk ortamında güvene dayalı güçlü ilişkilerin çalışanlar arasında iyi niyeti artırdığı, bunun da karşılıklı ilişkilerde önemli rol oynadığı bilinmektedir (Abrams ve ark., 2003). Güven bilgi paylaşımını teşvik etmenin yanında bilgi alışverişi için katlanılan risklerin en aza indirilmesini sağlamaktadır. Güvenilir

bir kaynaktan alınan bilgi doğrulama gerektirmediğinden alıcının bilgiyi doğrudan kullanmasına olanak tanımaktadır. Güven ortamında yine bilgi verenin bilginin kötüye kullanılmayacağına dair duyduğu güven sayesinde bilgisini tüm incelikleriyle paylaşması muhtemeldir (Levin ve Cross, 2004: 1478).

Bir ödül sistemi, çalışanları ortak kurumsal hedeflere ulaşma çabalarına yoğunlaştırmaya motive edebilir. Ödüller, ikramiye gibi dışsal teşviklerden övgü ve takdir görme gibi içsel ödüllere kadar farklı şekillerde sunulabilir (Lawler, 1991). Bireylerin zamanının, enerjisinin ve bilgisinin kısıtlı olduğu göz önüne alındığında, bilgi paylaşımı için bir ödül mekanizmasının varlığı bilgiye katkı açısından önemlidir (Davenport ve Prusak, 1998). Örgütte bilgi paylaşımı davranışlarını teşvik etmek için genel periyodik ödüllerden ziyade her bilgi paylaşımı eyleminin ödüllendirilmesi daha etkili görülmektedir (Yang ve Wu, 2008: 1128). Çalışanların bilgilerini paylaşmalarını teşvik etmek için ödül sisteminin paylaşılması beklenen bilginin türüne ve ödül beklentisine uygun şekilde tasarlanması önemlidir. Ancak dışsal ve içsel ödüllerden hangisinin daha etkili olduğu tartışmalıdır. Önceki çalışmaların çoğu dışsal ödüllerin önemini vurgulamış olsa da (Bartol ve Srivastava, 2002 - Kankanhalli ve ark., 2005) bazı araştırmacılar içsel ödüllerin bilgi paylaşımında daha kritik olacağını öne sürmüştür (Thomas Hunt ve ark., 2003 - Lin, 2007).

Liderlik, örgütlerde bilgi paylaşımı sürecini yönetmede önemli bir rol oynar. Bunun nedeni, liderlerin öğrenme kültürünü ve bilgi birikimini teşvik etmek ve bunlardan en iyi şekilde yararlanmak için stratejiler geliştirmekten sorumlu olmalarıdır (Bradshaw ve ark., 2015). Bilgi paylaşımına yönelik bilgi yönetimi uygulamalarının örgütteki liderler tarafından aktif olarak kullanılması gerekmektedir. Bilgi paylaşımı kültürü bir örgütün en tepeden başlayarak tüm seviyelerine nüfuz ederse başarılı olur ve etkili bir bilgi yönetiminden bahsedilebilir. Liderlerin bilgi paylaşımının önemini vurgulaması ve takipçilerini bu doğrultuda kararlı bir şekilde yönlendirmesi bilgi paylaşımının örgüt için vazgeçilmez bir değer olduğu fikrini yaygınlaştırır (De Tienne ve ark., 2004: 34). En güçlü liderlik tiplerinden biri olarak nitelendirilen dönüşümcü liderliğin bireylere en yüksek başarı ve sonuçlara ulaşmaları için ilham veren, çalışanları beklentilerin ötesinde hedeflere ulaşmaya teşvik eden uygulamaları nedeniyle örgütte bilgi paylaşımını artırdığına ilişkin çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır (Mohammadi ve Boroumand, 2016; Le ve Lei, 2017; Son ve ark., 2020; Kim ve Park, 2020).

Çalışanların örgütsel işleyişi anlamalarına yardımcı olan ve böylece onlara örgütteki davranış normlarını sağlayan, paylaşılan değerler ve inançlar modeli örgüt kültürü olarak adlandırılmaktadır (Deshpande ve Webster, 1989: 4). Örgütün deneyimlerinden ve geçmişinden kaynaklanan örgüt kültürü her örgütün kendine özgüdür ve zamanla örgüt kimliğini şekillendirerek gelişir. Girişimcilğe ve yaratıcılığa odaklanan yenilikçi örgüt kültürünün sosyal etkileşimi destekleme ve bilgi paylaşımını teşvik etme olasılığı yüksektir (Cavaliere ve Lombardi, 2015: 147). Örgütte bürokratik kültürün hakim olması durumunda çalışanlar sıkı kurallara tabi olduklarından risk ve sorumluluk alma konusunda isteksiz olurlar. Bu durum bilgi paylaşımının önündeki bir engel olarak görülmektedir (Suppiah ve Sandhu, 2011: 471).

Bilgi paylaşımının ve bilgi alışverişinin gerçekleşmesi için öncelikle bazı koşulların sağlanması gerekir. Bir çalışan başkalarına yeni fikirler sağlamak veya başkalarından tavsiye istemek konusunda yeterli motivasyona sahip olsa bile, bilgi paylaşımı ancak çalışanın bu tür alışverişleri destekleyecek uygun bilgi yönetimi araçlarının mevcut olduğunu algılaması durumunda gerçekleşebilir. Bilgi yönetimi araçlarının güncel teknolojiye uygun şekilde hazır bulundurulması yanında bunların hangi amaçla ve nasıl kullanılacağı hakkında çalışanların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber sistemlerin arayüzlerinin kullanıcı dostu olması ve yeterli iletişim bağlantısına erişimin kesintisiz sağlanabilmesi bilgi paylaşımını kolaylaştırıcı etkiye sahiptir (Cabrera ve ark., 2006: 253). Örgütün yeterli teknolojik altyapıya

sahip olması birlikte çalışmayı kolaylaştırarak bilgi paylaşımı için uygun ortamı sağlar (Yeşil ve Hurlak, 2013: 42).

Sosyal Bilişsel Teori'ye göre bireyler, motivasyonları ve eylemleri için öz değerlendirmede bulunur ve çevreyle sürekli etkileşim halindedirler. Teoride, bireylerin bir işi başaracağına dair inançlarını temsil eden öz yeterlik, performansı etkileyen bir unsur olarak dikkate alınmıştır (Bandura, 1999). Öz yeterlik, bir kişinin sahip olduğu becerilerin ne olduğundan ziyade bireyin çeşitli koşullar altında başarıya ulaşma kapasitesine ilişkin sahip olduğu inançlarla ilişkilidir. Bilgi paylaşımına ilişkin araştırmalarda, kendi bilgi yaratma yeteneklerine yüksek güven duyan katılımcıların, genellikle yüksek kaliteli bilgiye sahip olduğu ve daha az güvene sahip olanlara (Bock ve Kim, 2002 - Chen ve Hung, 2010) göre bilgi paylaşımı faaliyetlerine katkıda bulunmaya daha istekli oldukları (Chen ve diğerleri, 2012; Kim ve ark., 2020) ortaya koyulmuştur.

2.2. Bilgi Paylaşımının Ölçümü

Bilgi yönetiminin en önemli çıktılarından biri olarak görülen bilgi paylaşımı, sosyal beğenirlik etkisi nedeniyle ölçülmesi güç bir kavramdır. Literatürde bilgi paylaşımını tek boyutlu veya iki boyutlu olarak ele alarak ölçmek üzere geliştirilmiş ölçekler bulunmaktadır. Açık ve örtük bilgi paylaşımını ölçmek üzere, Lee (2001) iki boyut ve 7 sorudan oluşan, Lu ve ark. (2006) iki boyut ve 8 sorudan oluşan ölçekler geliştirmişlerdir. Carmeli ve ark. (2013) bu iki ölçekten esinlenerek örgüt içi ve örgüt dışı bilgi paylaşımını ölçmek üzere 2 boyutlu ve 8 maddeden oluşan bir ölçek geliştirmiştir. Castaneda (2010), tecrübe, fikir, doküman ve uzmanlık bilgisi paylaşımına yönelik 4 madde ve tek boyuttan oluşan bir ölçek geliştirmiştir. Bilgi paylaşımını bilgi alma ve bilgi verme boyutlarıyla ele alan Van den Hooff ve De Ridder (2004) iki boyutlu ve 10 maddeden oluşan bir ölçek ile davranışı ölçmeye çalışmıştır. Chennamaneni ve ark. (2012), Planlı Davranış Teorisi çerçevesinde psikolojik, örgütsel ve teknolojik öncülleri göz önünde bulundurarak tek boyutlu ve 7 maddeden oluşan bir "Bilgi Paylaşımı Ölçeği" geliştirmiştir. Bilgi paylaşımı davranışının ölçülmesine yönelik geliştirilen ölçekler içinde davranışı açıklama gücü en yüksek olan Chennamaneni ve ark. (2012) tarafından geliştirilen ölçektir.

2.3. Bilgi Paylaşımını Engelleyen Faktörler

Çalışanlar çeşitli sebeplerle bilgilerini paylaşma konusunda istekli olmayabilir. Bilgi yönetimi konusunda örgütsel ve teknolojik faktörlerin önemli bir rolü bulunmasına rağmen, bilgi paylaşımının gerçekleşmesinin önündeki engellerin çoğunun bireysel faktörlerle ilgili olduğu ifade edilmektedir (Riege, 2005: 22 - Razmerita ve ark., 2016: 4). Bununla birlikte, bireysel ve sosyal engelleri içeren bazı kültürel sınırlamaların bilgi paylaşımını engellediği bilinmektedir (Bureš, 2003: 57).

Bilginin aktarılması, dokümantasyon, iletişim vb. için zaman harcanması nedeniyle ek iş olarak görülebilir. Bilgi paylaşımının ancak herkesin bilgisini özveriyle sunması durumunda faydalı olabileceği anlayışı teorik olarak cazip gelebilir ancak bazı çalışanlar, bu faydalara inanmadıkları veya deneyimlemedikleri için, bilgilerinin aktarılmasından karşılıklı fayda beklemezler. Dolayısıyla bilgi paylaşımına zaman ayırmak istememeleri ve bilgi paylaşımının olumlu etkilerinin farkında olmamaları nedeniyle bazı çalışanlar bilgi paylaşımına istekli olmayabilmektedir (Disterer, 2001: 2).

Güven, bilginin hem alınması hem de aktarılması esnasında önemli rol oynayan bir faktördür. Bir kişi aldığı bilginin doğruluğuna güvenmiyorsa, onu tam olarak kullanması olası değildir. Bunun yanında, eğer çalışan bilgiyi aktardığı kişinin bilgiyi doğru şekilde kullanacağına veya örgütün sırlarını saklayacağına güvenmiyorsa, paylaşmaya direnebilmektedir (Barson ve ark., 2000: 5). Benzer şekilde örgütler arası bilgi paylaşımında,

paylaşılan bilginin paylaşılan tarafı dezavantajlı konuma düşürmeyeceğine dair güven olmadığı takdirde bilgi paylaşımının gerçekleşmesi beklenemez. Güvenin, işbirliği ve bilgi paylaşımı için gerekli koşulları sağladığı ve bu nedenle bilgi yönetimi sistemlerinin kullanımı için vazgeçilmez olduğu savunulmaktadır (Yih-Tong Sun ve Scott, 2005: 81).

Bir örgütteki birimler veya farklı gruplar, başkaları için anlaşılmasız olan diller veya jargonlar kullanabilir. Bu dil farklılıkları bilginin yanlış anlaşılmasına veya yanlış yorumlanmasına neden olur ve bilginin başarılı bir şekilde aktarılmasını ve anlaşılmasını engeller. Aynı dil veya terimlerin kullanılmaması bireylerin örtülü bilgileri, zihinsel modelleri, görüşleri ve inançları paylaşmalarını zorlaştırmaktadır (Nelson ve Coopridge, 1996: 411).

Çalışanlar çeşitli korkular nedeniyle bilgi paylaşımından kaçınabilirler. Paylaştıklarının tamamen doğru olmayabileceğinden korkan çalışanların iş arkadaşlarını yanlış bilgilendirmeye ilişkin duyduğu kaygı onları bilgi paylaşmaktan alıkoyabilir. Yeni çalışanlar bilgi paylaşma yetkinliğine ulaştıklarına inanana kadar bilgilerini paylaşmamayı tercih edebilir. Her iki durumda da eleştirilme korkusu bilgi paylaşımını engelleyen temel unsur olarak değerlendirilebilir (Ardichvili ve ark., 2003: 12). Çalışanlar sahip oldukları bilginin kendilerini örgüt için vazgeçilmez yaptığını inanabilir. Bu bilginin paylaşılması halinde örgüt için ifade ettikleri değeri kaybetme ve kendilerine ihtiyaç duyulmama korkusuyla bilgilerini paylaşmayabilirler (Riege, 2005: 24).

Bilgi paylaşımını teşvik etmek amacıyla bilgi paylaşımının bireysel maliyetlerini azaltarak çeşitli ödül mekanizmaları uygulamaya koyulabilir. Ancak bu mekanizmaların çalışanlar tarafından adil veya etkin olmadığı algılandığında negatif etki göstermesi mümkündür (Bock ve ark., 2005: 88 - Yih-Tong Sun ve Scott, 2005: 87). Çalışanların, bilgi paylaşımı için sağlanan ödüllerini, yeterliliği ancak kendileri için de anlamlı olursa yeterli olarak nitelendirdiği ifade edilmektedir (Wolfe ve Loraas, 2008: 70).

Merkezileşmeyi, kuralları ve düzenlemeleri ile kontrol sistemlerini vurgulayan örgüt yapısı, bilginin yaratılması ve paylaşılmasının önünde engel teşkil edebilir (Kim ve Lee, 2006: 380). Bürokratik karar alma mekanizmaları çalışanları insiyatif almaktan uzaklaştırarak bilgi paylaşımı kararlarını zorlaştırabilir. Hiyerarşik katmanlar arasındaki mesafenin fazla olması hem karar almayı hem de aşağıdan karar vericilere bilgi akışını yavaşlatabilir (Teecce, 2000: 42). Açık ve esnek bir örgüt yapısı bilgi paylaşımını olumlu yönde desteklerken hiyerarşide aşağı ve yukarı yönlü açık ve içten mübadeleyi engelleyen normlar bilgi paylaşımına ket vuracaktır (De Long ve Fahey, 2000: 120).

Temel değerler genellikle bireylerin gerçekten önemli gördükleri, örgütte hayatta kalma ve başarılı olmanın anahtarı olduğunu düşündükleri şeyleri kapsar. Bu temel değerlere aykırı bir örgüt kültürü bilgi paylaşımını engelleyebilir (McDermott ve O'Dell, 2001: 82). Bireyselliği, iddialılığı ve rekabeti teşvik eden bir örgüt kültürü, işbirliğini, ekip çalışmasını ve sosyal ağ oluşturmayı engelleyebilir ve bunun sonucunda bilgi paylaşımının olumsuz yönde etkilenmesi muhtemeldir. Ayrıca, yeterli düzeyde değerlendirmeyi, geri bildirim, iletişimi ve geçmiş hataların hoş görülmesini desteklemeyen bir örgüt kültürü, bilgi paylaşımını azaltacak ve bireysel ve örgütsel öğrenmenin önüne geçecektir (Khalil ve Shea, 2012).

Bireysel ve örgütsel faktörlerin yanında bazı teknolojik faktörlerin de bilgi paylaşımını engellemesi söz konusu olabilir. Bilgi yönetimi sistemlerini destekleyen teknolojik uygulamaların işin ve çalışanların özelliklerini göz önünde bulundurmadan tasarlanması bilgi paylaşımını zorlaştırabilir. İş süreçlerinde kullanılan teknolojik donanım ve yazılımların kullanımı konusunda çalışanların yeterli bilgiye sahip olmaması ve örgütün bu açığı kapatmaya yönelik tedbirler almaması bilgi paylaşımını engelleyebilir (Riege, 2005: 29). Kullanıcı dostu olmayan, güncel teknolojik gelişmelere ayak uyduramamış ve yenilikçiliğe

imkan tanımayan sistemler çalışanları bilgi paylaşmaktan alıkoyabilir (Damodaran ve Olphert, 2000: 411).

2.4. Bilgi Paylaşımının Sonuçları

Örgütlerin rekabetçilik düzeyinin bilgi yönetimi uygulamalarıyla önemli oranda ilgili olduğu söylenebilir (Riege, 2005). Bilgi paylaşımı, örgüt üyelerinin bilgi edinmeye, yeniliğe ve nihayetinde rekabet gücünü artırmaya kararlı oldukları çok önemli bir mekanizmadır (Marouf ve Khalil, 2015). Örgütler, bilgi paylaşımının yarattığı olumlu etkilerden faydalanabilmek için birlikte çalışma ve iş birliği kültürünü yaygınlaştırmaya gereksinim duymaktadır (Peng, 2013: 400).

Çalışanların bireysel bilgi ve yetenekleri örgüt için önemli bir kaynak olmasına rağmen bilgilerin diğer çalışanlarla paylaşılması durumunda örgüt için daha değerli hale geldiği söylenebilir. İnovasyon perspektifinden bakıldığında bilgi, örgütlere inovasyon için hammadde sağlar. Bilgi paylaşımı, yeni ürün, hizmet ve süreçlerin yaratılmasına yardımcı olan, farklı fikirleri, içgörülerini ve bilgileri birleştirme potansiyelini ortaya çıkarmaya yardımcı olur (Kogut ve Zanger, 1992). Bir örgütün inovasyon kapasitesi, yeni bir ürün ya da hizmetin geliştirilmesi veya mevcut olanların dinamik pazar koşullarına uyacak şekilde güncellenmesi bakımından önemlidir. Sürekli değişen ihtiyaçlara yönelik taleplerin karşılanabilmesi örgütler için rekabet avantajının sürdürülmesine imkan tanır (Chatterjee ve ark., 2022: 712).

Bilginin çalışanlar arasında ve ekipler arasında paylaşılması, çalışanların bilgiye dayalı kaynaklardan faydalanması ve bunları kendi gelişimi için kullanmasına olanak tanır (Davenport ve Prusak, 1998). Bireyler, bilgilerini paylaşarak herhangi bir bireyin tek başına başarabileceğinden daha büyük sinerjik sonuçlar elde edebilirler (Cohen ve Levinthal, 1990: 133). Ekip çalışmasında örgüt üyeleri arasındaki bilgi alışverişi, bireysel yeterliliklerin ilerlemesini kolaylaştırması yanında kolektif olarak yeni bilgi yaratılmasını sağlar (Sveiby, 2001). Bilgi paylaşımıyla sağlanan kolektif bilgi birikiminin ve uzman görüşünün kullanılmasının, görevin yerine getirilmesinde (Masa'deh ve ark., 2016), problem çözmede ve karar vermede (Kang ve ark., 2008) verimliliği arttırdığı ve bunun da çalışan performansının artmasına yol açtığı ifade edilmektedir. Başarılı bir örgüt olmanın yolunun, çalışanların edindiği bilgileri paylaştığı ve diğerlerinin iş performansının artırılmasına yardımcı olan entelektüel kaynaklara erişmesine izin verdiği bir bilgi paylaşım ortamı yaratmaktan geçtiğini söylemek mümkündür (Swanson ve ark., 2020: 91).

Bilgi paylaşımının örgütsel performans üzerine etkileri genel olarak finansal performans (Collins ve Smith, 2006 - Tran, 2021) açısından ele alınmakla birlikte operasyonel performans üzerine etkilerini araştıran çalışmalara da rastlanmaktadır. Bilgi paylaşımının üretim maliyetlerindeki azalma, yeni planların daha hızlı uygulanması ile yeni mal ve hizmetlerin satış büyümesi yönüyle finansal performansa önemli ölçüde katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Bununla beraber, bilgi paylaşımının inovasyon yoluyla operasyonel performansı dolaylı olarak etkilediği ifade edilmektedir (Wang ve Wang, 2012 - Son ve ark., 2020 - Doğan ve Doğan, 2020).

Çalışanların örgütten ayrılması nedeniyle, örgüte aktarılmayan bilgilerin kaybolması önemli bir dezavantajdır. Çalışanların bilgi paylaşımına katılımı onların becerilerini, yeteneklerini ve etkileşim yeteneklerini geliştirmeye yardımcı olur. Bu da örgütün, örgütsel öğrenme sürecinde ilerlemesine katkıda bulunur (Kalkan, 2006: 25). Teknik ve sosyal yeterliliklerini artıran çalışanlar iş rollerini daha anlamlı bulduklarından örgütte kalma niyetleri artacaktır. Benzer şekilde, bilgi paylaşımı davranışları sergileyen çalışanların örgütsel faaliyetlerde yer almaya devam etmek istemeleri dolayısıyla işten ayrılma olasılıklarının ve niyetlerinin azalması beklenir (Reychav ve Weisberg, 2009: 189).

Bir örgütün bilgiyi dönüştürme ve kullanma yeteneği, problemlerin daha hızlı ve daha düşük maliyetle çözümlenmesi ve yeniliklere daha hızlı tepki verme gibi konularda örgüte katkı sağlar (Du Plessis, 2007: 23). Bu nedenle, bilgi paylaşımı bir örgütün öğrenme faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olup, pazar algılama ve yenilik faaliyetlerinde iyileştirmelere yol açmaktadır. Çalışanlar ve kurumsal birimler arasında öğrenme, deneyim ve bilgi alışverişi, operasyonel verimliliği artırmaya yardımcı olur (Law ve Ngai, 2008). Örgütsel öğrenme özellikle örgütlerin eğitim, dış teknolojilerin edinilmesi ve dış uzmanların işe alınması gibi açık bilgi birikimine yatırım yapması ile zaman içinde bilgi stoklarını genişletmesi veya yenilemesi durumunda ortaya çıkar (Wang ve ark. 2014: 239).

Bilgi paylaşımı, örgütün ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini en üst düzeye çıkaracak fırsatlar yaratır ve bir işletmeye rekabet avantajı sağlayan çözümler üretir (Kim ve Lee, 2012: 2069). Örgütsel bilgiyi tanımlamak, paylaşmak ve kullanmak için çeşitli bilgi yönetimi girişimlerinin uygulanmasının örgütün yenilikçiliği ve performansı açısından önemli olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla örgütler bilgi havuzlarını ve rekabet güçlerini geliştirmek için etkili bir paylaşım sürecinden yararlanabilirler (Hu ve Randel, 2014: 23).

Başarılı bilgi paylaşımının temel kaynaklarından birinin örgütlerin ihtiyaç duyduğu bilgileri diğer örgütlerden öğrenme veya edinme konusundaki yetenekleri olduğu kabul edilmektedir. Bu yetenek örgütün bilgiyi edinme veya yaratma, entegre etme ve kullanma becerisine bağlıdır. Bu noktada diğer örgütlerden bilgi edinmeye yönelik yetenekleri gelişmiş olan örgütlerin ileri ve geri bağlantılı olduğu paydaşlarla olan ilişkilerinin daha başarılı olacağı ifade edilmektedir (Lee, 2001: 327). Bunun da ötesinde, örgütler arası öğrenme fırsatlarından yararlanmak üzere asimetrik bilgiye sahip örgütlerin stratejik ittifaklar veya ortaklıklar kurduğu bilinmektedir (Hamel, 1991: 83).

3. Örgütsel Bilginin Örgütler İçin Önemi

Örgütlerin elde ettiği başarıların ve rekabet güçlerinin dayanağının ortaya koyulabilmesi için araştırmacılar, rekabet avantajının temel unsuru olarak bilgi kaynaklarına ve bilgi yaratma süreçlerine dikkat çekmişlerdir. Bilgi, örgütsel yeteneklerin gelişmesine olanak tanıyan temel faktör konumunda olması nedeniyle rakipler tarafından taklit edilmesi oldukça güçtür. Bu nedenle bir örgütün ürettiği katma değer önemli bir kısmını oluşturan bilgi, örgütün stratejik açıdan en önemli kaynağı olarak nitelendirilmektedir (Grant, 1996: 375).

Örgütsel bilgi, bir işletmenin onu rakiplerinden farklılaştıracak ve rekabet avantajı sağlayacak şekilde hareket etme kapasitesini yansıtmaktadır (Leonard-Barton, 1992). Bir işletmenin rekabet avantajını elinde tutabilmesi için öz yeteneklerine odaklanmasını önceleyen kaynak temelli yaklaşımda işletmenin sahip olduğu değerli, nadir, taklit edilemez ve ikamesi olmayan kaynakların rekabet avantajının merkezinde yer aldığı ileri sürülmektedir (Seviçin, 2006). Bu noktada örgütsel bilgi, bir işletmeyi diğerinden farklı ve üstün kılan önemli bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Spender, 1996).

Bilgi kaynakları, rekabet avantajı yaratmaya ve sürdürmeye yardımcı olan ayırt edici özelliklere sahiptir. Örgütlerde bilginin diğer fiziksel kaynaklara nazaran daha fazla değer yarattığı ifade edilebilir. Bu değer, bilginin aynı anda birden fazla yerde kullanılmasının mümkün olmasına ve kullanılarak tükenmemesine bağlıdır (Kogut ve Zander, 1992). Nitekim bir örgütün maddi kaynakları ile ürettiği mal ve hizmetler arasındaki bağlantılara, sürekli büyümeye tabi olan maddi olmayan bir kaynak olan örgütsel bilginin aracılık ettiği iddia edilmektedir (Holsapple, ve Joshi, 2001). Örgütlerin gelenekleri, kültürü, teknolojisi, operasyonları, sistemleri ve prosedürlerinin tümü bilgi ve uzmanlığa dayanmaktadır. Çalışanlar, müşterilere ve tüketicilere kaliteli hizmet sunmak amacıyla ürün ve hizmetleri geliştirmek için yeteneklerini artırmak isterler. Bilgi ihtiyacı, bu gelişim sürecini başlatan temel unsur konumundadır (Jasimuddin, 2012).

Bir işletmenin, zaman içinde çevrenin dayattığı değişen taleplere yanıt verebilmesi yeni bilgi kaynaklarının kullanımına bağlıdır. Dinamik ortamlarda örgütsel bilginin daha önemli hale gelmesi yeni bilgi yaratma süreçlerinin işletmelerin rekabetçi refleksler geliştirmesine sağladığı katkıya dayanmaktadır. Sürdürülebilir rekabetçilik, mevcut ve potansiyel ihtiyaçların göz önünde bulundurularak sürekli yenilikçi yaklaşımlarla, çeşitlilik ve dalgalanma gösteren taleplerin karşılanma derecesine göre değişkenlik göstermektedir. Sürekli yenilikçilik, örgüt içinden ve örgüt dışından gelen bilgilerin harmanlanarak yeni bilgilerin üretildiği kesintisiz bir sistemin tesis edilmesiyle varlık gösterebilmektedir. Yeni bilgi üretimi yenilikçiliği besleyerek örgütlerin sürdürülebilir rekabette öne çıkmasına olanak tanımaktadır (Nonaka ve Takeuchi,1995).

Bilgi temelli yaklaşımlarda örgütler, kendi alanlarında uzmanlık bilgi birikimini barındıran depolar olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, tüm çalışanların bir araya gelerek örgütün hafızasını ve kontrol merkezini oluşturduğu düşüncesinin önemini güçlendirmektedir. Bu sebeple, örgütsel bilgi ile sürdürülebilir rekabet avantajı ilişkisini güçlendiren insan kaynakları yönetimi uygulamalarını anlama ve örgütlerin bu uygulamaları yürütürken karşılaştıkları engelleri bulma ihtiyacı ön plana çıkmaktadır (Narasimha, 2000).

Sonuç

21. yüzyılın vazgeçilmez değeri olan bilgi hem toplumsal hem de örgütsel boyutta stratejik bir kaynak olarak görülmektedir. Örgütlerin yenilikçilik ve rekabet güçleri bilgi paylaşımını da içeren bilgi yönetimine önemli ölçüde bağlıdır. Bu nedenle örgütler, temel iş gereksinimlerini yerine getirebilecek bilgi donanımına sahip çalışanları istihdam etmekte ve çeşitli eğitim süreçleri ile gelişimlerine katkıda bulunarak örgütsel amaçlara ulaşmayı hedeflemektedir. Bu noktada çalışanların gelişiminin örgütün rekabetçiliğine katkı sağlaması beklenmektedir.

Bilginin yaratılması, ihtiyaç duyulan hallerde erişilebilir durumda hazır bekletilmesi, gerektiğinde kullanılması ve paylaşılması konularında sistematik uygulamalar örgütler için hayati önem taşımaktadır (Alavi ve Leidner, 2001). Örgütsel süreçler bağlamında değer yaratma potansiyeli olan esas bilgilerin çalışanların örtük bilgileri olduğu düşüncesiyle bilgi yönetimi uygulamalarının örtük bilginin yönetilmesi ve örtük bilginin açık bilgiye çevrilmesi üzerine odaklandığı görülmektedir (Bhardwaj ve Monin, 2006 - Gamble, 2020). Bu noktada, bilginin yapısından bağımsız olarak her bilginin içinde bulunulan duruma göre örgüt için kıymetli olduğuna ilişkin çalışan farkındalığı oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca birbirini tamamlayarak bir bütünü oluşturan ve iki zıt ucu temsil eden açık ve örtük bilginin dengede olduğu dinamik bir yönetim yaklaşımının sergilenmesi önerilmektedir (Chuang ve ark., 2016).

Örgüt için önemi vurgulanan bilginin, sadece belli çalışanlarda kalmayıp örgüt için değer yaratacak hale gelmesi için bilgi paylaşımının bilgi yönetimi çerçevesinde etkin bir şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir (Odabaş, 2006: 6). Bu noktada bilgi paylaşımını teşvik eden bireysel ve örgütsel faktörleri göz önünde bulundurularak çalışanları cesaretlendiren, yeniliği ve gelişimi destekleyen, hiyerarşiyi azaltan bir yönetim anlayışı benimsenmesi önemlidir (Ardichvili ve ark. 2003 - Hau ve ark., 2013 - Razmerita ve ark., 2016).

Bilgi paylaşımından beklenen faydanın elde edilebilmesi için bilgi paylaşımını engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması da önem arz etmektedir. Çalışanların bilgi paylaşımı konusunda motivasyon eksikliği veya bilgi paylaşımının kendilerine sağlayacağı faydaların farkında olmamaları bilgi paylaşımında önemli bir engel olarak görülmektedir (Wai Ling ve ark., 2009). Bilgi paylaşımının yararları konusunda farkındalık eksikliği olan çalışanlar bilgi paylaşımını zaman kaybı olarak gördüğü için bilgi paylaşımını gerekli görmeyebilmektedir. Ayrıca çalışanların sahip olduğu bilgiyi paylaşması nedeniyle güç

kaybına uğrayacağı korkusu (Zhang ve Dawes, 2006) ve bilgi paylaşımının yöneticiler tarafından takdir edilmediği ve desteklenmediğine dair inanç bilgi paylaşımlarını engelleyebilir (Paroutis ve Al Saleh, 2009). Bilgi paylaşımının örgüt ve çalışanlar için yaratacağı faydaların vurgulanması ve ayrıca bu faydaların yönetim nezdinde görünür ve kıymetli olduğu konusunda çalışanların ikna edilmesi bilgi paylaşımından kaçınılmasının önüne geçecektir. Örgüt için kritik sayılabilecek bilgilerin yaratılmasında rol oynayan çalışanlara yönelik bir ödüllendirme sistemi bu bilgilerin bireylerde kalmayıp örgüte fayda sağlayacak hale gelmesine katkı sağlar (Karakuş ve Akçakanat, 2021).

Bireylerin artan beklentileri, teknolojik gelişmeler ve sosyolojik değişimler nedeniyle işlerin daha karmaşık hale gelmesi örgütleri problem çözme ve yenilikçi düşünme odaklı hareket etmeye zorlamaktadır (Adamides ve Karacapilidis, 2006). Bu noktada bilgi kaynaklarının doğru kullanılmasıyla etkili bilgi yönetimi ve örgütsel öğrenme aracılığıyla rekabet gücünün artırılması söz konusu olabilmektedir. Örgütler çalışanlar ve bölümler arası bilgi ve deneyim paylaşımını kolaylaştıran mekanizmalar aracılığıyla rekabetçilik için gerekli olan entelektüel bilginin yaratılmasını sağlamış olur (Njuguna, 2009). İnovasyon için önemli bir girdi olarak görülen çalışanlar arasında paylaşılan bilginin bir örgütün mevcut ürünlerini, süreçlerini veya hizmetlerini iyileştirmek için kullanıldığı veya yeni ürün ve teknolojilerin üretimi için temel oluşturduğu söylenebilir (Kamaşak ve Bulutlar, 2010). Bilgi paylaşımı süreçlerinden çalışanların da çeşitli kazanımlar elde ettiği bilinmektedir. Çoğunlukla karşılıklı etkileşim ile gerçekleştirilen bilgi paylaşımının çalışanların sosyalleşmesine katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte, bilgi alışverişi sayesinde elde edilen ilave bilgiler sonucunda artan yetkinlikle bireysel performansta ve yaratıcılıkta artış gözlenmektedir (Ahmad ve Karim, 2019).

Bilgi paylaşımı, bilgi yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu da örgütsel hedeflerin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynar. Bu nedenle bilgi paylaşımını kolaylaştıran ve teşvik eden mekanizmalar yardımıyla bilgi paylaşımının yaygınlaştırılması önerilmektedir. Örgüt için kritik bilgiye sahip çalışanların bilgilerini diğerlerine aktarabileceği resmi prosedürler tesis edilmesi ve çalışanların etkileşimini artıracak çalışma grupları kurulması önem arz etmektedir. Resmi olmayan ortamlarda çalışanların kendini daha rahat hissetmesi nedeniyle bilgilerini daha rahat aktarabileceği düşünüldüğünden çalışanların iş dışında sosyal etkileşimde bulunabilecekleri ortamlar sunulması faydalı olacaktır. Bireysel gelişim ile örgüt gelişiminin paralel gittiği noktalara dikkat çekilerek bilgi paylaşımının faydaları konusunda farkındalık oluşturulmalıdır. Bilgi paylaşımının yönetim nezdinde görünür ve değerli olduğu çalışanlara bildirilmelidir. İnovatif fikirler için herhangi bir hiyerarşik kurala bağlı olmadan çalışanların fikirlerini rahatça aktarabileceği ağların kurulmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Yazar Katkıları	Bu çalışmada yazarların katkı oranı birinci yazar için %50, ikinci yazar için %50'dir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	The authors declare that ethical rules were followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Artuklu Kaime Journal has no responsibility, and all responsibility belongs to the authors of the study.
Similarity Scan	Done – iThenticate
Author Contributions	The contribution rate of the authors in this study is 50% for the first author and 50% for the second author.
Conflict of Interest	No conflict of interest was declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Abrams, L. C., Cross, R., Lesser, E., ve Levin, D. Z. (2003). "Nurturing interpersonal trust in knowledge-sharing networks". *Academy of Management Perspectives*, 17(4), 64-77.
- Adamides, E. D., ve Karacapilidis, N. (2006). "Information technology support for the knowledge and social processes of innovation management". *Technovation*, 26(1), 50-59.
- Ahmad, F., ve Karim, M. (2019). "Impacts of knowledge sharing: a review and directions for future research". *Journal of Workplace Learning*, 31(3), 207-230.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1975). A Bayesian analysis of attribution processes. *Psychological Bulletin*, 82(2), 261-277.
- Alavi, M., ve Leidner, D. E. (2001). "Knowledge management and knowledge management systems: Conceptual foundations and research issues". *MIS Quarterly*, 107-136.
- Ardichvili, A., Page, V. ve Wentling, T. (2003). "Motivation and barriers to participation in virtual knowledge-sharing communities of practice". *Journal of Knowledge Management*, 7(1), 64-77
- Bandura, A. (1999). "Social cognitive theory: An agentic perspective". *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), 21-41.
- Barson, R. J., Foster, G., Struck, T., Ratchev, S., Pawar, K., Weber, F., ve Wunram, M. (2000). "Inter-and intra-organizational barriers to sharing knowledge in the extended supply-chain". In *Proceedings of the eBusiness and Work*, 18-20.
- Bartol, K. M. Ve Srivastava, A. (2002). "Encouraging knowledge sharing: The role of organizational reward systems". *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 9(1), 64-76.
- Bhardwaj, M., ve Monin, J. (2006). "Tacit to explicit: an interplay shaping organization knowledge". *Journal of Knowledge Management*, 10(3), 72-85.
- Bock, G. ve Kim, Y., (2002), "Breaking the Myths of Rewards: An Exploratory Study of Attitudes about Knowledge Sharing", *PACIS 2001 Proceedings* 78, 1112-1125.
- Bock, G. W., Zmud, R. W., Kim, Y. G., ve Lee, J. N. (2005). "Behavioral intention formation in knowledge sharing: Examining the roles of extrinsic motivators, social-psychological forces, and organizational climate". *MIS quarterly*, 87-111.
- Bradshaw, R., Chebbi, M., ve Oztel, H. (2015). "Leadership and knowledge sharing". *Asian Journal of Business Research*, 4(3), 1-20.
- Bunge, M. (1985), "*Philosophy of Science and Technology*". Part II, Reidel, Dordrecht.
- Bureš, V. (2003). "Cultural barriers in knowledge sharing". *E+ M Economics and Management*, 6, 57-62.
- Cabrera, Á., Collins, W. C., ve Salgado, J. F. (2006). "Determinants of individual engagement in knowledge sharing". *The International Journal of Human Resource Management*, 17(2), 245-264.
- Carmeli, A., Gelbard, R., ve Reiter-Palmon, R. (2013). "Leadership, creative problem-solving capacity, and creative performance: The importance of knowledge sharing". *Human Resource Management*, 52(1), 95-121.
- Castaneda, D. I. (2010). "*Variables psicosociales y condiciones organizacionales de la intención y conducta de compartir conocimiento*" (Yayınlanmamış doktora tezi) Universidad Autónoma de Madrid, Madrid.
- Castaneda, D. I., Ríos, M. F., ve Durán, W. F. (2016). "Determinants of knowledge-sharing intention and knowledge-sharing behavior in a public organization". *Knowledge Management & E-Learning*, 8(2), 372-386.
- Chatterjee, S., Chaudhuri, R. and Vrontis, D. (2022), "Knowledge sharing in international markets for product and process innovation: moderating role of firm's absorptive capacity", *International Marketing Review*, 39(3), 706-733.
- Chen, C. J., ve Hung, S. W. (2010). "To give or to receive? Factors influencing members'

- knowledge sharing and community promotion in professional virtual communities". *Information & Management*, 47(4), 226-236.
- Chen, S. S., Chuang, Y. W., ve Chen, P. Y. (2012). "Behavioral intention formation in knowledge sharing: Examining the roles of KMS quality, KMS self-efficacy, and organizational climate". *Knowledge-Based Systems*, 31, 106-118.
- Chennamaneni, A., Teng, J. T., ve Raja, M. K. (2012). "A unified model of knowledge sharing behaviours: theoretical development and empirical test". *Behaviour & Information Technology*, 31(11), 1097-1115.
- Chuang, C. H., Jackson, S. E., ve Jiang, Y. (2016). "Can knowledge-intensive teamwork be managed? Examining the roles of HRM systems, leadership, and tacit knowledge". *Journal of Management*, 42(2), 524-554.
- Cohen, S. K., ve Caner, T. (2016). "Converting inventions into breakthrough innovations: The role of exploitation and alliance network knowledge heterogeneity". *Journal of Engineering and Technology Management*, 40, 29-44.
- Cohen, W. M., ve Levinthal, D. A. (1990). "Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation". *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128.
- Collins, C. J., ve Smith, K. G. (2006). "Knowledge exchange and combination: The role of human resource practices in the performance of high-technology firms". *Academy of Management Journal*, 49(3), 544-560.
- Cummings, J. L., ve Teng, B. S. (2003). "Transferring R&D knowledge: the key factors affecting knowledge transfer success". *Journal of Engineering and Technology Management*, 20(1-2), 39-68.
- Damodaran, L., ve Olphert, W. (2000). "Barriers and facilitators to the use of knowledge management systems". *Behaviour & Information Technology*, 19(6), 405-413.
- Davenport, T. H. ve Prusak, L., (1998), "*Working knowledge: How Organizations Manage What They Know*". Harvard Business Press, Boston.
- De Jong, T., ve Ferguson-Hessler, M. G. M. (1996). "Types and qualities of knowledge". *Educational Psychologist*, 31(2), 105-113.
- De Long, D. W., ve Fahey, L. (2000). "Diagnosing cultural barriers to knowledge management". *Academy of Management Perspectives*, 14(4), 113-127.
- De Tienne, K.B., Dyer, G., Hoopes, C., ve Harris, S. (2004). "Toward a model of effective knowledge management and directions for future research: Culture, leadership, and CKOs". *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 10(4), 26-43.
- Demirel, Y., ve Göç, K. (2013). "The impact of organizational commitment on knowledge sharing". In *1st Annual International Interdisciplinary Conference*, 954-963.
- Deshpandé, R. ve Webster, F.E. (1989). "Organizational culture and marketing: defining the research agenda", *Journal of Marketing*, 53(1), 3-15.
- Disterer, G. (2001, Ocak). "Individual and social barriers to knowledge transfer". In *Proceedings of the 34th annual Hawaii international conference on system sciences*, 1-7.
- Doğan, M., ve Doğan, H. (2020). "Knowledge sharing, innovation and firm performance: Evidence from Turkey". *Financial Studies*, 24(1 (87)), 36-52.
- Drucker, P. (2012). "*Post-capitalist society*". Routledge. New York.
- Du Plessis, M. (2007). "The role of knowledge management in innovation". *Journal of Knowledge Management*, 11(4), 20-29.
- Gamble, J. R. (2020). "Tacit vs explicit knowledge as antecedents for organizational change". *Journal of Organizational Change Management*, 33(6), 1123-1141.
- Gao, F., Li, M., ve Clarke, S. (2008). "Knowledge, management, and knowledge management in business operations". *Journal of Knowledge Management*, 12(2), 3-17.
- Gold, A. H., Malhotra, A., ve Segars, A. H. (2001). "Knowledge management: An organizational capabilities perspective". *Journal of Management Information Systems*,

- 18(1), 185-214.
- Grant, R. M. (1996). "Toward a knowledge-based theory of the firm". *Strategic Management Journal*, 17(S2), 109–122.
- Greiner, M.E., Böhmman, T. ve Krcmar, H. (2007), "A strategy for knowledge management". *Journal of Knowledge Management*, 11(6), 3-15.
- Hamel, G. (1991). "Competition for competence and interpartner learning within international strategic alliances". *Strategic Management Journal*, 12(S1), 83-103.
- Hau, Y. S., Kim, B., Lee, H., ve Kim, Y. G. (2013). "The effects of individual motivations and social capital on employees' tacit and explicit knowledge sharing intentions". *International Journal of Information Management*, 33(2), 356–366.
- Hon, A. H., Fung, C. P., ve Senbeto, D. L. (2022). "Willingness to share or not to share? Understanding the motivation mechanism of knowledge sharing for hospitality workforce". *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(1), 77-96.
- Holsapple, C. W., Joshi, K. D. (2001). "Organizational knowledge resources". *Decision Support Systems*, 31(1), 39–54.
- Hu, L., ve Randel, A. E. (2014). "Knowledge Sharing in Teams". *Group & Organization Management*, 39(2), 213–243.
- Ipe, M. (2003). "The praxis of knowledge sharing in organizations: A case study". (Yayınlanmamış doktora tezi) University of Minnesota.
- Jasimuddin, S. M. (2012). "Knowledge management: An interdisciplinary perspective". 11, *World Scientific Publishing Company*.
- Kalkan, V. D. (2006). "Örgütsel öğrenme ve bilgi yönetimi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 22-36.
- Kamaşak, R., ve Bulutlar, F. (2010). "The influence of knowledge sharing on innovation". *European Business Review*, 22(3), 306-317.
- Kang, Y.J., Kim, S.E. and Chang, G.W. (2008), "The impact of knowledge sharing on work performance: an empirical analysis of the public employees' perceptions in South Korea". *Journal of Public Administration*, 31(14), 1548-1568.
- Kankanhalli, A., Tan, B. C. Y., ve Wei, K.-K. (2005). "Contributing Knowledge to Electronic Knowledge Repositories: An Empirical Investigation". *MIS Quarterly*, 29(1), 113–143.
- Karakuş, G., Akçakanat, T. (2021). "İnsanlar Neden Bilgi Saklar? Örgütlerde Bilgi Saklama Davranışı Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies-Social Sciences*, 16(3), 1081-1102.
- Kelley, J. (2002). "Knowledge nirvana: Achieving the competitive advantage through enterprise content management and optimizing team collaboration". Xulon Press.
- Khalil, O. E. M., ve Shea, T. (2012). "Knowledge Sharing Barriers and Effectiveness at a Higher Education Institution". *International Journal of Knowledge Management*, 8(2), 43–64.
- Kim, S., ve Lee, H. (2006). "The Impact of Organizational Context and Information Technology on Employee Knowledge-Sharing Capabilities". *Public Administration Review*, 66(3), 370–385.
- Kim, T. (Terry), ve Lee, G. (2012). "A modified and extended Triandis model for the enablers–process–outcomes relationship in hotel employees' knowledge sharing". *The Service Industries Journal*, 32(13), 2059–2090.
- Kim, E. J., ve Park, S. (2020). "Transformational leadership, knowledge sharing, organizational climate and learning: an empirical study". *Leadership & Organization Development Journal*, 41(6), 761-775.
- Kim, H., Lee, J. and Oh, S. (2020). "Individual characteristics influencing the sharing of knowledge on social networking services: online identity, self-efficacy, and knowledge sharing intentions". *Behaviour and Information Technology*, 39(4), 379-390.
- Kogut, B., ve Zander, U. (1992). "Knowledge of the Firm, Combinative Capabilities, and the Replication of Technology". *Organization Science*, 3(3), 383–397.
- Kozhakhmet, S., ve Nazri, M. (2017). "Governing knowledge sharing behaviour in post-Soviet

- Kazakhstan". *Journal of Workplace Learning*, 29(3), 150-164.
- Kumar, N., ve Che Rose, R. (2012). "The impact of knowledge sharing and Islamic work ethic on innovation capability". *Cross Cultural Management: An International Journal*, 19(2), 142-165.
- Lam, K., Kong, E. W., Chiu, D. K., ve Ho, K. K. (2023). "Knowledge-sharing attitude and behavior of civil servants: motivations behind rewards". *Aslib Journal of Information Management*.
- Law, C. C., ve Ngai, E. W. (2008). "An empirical study of the effects of knowledge sharing and learning behaviors on firm performance". *Expert Systems With Applications*, 34(4), 2342-2349.
- Lawler, E. (1991). "The design of effective reward systems". In Steers, R.M. and Porter, L.W. (ed.), *Motivation and Work Behaviour*, 5. Baskı. New York: McGraw-Hill, 507-531.
- Le, P.B. ve Lei, H. (2017), "How transformational leadership supports knowledge sharing: Evidence from Chinese manufacturing and service firms", *Chinese Management Studies*, 11(3), 479-497.
- Lee, J. N. (2001). "The impact of knowledge sharing, organizational capability and partnership quality on IS outsourcing success". *Information & Management*, 38(5), 323-335.
- Leonard-Barton, D. (1992). "Core capabilities and core rigidities: A paradox in managing new product development". *Strategic management journal*, 13(S1), 111-125.
- Levin, D. Z., ve Cross, R. (2004). "The strength of weak ties you can trust: The mediating role of trust in effective knowledge transfer". *Management Science*, 50(11), 1477-1490.
- Liebowitz, J. (1999). "Knowledge management handbook". 1. Basım, CRC press.
- Liao, S., Chang, J., Cheng, S. ve Kuo, C. (2004). "Employee relationship and knowledge sharing: a case study of a Taiwanese finance and securities firm". *Knowledge Management Research & Practice*, 2(1), 24-34.
- Lin, C. P., (2007), "To Share or Not to Share: Modeling Tacit Knowledge Sharing, Its Mediators and Antecedents". *Journal of Business Ethics*, 70(4), 411-428.
- López-Cabarcos, M. Á., Srinivasan, S., ve Vázquez-Rodríguez, P. (2023). "An approach to firm's innovation from the explicit and tacit knowledge spiral". *Knowledge Management Research & Practice*, 1-14.
- Lu, L., Leung, K., ve Koch, P. T. (2006). "Managerial Knowledge Sharing: The Role of Individual, Interpersonal, and Organizational Factors". *Management and Organization Review*, 2(01), 15-41.
- Lubit, R. (2001). "Tacit knowledge and knowledge management: The keys to sustainable competitive advantage". *Organizational Dynamics*, 29(3), 164-178.
- Luo, C., Lan, Y., (Robert) Luo, X., ve Li, H. (2020). "The effect of commitment on knowledge sharing: An empirical study of virtual communities". *Technological Forecasting and Social Change*, 120438.
- Mårtensson, M. (2000). "A critical review of knowledge management as a management tool". *Journal of Knowledge Management*, 4(3), 204-216.
- Marouf, L. N., Khalil, O. E. M. (2015). "The Influence of Individual Characteristics on Knowledge Sharing Practices, Enablers, and Barriers in a Project Management Context". *International Journal of Knowledge Management* 11(1), 1-27.
- Masa'deh, R.E., Obeidat, B.Y. ve Tarhini, A. (2016), "A Jordanian empirical study of the associations among transformational leadership, transactional leadership, knowledge sharing, job performance, and firm performance: a structural equation modelling approach". *Journal of Management Development*, 35(5), 681-705.
- Mohammadi, A., ve Boroumand, Z. (2016). "Transformational leadership and knowledge sharing". *International Journal of Information Science and Management*, 14(2), 83-96.
- McDermott, R., ve O'Dell, C. (2001). "Overcoming cultural barriers to sharing knowledge". *Journal of Knowledge Management*, 5(1), 76-85.
- Nelson, K. M., ve Coopridge, J. G. (1996). "The contribution of shared knowledge to IS group

- performance". *MIS quarterly*, 409-432.
- Njuguna, J. I. (2009). "Strategic positioning for sustainable competitive advantage: an organizational learning approach". *KCA Journal of Business Management*, 2(1), 32-43.
- Nonaka, I., (1994). "A Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation", *Organization Science*, 5(1), 14-37.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press.
- Nonaka, I., Konno, N., ve Toyama, R. (2001). "Emergence of "ba"". I. Nonaka and T. Nishiguchi (Ed.), *Knowledge Emergence: Social, Technical and Evolutionary Dimensions of Knowledge Creation*, Oxford University Press, Oxford. 13-29.
- Odabaş, Hüseyin. (2006). "*Bilgi Yönetimi*". Hüseyin Odabaş ve Hakan Anameriç (Ed.). Bilgi. Ankara. Referans Yayıncılık. (99-108).
- Paroutis, S., ve Al Saleh, A. (2009). "Determinants of knowledge sharing using Web 2.0 technologies". *Journal of Knowledge Management*, 13(4), 52-63.
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., ve Boulian, P. V. (1974). "Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians". *Journal of Applied Psychology*, 59(5), 603-609.
- Quintas, P., Lefrere, P., ve Jones, G. (1997). "Knowledge management: A strategic agenda". *Long Range Planning*, 30(3), 385-391.
- Peng, H. (2013). "Why and when do people hide knowledge?". *Journal of Knowledge Management*, 17(3), 398-415.
- Razmerita, L., Kirchner, K., ve Nielsen, P. (2016). "What factors influence knowledge sharing in organizations? A social dilemma perspective of social media communication". *Journal of Knowledge Management*, 20(6), 1225-1246.
- Reychav, I., ve Weisberg, J. (2009). "Good for workers, good for companies: How knowledge sharing benefits individual employees". *Knowledge and process Management*, 16(4), 186-197.
- Riege, A. (2005). "Three-dozen knowledge-sharing barriers managers must consider", *Journal of Knowledge Management*, 9(3), 18-35.
- Ruparel, N., ve Choubisa, R. (2020). "Knowledge hiding in organizations: A retrospective narrative review and the way forward". *Dynamic Relationships Management Journal*, 9(1), 5-22.
- Ryu, S., Ho, S. H., ve Han, I. (2003). "Knowledge sharing behavior of physicians in hospitals". *Expert Systems with Applications*, 25(1), 113-122.
- Sai Ho Kwok ve Sheng Gao (2005). "Attitude towards Knowledge Sharing Behavior". *Journal of Computer Information Systems*, 46(2), 45-51.
- Sankowska, A. (2013). "Relationships between organizational trust, knowledge transfer, knowledge creation, and firm's innovativeness". *The Learning Organization*, 20(1), 85-100.
- Seviçin, A. (2006). "Kaynaklara Dayalı Rekabet Stratejisi Geliştirme". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (15). 109-124.
- Shah, S. R., ve Mahmood, K. (2016). "Contributing factors in knowledge sharing for performance of university students in teachers' training programs". *Library Management*, 37(8/9), 496-506.
- Skyrme, D., ve Amidon, D. (1997). "The knowledge agenda". *Journal of Knowledge Management*, 1(1), 27-37.
- Son, T. T., Phong, L. B., ve Loan, B. T. T. (2020). "Transformational leadership and knowledge sharing: determinants of firm's operational and financial performance". *Sage Open*, 10(2), 2158244020927426.
- Spender, J. C. (1996). "Organizational knowledge, learning and memory: three concepts in search of a theory". *Journal of Organizational Change Management*, 9(1), 63-78.
- Sui, L., ve Yang, R. J. (2005). "*Study of knowledge sharing and strategy in enterprise knowledge*

- management*". In Proceedings of the Thirty-Seventh Southeastern Symposium on System Theory, 336-340.
- Suppiah, V., ve Singh Sandhu, M. (2011). "Organisational culture's influence on tacit knowledge-sharing behaviour". *Journal of Knowledge Management*, 15(3), 462-477.
- Swanson, E., Kim, S., Lee, S. M., Yang, J. J., ve Lee, Y. K. (2020). "The effect of leader competencies on knowledge sharing and job performance: Social capital theory". *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 42, 88-96.
- Sveiby, K.E. 2001. "A knowledge-based theory of the firm to guide in strategy formulation". *Journal of Intellectual Capital*, 2(4), 344-358.
- Takeuchi, H. (1997). "Beyond knowledge management: lessons from Japan". *Monash Mt Eliza Business Review*, 1, 21-29.
- Teece, D. J. (2000). "Strategies for managing knowledge assets: the role of firm structure and industrial context". *Long Range Planning*, 33(1), 35-54.
- Thomas-Hunt, M. C., Ogden, T. Y., ve Neale, M. A. (2003). "Who's really sharing? Effects of social and expert status on knowledge exchange within groups". *Management Science*, 49(4), 464-477.
- Tran, T. K. P. (2021). "The effect of knowledge sharing and innovativeness on organizational performance: An empirical study in Vietnam". *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(8), 503-511.
- Wai Ling, C., Sandhu, M.S. and Kishore Jain, K. (2009), "Knowledge sharing in an American multinational company based in Malaysia", *Journal of Workplace Learning*, 21(2), 125-142.
- Wang, Z., ve Wang, N. (2012). "Knowledge sharing, innovation and firm performance". *Expert Systems With Applications*, 39(10), 8899-8908.
- Wang, Z., Wang, N., ve Liang, H. (2014). "Knowledge sharing, intellectual capital and firm performance". *Management Decision*, 52(2), 230-258.
- Wasko, M. M., ve Faraj, S. (2005). "Why should I share? Examining social capital and knowledge contribution in electronic networks of practice". *MIS Quarterly*, 35-57.
- Wiig, K. M. (1997). "Knowledge management: an introduction and perspective". *Journal of knowledge Management*, 1(1), 6-14.
- Wolfe, C., ve Loraas, T. (2008). "Knowledge sharing: The effects of incentives, environment, and person". *Journal of Information Systems*, 22(2), 53-76.
- Wong, K. Y. (2005). "Critical success factors for implementing knowledge management in small and medium enterprises". *Industrial Management ve Data Systems*, 105(3), 261-279.
- Van den Hooff, B., ve de Ridder, J. A. (2004). "Knowledge sharing in context: the influence of organizational commitment, communication climate and CMC use on knowledge sharing". *Journal of Knowledge Management*, 8(6), 117-130.
- Yang, H. L., ve Wu, T. C. (2008). "Knowledge sharing in an organization". *Technological Forecasting and Social Change*, 75(8), 1128-1156.
- Yeşil, S., ve Hırlak, B. (2013). "An Empirical Investigation into the Influence of Knowledge Sharing Barriers on Knowledge Sharing and Individual Innovation Behaviour". *International Journal of Knowledge Management*, 9(2), 38-61.
- Yi, J. (2009). "A measure of knowledge sharing behavior: scale development and validation". *Knowledge Management Research & Practice*, 7(1), 65-81.
- Yih-Tong Sun, P., ve Scott, J. L. (2005). "An investigation of barriers to knowledge transfer". *Journal of Knowledge Management*, 9(2), 75-90.
- Zhang, J., ve Dawes, S. S. (2006). "Expectations and perceptions of benefits, barriers, and success in public sector knowledge networks". *Public Performance & Management Review*, 29(4), 433-466.